

ISSN 1857-2405

R EVISTA

INSTITUTULUI NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

Publicație științifico-practică, informativă și de drept

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.1\(64\)](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.1(64))

Nr. 1 (64), 2023

Revista este acreditată ca publicație științifică de tipul B

Revista Institutului Național al Justiției
(publicație științifico-practică, informativă și de drept)

nr. 1 (64), 2023

Redactor-șef:

Ecaterina POPA, Director interimar al Institutului Național al Justiției

Colegiul de redacție:

Sergey V. ARAKELYAN, doctor habilitat în drept, rector al Academiei de Justiție din Armenia

Cristina ROTARU-RADU, doctor în drept, director al Institutului Național al Magistraturii din România

Augustin FUEREA, doctor în drept, profesor universitar, cercetător asociat la Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române

Ruslan STEFANCIUC, doctor habilitat în drept, profesor, membru corespondent al Academiei Naționale de Științe Juridice din Ucraina

Natalia ȘUKLINA, doctor în drept, jurist emerit, profesor, prorector al Școlii Naționale de Judecători din Ucraina

Ivan PRISEAJNIUK, doctor în drept, ex-rector al Academiei Naționale a Procuraturii din Ucraina

Elchin KHALAFOV, doctor în filozofie, rector al Academiei de Justiție din Azerbaidjan

Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, conf. univ., avocat, prof. interimar ULIM

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector al Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector USM

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector al USPEE „Constantin Stere”

Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar la USPEE „Constantin Stere”

Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, membru titular al Academiei de Științe a Moldovei

Ion COVALCIUC, procuror-șef al Procuraturii mun. Bălți, doctor în drept, conferențiar universitar

Andrei NEGRU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, șef al Departamentului Drept Public, Facultatea de Drept, USM

Diana SÂRCU, doctor habilitat în drept, judecător la Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Elena BELEI, doctor în drept, conferențiar universitar, șefa Departamentului Drept Procedural al Facultății de Drept, USM

Tatiana VÍZDOAGĂ, doctor în drept, conferențiar universitar, USM, formator INJ

Olga DORUL, doctor în drept, conferențiar universitar, șef-interimar al Departamentului Drept Internațional și European al Facultății de Drept, USM

Adriana EȘANU, doctor în drept, conferențiar universitar la USM, formator INJ

Responsabil de procesul editorial – Gheorghe Budeanu

Editură și tipar:

Î.S. „Tipografia Centrală”, str. Florilor 1, tel.: 022 430-360

Datele Institutului:

MD 2004. Moldova, Chișinău, str. S. Lazo, 1

tel: 022 232-755

e-mail: inj@inj.gov.md

www.inj.md

Distribuire gratuită

© Revista Institutului Național al Justiției

Nota redacției

Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei și Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare au decis, prin Hotărârea nr. 169 din 21 decembrie 2017, să clasifice Revista Institutului Național al Justiției drept publicație științifică de tipul B.

Revista se declară publicație științifică cu Acces Deschis, este membru Crossref și este inclusă în baza de date națională IBN și în bazele de date internaționale HeinOnline, Copernicus (ICV 2021 = 91.78) și DOAJ.

Condițiile de tehnoredactare și pentru acceptarea manuscriselor spre publicare le găsiți la rubrica Revista INJ de pe site-ul INJ – www.inj.md

SUMAR**INVITATUL NOSTRU**

Marko ŠEVCENKO, Ambasador extraordinar și plenipotențiar al Ucrainei în Republica Moldova.....2

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR .....6**DREPT PUBLIC**

Alexandru Strîmbeanu. Caracterul ilegal al accesului la informația computerizată: condiție de aplicare a art. 259 din Codul penal al Republicii Moldova 9

Alexandr Cauia, Mihail Poalelungi. Efectele negative ale corupției asupra securității naționale 14

Valentin Margineanu. De la abandonul raționalismului spre revenirea la raționalitate 19

Ion Postu, Veronica Rusnac. Criterii moderne de tipologie a sistemelor Juridice 25

DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL

Ghennadi Epure. Revocarea, înlocuirea și încetarea de drept a măsurilor preventive privative de libertate 31

Tudor Osoianu, Dinu Ostavciuc. Controlul judiciar al urmăririi penale în al doilea grad de jurisdicție – controverse și oportunități de reglementare 37

Vasile Șarpe, Victor Rotaru. Cercetare empirică: aprecierea raportului de expertiză medico-legală de către instanța de judecată.....42

DREPT INTERNAȚIONAL

Valentina Doni. Caracterul contencios al cauzelor privind răpirea internațională de copii..... 48

Vadim Сухов. Международные критерии предоставления гарантируемой государством юридической помощи в гражданском судопроизводстве и зарубежный опыт их применения..... 53

SUMMARY**OUR GUEST**

Marko SHEVCENKO, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine in the Republic of Moldova 2

NIJ LIFE: THE CHRONICLE OF EVENTS .....6**PUBLIC LAW**

Alexandru Strîmbeanu. Illegal character of access to computerized information: condition for application of art. 259 of the Criminal Code of the Republic of Moldova.....9

Alexandr Cauia, Mihail Poalelungi. The negative effects of corruption on national security 14

Valentin Margineanu. From the rationalism abandonment to the return to rationality 19

Ion Postu, Veronica Rusnac. Modern criteria for typology of legal systems 25

CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW

Ghennadi Epure. Revocation, replacement and termination by law of preventive measures deprived of liberty 31

Tudor Osoianu, Dinu Ostavciuc. Judicial control of criminal prosecution in the second degree of jurisdiction – controversies and regulatory opportunities..... 37

Vasile Șarpe, Victor Rotaru. Judicial assessment of the medical forensic expert report. Empirical study..... 42

INTERNATIONAL LAW

Valentina Doni. Contentious nature of cases concerning international child abduction..... 48

Vadim Suhov. International criteria for providing state-guaranteed legal aid in civil proceedings and foreign experience of their application..... 53

INVITATUL NOSTRU

„UN TRIBUNAL INTERNAȚIONAL VA CONDAMNA CRIMELE DE RĂZBOI ALE RUSIEI ÎN UCRAINA”

Marko ŠEVCENKO, *Ambasador extraordinar și plenipotențiar al Ucrainei în Republica Moldova*

– Domnule Marko Ševcenko, exercitați funcția de Ambasador extraordinar și plenipotențiar al Ucrainei în Republica Moldova din anul 2020, dar între 2003 și 2007 ați mai fost și consilier în cadrul Ambasadei Ucrainei în Republica Moldova. Deci, cunoașteți bine realitățile din țara noastră. Cum apreciați evoluția acestor realități, ca ambasador, dar și ca om simplu, sosit dintr-o țară vecină?

– Moldova este o țară foarte interesantă pentru un cetățean străin care exercită funcții diplomatice. Când am venit a doua oară în Republica Moldova am observat aici o diferență foarte mare față de ceea ce cunoșteam. Acum, dacă vorbim mai global în acest sens, trebuie să menționăm că și Ucraina și Republica Moldova au devenit țări candidate pentru aderare la Uniunea Europeană. Această decizie cardinală schimbă totul și în viața cetățenilor simpli, și în viața politică. Sunt schimbări fundamentale, prin care trec și Ucraina și Republica Moldova. Eu sunt bucuros că majoritatea oamenilor din Republica Moldova au optat pentru direcția pro-europeană, că au decis să fie parte a familiei europene. Consider că este o decizie corectă. Când am văzut, venit a doua oară, schimbările spre bine care au loc în Republica Moldova, am înțeles că generația noastră va prinde timpurile când atât țara dumneavoastră cât și Ucraina vor deveni membri ai Uniunii Europene. Să ne bucurăm împreună de statutul nou al țărilor noastre. Acesta este cel mai important lucru, cea mai bună schimbare.

– În lista cu condiții pentru aderare la Uniunea Europeană o atenție deosebită se acordă reformei justiției și combaterii corupției. Ce se întreprinde în aceste domenii în țara Dumneavoastră și, dacă cunoașteți,

cum vi se pare că evoluează lucrurile pe segmentele date în Republica Moldova? Există, în acest sens, o colaborare bilaterală între țările noastre?

– Este o întrebare simplă, dar care necesită mai mult timp pentru discuție. Reforma justiției în Ucraina a început acum 7-8 ani și, până la acest moment, a trecut prin mai multe etape. Acum în Ucraina sunt formate toate instituțiile care trebuie să lupte contra corupției. Am în vedere aici Biroul Național Anticorupție, Agenția Națională de Prevenire a Corupției, Procuratura Specializată Anticorupție, Curtea Specializată Anticorupție și o agenție care gestionează proprietatea confiscată de organele judecătorești în urma proceselor anticorupție. Deci, în Ucraina avem legislație anticorupție și funcționează toate structurile necesare de combatere a corupției. Chiar mai alaltăieri am aflat că Guvernul Ucrainei a numit un șef nou la Biroul Național Anticorupție, el fiind deja al doilea conducător de la formarea acestei structuri. În conformitate cu legislația, șeful Biroului Național Anticorupție poate deține această funcție doar un singur mandat, fără drept de prelungire. Noul conducător al Biroului Național Anticorupție a fost ales cu participarea experților internaționali. Comisia a ales și a propus pentru guvern la postul dat trei candidați, dintre care unul a fost aprobat, iar ceilalți doi pot ocupa alte funcții în cadrul Biroului Național Anticorupție. Deci, la noi, reforma în domeniul justiției se face permanent, deși, din cauza războiului, au loc și unele pauze pe acest segment. În special, anul trecut, când luptele să dădeau în suburbia Kievului, reforma a stopat un pic, dar a fost reluată și în prezent merge foarte bine.

- Institutul Național al Justiției a avut foarte bune relații cu Academia Procuraturii din Ucraina și continuă realizarea unui memorandum de colaborare semnat cu Școala Națională de Judecători din Ucraina. În plus, Revista Institutului Național al Justiției are în Colegiul de redacție trei membri din Ucraina: Ruslan Stefanciuc, doctor habilitat în drept, profesor, membru corespondent al Academiei Naționale de Științe Juridice din Ucraina (actualul Președinte al Radei Supreme), Natalia Șuklina, doctor în drept, jurist emerit, profesor, prorector al Școlii Naționale de Judecători din Ucraina, și Ivan Priseajniuk, doctor în drept, ex-rector al Academiei Naționale a Procuraturii din Ucraina. Vrem să includem și numele Dumneavoastră în lista prietenilor noștri ucraineni. Ați accepta solicitarea de a prezenta o lecție publică despre actuala situație din Ucraina în fața audiențelor Institutului Național al Justiției - viitori judecători și viitori procurori?

- Această întrebare este mai mult retorică, deoarece nu prevede un răspuns negativ. Sigur că aș accepta, dar trebuie să găsim o perioadă potrivită...

- Domnule Ambasador, în regiunile ucrainene Lugansk, Donețk și Crimeea, ocupate de Rusia în 2014, dar și în teritoriile ocupate după invazia Rusiei din 24 februarie 2022 reprezentanții poliției, procuraturii și ai judecătorilor au trecut sau n-au trecut masiv de partea cotropitorului? Mai colaborează Kievul cu ei? Ce îi așteaptă după eliberarea teritoriilor ocupate pe reprezentanții sistemului de drept care au colaborat sau mai colaborează cu cotropitorii în regiunile ocupate?

- Sincer, îmi este greu de spus câți oameni ai legii au trecut de partea agresorului. Nu cunosc o asemenea statistică. Dar în ceea ce privește așa-zisele colaborări ale unor reprezentanți ai sistemului de drept cu administrația de ocupație vreau să vă spun că în primăvara anului trecut a fost adoptată o lege specială în acest sens, cu unele modificări la Codul criminal. De atunci încoace, oamenii legii, procuratura, forțele de drept investighează toate cazurile de trecere a unor funcționari publici de partea agresorului. Pentru asemenea cazuri legislația noastră prevede o perioadă destul de mare de condamnare. Scopul nostru este ca fiecare persoană care a comis o crimă, inclusiv crimă de colaborare cu agresorul, să fie pedepsită.

- După cedarea, fără nicio împușcătură, a Crimeii în 2014, multă lume liberă a privit la ucraineni cu dezamăgire, dar odată cu agresiunea masivă a Rusiei asupra Ucrainei în februarie 2022 această lume a rămas surprinsă de eroismul și patriotismul ucrainenilor, care pun acum pe brânci a doua cea mai puternică armată din lume - hoardele militare rusești. Cum explicați Dumneavoastră acest spirit de unificare, de eroism și de război al poporului ucrainean?

- De fapt, trebuie să știți că au avut loc împușcături chiar și când a fost ocupată Crimeea. Atunci au fost uciși doi militari ucraineni. Se întâmpla la sfârșitul lunii februarie și începutul lunii martie 2014. Nu este adevărat să spunem că Crimeea a fost ocupată fără nici o împușcătură. Problema era că Rusia a ales cel mai reușit moment - pentru ea - ca să pornească acea invazie. Pe atunci, Președintele Ucrainei era Viktor Ianukovici, care, pur și simplu, a fugit din țară. În timpul aflării sale la conducerea statului, funcțiile importante din structurile de apărare ale țării și de contracarare a spionajului erau ocupate de cetățeni ruși, inclusiv în Crimeea. Rusia a început invazia sa exact în momentul când Viktor Ianukovici și toți acești funcționari ruși au dat ordine în folosul țării cotropitoare și apoi au fugit. După 20 februarie 2014, odată cu invazia peninsulei Crimeea, în țara noastră a fost o perioadă foarte grea, pentru că era foarte greu să înțelegi dacă ordinele care vin de la centru sunt corecte și coordonate... Președintele țării dispăruse și nimeni nu știa unde se află. De haos - pe care tot ea l-a creat - s-a folosit Rusia ca să ocupe Crimeea. Peste o lună, odată cu extinderea agresiunii asupra Donbasului ucrainean, situația a devenit cu totul alta, ucrainenii demonstrând curaj și dorință de a-și apăra țara. Când „omuleții verzi” ocupau Crimeea noi nu eram pregătiți organizatoric, nici nu înțelegeam cine, cum și unde este implicat - totală dezorientare.

După invazia Donbasului, nimeni dintre conducătorii țării, dar și dintre populația cu spirit patriotic n-a pus la îndoială că trebuie să ne apărăm țara. Timp de opt ani, conducerea ucraineană a dezvoltat capacitățile de apărare și cele de servicii secrete ale statului. În februarie 2022, când Rusia a atacat masiv Ucraina, și instituțiile statului nostru, și ucrainenii, ca societate, erau cu totul altfel pregătiți decât cu opt ani în urmă. Au fost declanșate reformele, a fost adoptată și realizată legea lustrației, datorită căreia i-am depistat pe acei care în perioada președinției lui Viktor Ianukovici lucrau împotriva statului. O altă lege importantă, care a fost realizată, este cea privind de-comunizarea. Toate aceste valori de schimbări care au avut loc în Ucraina au dat un rezultat pozitiv și prin asta se explică faptul că, atunci când Rusia a încercat să îngenuncheze toată Ucraina, noi nu am ridicat mâinile, ci am decis să luptăm, să ne apărăm...

- Știu că justiția ucraineană acumulează și cercetează date despre crimele comise de Rusia în actualul război asupra populației din Ucraina. Cum se lucrează și ce perspective există ca inițiatorii războiului, principalii criminali ai acestui dezastru european, inclusiv criminalii de propagandă, să ajungă pe băncile unui tribunal internațional?

- E o problemă foarte serioasă și destul de dificilă din punctul de vedere al dreptului. În primul rând, nu există un tribunal în lume unde Rusia să poată fi adusă ca învinuită de crime de război. De exemplu,

până acum Rusia continuă să fie membru al Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite. De aceea, folosindu-se aici de dreptul la veto, ea nu poate fi trasă la răspundere de nicio curte internațională creată în cadrul ONU. Dar există alte modalități și Ucraina lucrează foarte intens împreună cu partenerii noștri pentru a le identifica. Se face acest lucru pe două direcții. Prima: lucrăm ca să documentăm toate crimele de război și alte crime făcute pe teritoriul Ucrainei. Consolidăm grupuri de investigație, de informare pentru a colecta dovezi suficiente în dosarele care vor fi prezentate la un tribunal internațional. În aceste activități este implicată Procuratura Generală din Ucraina și partenerii noștri externi din țările europene, și nu numai. Multe țări au trimis în Ucraina grupuri de experți criminaliști pentru a ajuta la colectarea dovezilor, care trebuie să fie și bine documentate. Timpul este un factor decisiv, deoarece odată cu trecerea lui dovezile se pierd, iar jertfele crimelor pot pleca din țară, ca refugiați. Deci, totul trebuie să se facă foarte rapid. În prezent sunt înregistrate la etapa de investigare peste șaptezeci de mii de cazuri.

A doua: în paralel, Ucraina lucrează foarte intensiv cu partenerii noștri internaționali ca să stabilim în care instanță vor fi prezentate aceste cazuri investigate. În Europa se creează un centru unificat care acumulează dosarele pregătite și care vor fi prezentate la un tribunal internațional organizat special pentru a condamna crimele de război ale Rusiei care se întâmplă acum în Ucraina. Unul dintre oficialii europeni deja a declarat că acest centru unificat trebuie să fie operațional în timp de două luni. Este o reușită mare în comparație cu procedurile europene. Când centrul respectiv va deveni operațional, se va întreprinde un alt pas serios către formarea unui tribunal internațional specializat.

– Republica Moldova a condamnat și condamnat războiul mișelesc al Rusiei contra Ucrainei. Unii moldoveni au mers chiar să apere Ucraina cu arma în mână. Totuși, Domnule Ambasador, în stânga, dar și în dreapta Nistrului locuiesc foarte mulți ucraineni pe care, din păcate, nu i-am văzut să protesteze împotriva cotropitorilor sau să lanseze activități de susținere a conaționalilor lor din Ucraina, să susțină armata ucraineană. De ce, oare?

– În primul rând, ucrainenii din Republica Moldova sunt cetățeni ai țării dumneavoastră și locuiesc în același spațiu informațional ca și restul moldovenilor. Acest spațiu informațional este un pic altfel decât cel din Ucraina. O bună parte a ucrainenilor din Moldova au ca sursă de informație doar mass media de limbă rusă, care, în foarte multe cazuri, sunt coordonate de către Federația Rusă. Asta este o problemă mare, în general, căci am avut-o și noi în Ucraina prin anii 2014-2016. Guvernul de la Kiev a depus foarte multe eforturi ca societatea ucraineană să fie atât de dezvoltată din punct de vedere informațional încât să poată alege din toate sursele de informație doar pe acele credibile. Sursele de informație finanțate din Rusia nu intră în această listă pentru ucrainenii care trăiesc în Ucraina. Din păcate, în Republica Moldova sursele informaționale care primesc finanțare din Federația Rusă manifestă o politică redacțională dependentă de Federația Rusă și au creat o anumită atmosferă, anumite șabloane mentale care i-au determinat pe oameni să considere că și Ucraina e vinovată, într-o oarecare măsură, de acest război – este ținta majoră a propagandei rusești. Totuși, aș dori să fac o diferență între sursele de informare în limba rusă și sursele de informare care provin din Federația Rusă în Republica Moldova. Federația Rusă, la nivel de propagandă, le egalează, dar ele sunt complet deosebite. Și la noi, în Ucraina, limba rusă este una de comunicare. De exemplu, avem canalul de televiziune FREEDOM, care funcționează în limba rusă, dar spune adevărul, în comparație cu alte posturi de televiziune rusești. Foarte mulți militari ucraineni care luptă pe linia frontului comunică între ei în limba rusă. Și aici, în Moldova, societatea se va schimba în mod radical dacă cetățenii vor face deosebire între sursele de informație provenite din Federația Rusă și cele de informație în limba rusă, credibile.

– De un deosebit spirit patriotic ucrainean dă dovadă și soția Dumneavoastră, doamna Olesea Șevcenko. Dumneaei a devenit cunoscută pe rețelele de socializare mai ales după ce a interpretat în centrul Chișinăului piesa tradusă în limba română „Călinul roșu”, piesă reprezentativă pentru poporul ucrainean după agresiunea Rusiei asupra Ucrainei la 24 februarie 2022. Care este acum rolul soției Ambasadorului Marko Șevcenko în activitatea Ambasadei Ucrainei în Republica Moldova?

– Întrebarea este foarte cuprinzătoare, dar voi răspunde în câteva cuvinte. Războiul a schimbat totul. Până la război, rolul soției unui ambasador a fost destul de tradițional, dar pe timp de război asupra țării noastre soția unui ambasador ucrainean este o persoană destul de importantă în cadrul diplomației publice. Soția mea – Olesea Șevcenko – mă ajută să reprezint Ucraina în domenii la care eu nu am timp să particip personal. Deseori, din cauza insuficienței de timp, o rog pe soția mea să mă reprezinte la diferite

E.S. Marko Șevcenko susține o lecție publică la INJ

manifestări la care este invitată Ambasada Ucrainei în Republica Moldova. Menționez că acest lucru devine o tradiție. Avem exemplul Primei Doamne a Ucrainei, soția Președintelui Volodimir Zelenski, care-i foarte activă, inclusiv pe plan internațional, deoarece Domnul Zelenski își limitează vizitele în țări străine pentru a fi mereu alături de popor în aceste vremuri de război. Astfel, Prima Doamnă a Ucrainei completează foarte bine activitatea Domnului Președinte Zelenski. Mai mult: Prima Doamnă a Ucrainei cooperează foarte strâns cu soțiile ambasadurilor ucraineni în străinătate. În acest sens, Doamna Zelenski promovează proiecte speciale destinate, de exemplu, sănătății și asistenței medicale copiilor și mamelor lor sau pentru refugiați în țări străine din cauza războiului. Dumneaei implică în aceste proiecte și pe soțiile ambasadurilor. Respectiv, soția mea, face acest lucru în Republica Moldova și consider că este o contribuție pozitivă pentru susținerea comunității de refugiați ucraineni în Republica Moldova, dar și a societății moldovenești, în genere. Apropo, încă înaintea atacurilor masive ale Rusiei din 24 februarie 2022 asupra Ucrainei, soția mea a fost aleasă ca Președinte al Clubului Internațional de Femei din Republica Moldova...

- În afară de declarațiile oficiale, cunoașteți dacă autoritățile de la Kiev conlucrează cu omologii lor de la Chișinău pentru a exclude un pericol militar din partea militarilor ruși aflați în regiunea transnistreană a Republicii Moldova?

- Sigur, cooperarea există. La 20 februarie curent, președintele Volodimir Zelenski a dat publicității planurile de destabilizare a situației în Republica Moldova de către Federația Rusă. Încă de atunci Președintele Ucrainei a declarat că, în caz de necesitate, țara noastră este gata să acorde ajutorul necesar Republicii Moldova. Chiar la începutul lunii martie domnul Oleksiy Danilov, secretarul Consiliului Național de Apărare și Securitate Națională al Ucrainei, a confirmat că, dacă va exista un demers oficial din partea Republicii Moldova adresat Kievului, atunci Ucraina va lua act la modul cel mai serios de acest demers privind asistența în diferite domenii. Pentru ca aceste

declarații să fie confirmate prin cooperare, instituțiile respective din țările noastre trebuie să contacteze, să coopereze, să facă schimb de informații. În acest sens, totul decurge foarte bine...

- Toată lumea își exprimă speranța că Ucraina va învinge dușmanul și își va recupera teritoriile. Mă bucură faptul că, chiar din primele luni de la invazia Rusiei, Ucraina a câștigat războiul informațional și cel diplomatic. Cine sau ce i-a făcut pe diplomații ucraineni să se mobilizeze atât de profesional încât au reușit să convingă lumea întregă de un adevăr istoric - Rusia este un stat criminal și toți trebuie să depunem eforturi pentru a-i dezbate din rădăcini ambițiile colonialiste și teroriste?

- Este adevărat, dar insist să menționez că, dacă nu ar exista rezistența atât de puternică a poporului și a militarilor ucraineni, diplomația nu s-ar bucura de mare succes. Diplomația lucrează cu fapte și cu oameni. Succesele le obținem numai dacă dispunem de fapte pe care le putem folosi pentru a confirma cele spuse de noi, diplomații. Referitor la diplomația ucraineană, aș spune că noi am schimbat un pic instrumentele tradiționale, pentru că altfel nu am avea atât de mare succes. Cred că unul dintre secretele succesului este că diplomații ucraineni au folosit și folosesc instrumente mai puțin tradiționale. În mai multe țări, ambasadorii ucraineni și colegii lor au comunicat nu numai cu guvernele, dar și cu societatea în mod direct, pentru că societatea urmărește știrile din Ucraina și manifestă o simpatie aparte față de poporul ucrainean, care continuă să lupte eroic cu dușmanul. Construind un dialog direct cu societățile din țările străine, diplomația ucraineană a reușit să convingă guvernele respective să coopereze mai strâns și mai hotărâtor în ceea ce privește apărarea Ucrainei de invazia rusă.

- Domnule Ambasador, am discutat cu Domnia Voastră în limba română. De unde și de când manifestați respect pentru limba română?

- Prima mea misiune în străinătate a fost la București, unde am stat trei ani și jumătate. Era prin anii '90. În perioada ceea, dacă foloseam numai limba engleză, puțini m-ar fi înțeles. Limba engleză o puteam folosi numai în relații oficiale, de serviciu, dar cu societatea nu mă puteam descurca folosind numai limba engleză. Astfel, am îndrăznit să învăț și limba română. Respectiv, când am ajuns în Republica Moldova în a doua mea misiune am continuat să-mi perfecționez cunoștințele în studierea limbii române. De fiecare dată, atunci când vorbesc cu colegii mei de la ambasadă sau din alte țări, le recomand să studieze limba de stat a țării în care sunt acreditați. Acest lucru este de folos și asigură succesul în activitatea pe care o desfășoară un diplomat...

- Vă mulțumim, Domnule Ambasador Marko Șevcenko. Slavă Ucrainei!

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR

INJ ÎMPROSPĂTEAZĂ SISTEMUL DE JUSTIȚIE CU O NOUĂ PROMOȚIE DE ABSOLVENȚI

În ziua de 26 aprilie, la Institutul Național al Justiției a avut loc ceremonia de absolvire a unei noi promoții de viitori judecători și procurori. După 18 luni de studii, 15 candidați la funcția de judecător și 20 de candidați la funcția de procuror, purtând mantii negre și albastre, au primit atestatele de absolvire. La festivitatea solemnă, care a început cu onorarea imnului de stat, au participat exponenți ai sistemului de drept, reprezentanți ai corpului diplomatic de la Ambasada României și Ambasada SUA în R. Moldova, formatori și angajați ai INJ.

În luarea sa de cuvânt, Ecaterina Popa, Directorul interimar al INJ, a menționat: „Noi tindem ca Institutul Național al Justiției să devină un model regional în domeniul pregătirii judiciare, în special în contextul acordării Republicii Moldova statutului de țară candidată pentru aderare la Uniunea Europeană. Acest lucru ne încurajează să dezvoltăm audiențelor noastre abilități practice prin activități de simulare a proceselor, stagii de practică, diverse concursuri și vizite de studiu, inclusiv la instituțiile-cheie din sistemul național de drept și din cel european. Speranța noastră este că absolvenții INJ, care sunt tineri entuziaști cu o bună pregătire profesională și care dau dovadă de verticalitate și integritate morală, se vor în-

cadra activ în actualul proces de reformare radicală a sistemului de justiție din Republica Moldova”.

În cadrul evenimentului proaspeții absolvenți au fost felicitați de partenerii instituționali și de dezvoltare ai INJ, precum și de oaspeții de onoare: Veronica Mihailov-Moraru, Ministrul Justiției, Tamara Chișca-Doneva, Președinte interimar al Curții Supreme de Justiție, Veronica Dragalin, Procuror-șef al Procuraturii Anticorupție, E.S. Cristian-Leon Țurcanu, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al României în R. Moldova, Tudor Osoianu, membru al Consiliului INJ, Kevin Lannigan, consilier superior în cadrul Secției justiție penală și aplicare a legii de la Ambasada SUA în R. Moldova.

Mesaje de îndrumare în profesie au adresat Angelina Motuzoc, Președintele Consiliului Superior al Procurorilor, Ion Guzun, membru al Consiliului Superior al Magistraturii, și Viorica Puica, Președintele Comisiei pentru examenul de absolvire, judecător la Judecătoria Chișinău.

În numele tuturor absolvenților, Tatiana Brumă, candidat la funcția de judecător, și Cătălin Lîsîi, candidat la funcția de procuror, și-au exprimat recunoștința

pentru suportul și efortul depus de către formatorii și echipa INJ în timpul cursului de formare inițială.

Punctul culminant al festivității l-a constituit înmânarea atestatelor de absolvire și a diplomelor de merit celor care s-au manifestat remarcabil în timpul studiilor: pentru cele mai bune rezultate – Alisa Stratila, candidat la funcția de judecător, și Natalia Crețu, candidat la funcția de procuror; diplome de merit cu mențiuni pentru spirit organizatoric deose-

bit în activitatea de șef de grupă – Tatiana Brumă, candidat la funcția de judecător, și Cătălin Lîsîi, candidat la funcția de procuror; diplome de merit pentru performanțe deosebite – Dionisie Cebotăreanu și Ion Vartolomei, candidați la funcția de judecător, Victoria Isac și Svetlana Leontieva – candidați la funcția de procuror.

EXPERIENȚA FRANCEZĂ PENTRU SISTEMUL NOSTRU DE DREPT

Consolidarea capacităților administrative și manageriale în domeniul juridic are un rol esențial în asigurarea unui act de justiție eficient și de înaltă calitate. În acest sens, Institutul Național al Justiției, în colaborare cu Școala Națională de Magistratură și Ambasada Republicii Franceze, a organizat, la 29 martie, seminarul „Managementul instanțelor de judecată și al procuraturilor”.

Despre importanța administrării corecte a instanțelor de judecată și a procuraturilor și despre utilitatea familiarizării reprezentanților sistemului național de drept cu practica franceză de gestionare a instituțiilor de resort au vorbit, la începutul cursului, Ecaterina Popa, Directoare interimară a Institutului Național al Justiției, și Igor Demciucin, adjunct al Procurorului General interimar, precum și formatorii trainingului – Jean-François Beynel, primul Președinte al Curții de Apel din Versailles, și Pierre De Monte, magistrat de legătură al Ambasadei Republicii Franceze la București cu competențe pentru R. Moldova și România.

Programul de dezvoltare profesională a întrunit aspecte teoretice și lucru în grup a participanților:

președinți și vicepreședinți de instanțe, conducători ai procuraturilor specializate, ai procuraturilor teritoriale și audienți ai Institutului Național al Justiției. Au fost abordate subiecte privind administrarea instanțelor de judecată și a procuraturilor, cele mai bune practici de gestionare a resurselor umane, a bugetului și a imobilelor. Beneficiarii instruirii și-au aprofundat cunoștințele în domeniul complex de implementare a politicilor penale, a principiilor etice și deontologice în activitatea conducătorilor instanțelor și ai procuraturilor.

NOI OPORTUNITĂȚI DE COLABORARE CU EJTN

Joi, 22 martie, Directorul interimar al Institutului Național al Justiției, Ecaterina Popa, a avut o întrevedere, via online, cu Secretarul General al Rețelei Europene de Formare Judiciară (EJTN) - Ingrid Derveaux.

Printre subiectele abordate s-au numărat stadiul actual și modul de consolidare a cooperării dintre cele două entități pe segmentul formării judiciare. În context, Ecaterina Popa și-a exprimat gratitudinea pentru oportunitățile oferite de EJTN beneficiarilor noștri în vederea îmbunătățirii cunoștințelor și competențelor profesioniștilor din sistemul judiciar. Părțile au discutat aspecte privind

organizarea unei activități comune la tema crimelor economice pentru specialiștii în domeniul juridic din R. Moldova și Ucraina. Interlocutorii au convenit asupra utilității unor sesiuni de formare ce vizează metodologia de evaluare Kirckpatrick pentru sporirea calității instruirilor prestate de Institutul Național al Justiției.

Din partea INJ au mai participat Olga Marandici, șefa Secției relații internaționale, și Cezara-Elena Polisca, șefa Secției didactico-metodică și formare formatori, iar din partea EJTN – Alina Secrieru, consiliera Secretarului General al EJTN.

FORUM PENTRU TINERII DIN PROFESIILE JURIDICE

Directoarea interimară a Institutului Național al Justiției, Ecaterina Popa, și șefa Centrului de Informații Juridice, Tatiana Ciaglic, au participat la Forumul pentru Tinerii din Profesiile Juridice cu genericul „Rutina și reforma justiției în Republica Moldova”. Evenimentul, organizat în parteneriat cu ABA ROLI, ca activitate de încheiere a ediției a IV-a a programului de instruire și dezvoltare profesională pentru judecători, procurori și avocați cu o experiență profesională până la zece ani, a avut loc în perioada 3-4 martie.

În deschidere au vorbit Mihaela Vidaicu, Directoarea ABA ROLI Moldova, Brett Rose, Director al Secției justiție penală și aplicarea legii a Ambasadei SUA în R. Moldova, și Ecaterina Popa, Directoare interimară a Institutului Național al Justiției.

În mesajul său, Ecaterina Popa și-a exprimat susținerea tinerilor profesioniști, o bună parte dintre ei fiind absolvenți ai Institutului Național al Justiției. De asemenea, dumneaei a menționat buna colaborare dintre INJ și ABA ROLI la realizarea mai multor instruirii

menite să consolideze capacitățile profesionale ale tinerilor judecători, procurori și avocați.

În cadrul forumului au fost discutate tendințele și dilemele în domeniul digitalizării justiției, eticii profesionale și a dialogului inter-profesional, precum și prioritățile de reformare a sectorului justiției.

FRANCESCA BONELLI ÎN VIZITĂ LA INJ

Institutul Național al Justiției a fost vizitat la 28 februarie de Francesca Bonelli, Reprezentanta Agenției ONU pentru Refugiați în R. Moldova (UNHCR), și Andrew Painter, ofițer principal în domeniul protecției. Dumnealor au avut o întâlnire cu Directoarea interimară a Institutului Național al Justiției, Ecaterina Popa.

Discuțiile s-au axat pe aspecte ce țin de misiunea INJ de a oferi instruire de calitate beneficiarilor săi pe cele patru segmente: formare inițială, formare continuă, formare formatori și e-learning. În particular, Ecaterina Popa s-a referit la caracterul imperios al formării juridice pentru beneficiarii institutului în domeniul migrației și azilului în contextul războiului din țara vecină.

Oaspeții s-au arătat interesați de procesele de simulare în care sunt antrenați audienții INJ, precum și de organizarea concursului republican de arte plastice „Casa mea e și casa ta: împreună în siguranță”, care are printre obiective și dezvoltarea, în rândul tinerei generații, a empatiei la problemele și nevoile refugiaților și migranților.

S-a convenit asupra organizării unor instruirii mixte cu tematica vizată, precum și actualizarea Memorandumului de Înțelegere semnat între INJ și UNHCR în anul 2012.

O ÎNTREVEDERE CU REPREZENTANȚII OFICIULUI ONU PENTRU DREPTURILE OMULUI

Institutul Național al Justiției a fost vizitat, la 30 ianuarie, de Bea Ferenci, șefa Oficiului ONU pentru drepturile omului în Moldova (OHCHR), și Dumitru Roman, ofițerul național pentru drepturile omului. Dumnealor au discutat cu Ecaterina Popa, Directoarea interimară a INJ, Cezara-Elena Polisca, șefa Secției didactico-metodică și formare formatori, și Tatiana Ciaglic, șefa Centrului de informații juridice al INJ.

Au fost abordate aspecte privind formarea profesioniștilor din sectorul justiției în cadrul proiectului „Construirea păcii durabile și incluzive, consolidarea încrederii și coeziunii sociale în Moldova”. În vederea creșterii capacității beneficiarilor INJ de a investiga și de a examina incidentele de discurs instigator la ură și infracțiunile motivate de ură, părțile au convenit asupra organizării unor instruirii în grupuri mixte care să se axeze în special pe noile amendamente din legislația națională. A fost subliniată și necesitatea elaborării

unor materiale didactice care să fie utilizate de INJ în procesul de formare judiciară.

Proiectul menționat este implementat de trei agenții ONU - OHCHR, PNUD și UN Women – pentru îmbunătățirea interconectării între malurile râului Nistru prin promovarea drepturilor omului, construirea păcii sensibilă la gen, promovarea accesului egal la servicii de asistență și consolidarea coeziunii sociale pe fundalul tensiunilor regionale cauzate de războiul din Ucraina.

UN PARTENER NOU – ȘCOALA SUPERIOARĂ DE MAGISTRATURĂ DIN ITALIA

Perspective noi de cooperare pentru R. Moldova și Italia pe segmentul formării judiciare de calitate a profesioniștilor din sectorul justiției au devenit posibile datorită Memorandumului de Înțelegere încheiat între Ecaterina Popa, Directoarea interimară a Institutului Național al Justiției, și Giorgio Lattanzi, Președintele Școlii Superioare de Magistratură (SSM).

Evenimentul a avut loc pe 19 ianuarie la Roma, unde părțile s-au arătat dispuse să instituie un cadru durabil de colaborare în vederea schimbului de bune practici și eficientizării procesului de dezvoltare profesională conform necesităților identificate în ambele țări.

Cele două instituții își propun desfășurarea mai multor activități pentru beneficiarii INJ și SSM, precum și pentru responsabilii de formare și de cercetare științifică. Vor fi organizate atât vizite de studiu, conferințe, ateliere de lucru și seminarii comune, cât și schimb de documente, broșuri și publicații în domeniul dreptului și al formării judiciare.

La semnarea Memorandumului au mai fost prezenți Olga Marandici, șefa Secției relații internaționale a INJ, Gianluca Grasso, responsabil de relații internaționale al Comitetului director al SSM, și Federica Tondin, secretar general al SSM.

DREPT PUBLIC

CZU: 343.7:004.056

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.1\(64\).01](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.1(64).01)

CARACTERUL ILEGAL AL ACCESULUI LA INFORMAȚIA COMPUTERIZATĂ: CONDIȚIE DE APLICARE A ART. 259 DIN CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA

Alexandru STRÎMBEANU,
doctorand, USM
<https://orcid.org/0000-0002-7746-6541>

SUMAR

Accesul la informația computerizată are un caracter ilegal, dacă este realizat fie în lipsa autorizării în temeiul legii sau al unui contract, fie cu depășirea limitelor autorizării, fie fără permisiunea persoanei competente să folosească, să administreze sau să controleze un sistem informatic ori să desfășoare cercetări științifice sau să efectueze orice altă operațiune într-un sistem informatic. Pentru ca accesul la informația computerizată să fie considerat legal, este necesară prezența nu doar a unor scopuri legitime, ci și a tuturor celorlalte condiții care asigură respectarea legalității.

Cuvinte-cheie: acces, informație computerizată, sistem informatic, caracter ilegal, lipsă de autorizare, lipsa permisiunii.

După cum rezultă din dispoziția alin. (1) art. 259 CP, nu orice acces la informația computerizată intră sub incidența acestui articol. Condiția obligatorie este ca accesul la informația computerizată să aibă un caracter ilegal.

Termenul „illegal”, utilizat în art. 259 CP, în raport cu acțiunea de acces la informația computerizată, își găsește concretizarea în sintagma „al unei persoane care nu este autorizată în temeiul legii sau al unui contract, depășește limitele autorizării ori nu are permisiunea persoanei competente să folosească, să administreze sau să controleze un sistem informatic ori să desfășoare cercetări științifice sau să efectueze orice altă operațiune într-un sistem informatic”, folosită în dispoziția alin. (1) art. 259 CP. Din această sintagmă rezultă că accesul la informația computerizată este ilegal, dacă se realizează:

- 1) în lipsa autorizării în temeiul legii sau al unui contract;

ILLEGAL CHARACTER OF ACCESS TO COMPUTERIZED INFORMATION: CONDITION FOR APPLICATION OF ART. 259 OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

SUMMARY

Access to computerized information is illegal, if it is carried out either without authorization by law or contract, or exceeding the limits of authorization, or without the permission from a competent person to use, administer, or control a data system or to conduct scientific research or to perform any other operation in a data system. In order for access to computerized information to be considered legal, the presence of not only legitimate purposes, but also all other conditions that ensure compliance with legality is necessary.

Key-words: access, computerized information, computer system, illegal character, lack of authorization, lack of permission.

- 2) cu depășirea limitelor autorizării;
- 3) fără permisiunea persoanei competente să folosească, să administreze sau să controleze un sistem informatic ori să desfășoare cercetări științifice sau să efectueze orice altă operațiune într-un sistem informatic.

Ca paradigmă pentru sintagma sus-menționată din alin. (1) art. 259 CP a servit formularea din alin. (2) art. 35 al Legii României nr. 161 din 19.04.2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției (în continuare – Legea României nr. 161/2003): „În sensul prezentului titlu (se are în vedere Titlul III „Prevenirea și combaterea criminalității informatice” – *n.a.*), acționează fără drept persoana care se află în una dintre următoarele situații: a) nu este autorizată, în temeiul legii sau al unui contract; b) depășește limitele autorizării; c) nu are permisiunea, din partea persoanei fizice sau juridice

competente, potrivit legii, să o acorde, de a folosi, administra sau controla un sistem informatic ori de a desfășura cercetări științifice sau de a efectua orice altă operațiune într-un sistem informatic” [10]. Până la intrarea în vigoare la 01.02.2014 a Legii României nr. 187 din 24.10.2012 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 286/2009 privind Codul penal [11], art. 42 al Legii României nr. 161/2003 (care a fost abrogat) avea următorul conținut: „Accesul, fără drept, la un sistem informatic constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 3 ani sau cu amendă. (2) Fapta prevăzută la alin. (1), săvârșită în scopul obținerii de date informatice, se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 5 ani. (3) Dacă fapta prevăzută la alin. (1) sau (2) este săvârșită prin încălcarea măsurilor de securitate, pedeapsa este închisoarea de la 3 la 12 ani” [10].

În continuare, vor fi analizate cele trei ipoteze de ilegalitate, specificate în alin. (1) art. 259 CP RM.

Anumite indicii în ceea ce privește *prima dintre aceste ipoteze* – lipsa autorizării de a accesa informația computerizată – găsim în opinia exprimată de către L. Gîrla și Iu. Tabarcea: „Accesul va fi neautorizat atunci când subiectul nu are un temei legal pentru utilizarea resurselor informatice sau pentru deținerea acestora, precum și în cazurile în care o persoană, deși accesează informația computerizată legal, o face fără a respecta procedura stabilită de proprietarul informației sau de lege” [12, p. 16]. La aceeași ipoteză se referă M. Dobrinou: „În momentul în care un utilizator (funcționar) are stabilite anumite sarcini de serviciu, iar pentru îndeplinirea acestora este necesară accesarea conținuturilor create pentru interacțiunea cu informațiile înregistrate în respectivele baze de date, se admite *per se* că persoanele respective sunt autorizate legal să utilizeze respectivul mijloc de muncă. *Per a contrario*, din punct de vedere tehnic și procedural, lipsa autorizării poate fi înțeleasă drept situația în care utilizatorul i-au fost anulate credențialele de acces ori, după caz, acestuia i-au fost modificate anumite drepturi de prelucrare de date informatice sau, procedural, acestuia i-au fost interzise, prin dispoziție scrisă sau verbală, toate sau doar anumite operațiuni (logice) asupra datelor informatice respective” [5].

Așadar, lipsa autorizării de a accesa informația computerizată presupune lipsa împuternicirii de a o accesa, pe care o acordă proprietarul informației computerizate sau un alt posesor al acestei informații. Pentru aplicarea art. 259 CP, nu are importanță dacă autorizarea, care-i lipsește făptuitorului, are ca sursă o lege sau un contract. De asemenea, nu contează dacă:

- 1) făptuitorul nu a avut în genere autorizarea de a accesa informația computerizată;
- 2) făptuitorul a avut în trecut autorizarea de a accesa informația computerizată, însă, în momentul săvârșirii infracțiunii, nu o mai

avea, întrucât fie termenul autorizării expirase, fie autorizarea a fost suspendată ori revocată;

- 3) făptuitorului urma să-i fie acordată autorizarea de a accesa informația computerizată, însă, în momentul săvârșirii infracțiunii, acesta încă nu o avea, întrucât termenul autorizării nu începuse să curgă.

Astfel de circumstanțe pot fi luate în calcul, eventual, doar la individualizarea pedepsei.

La cea de-a doua ipoteză a ilegalității – depășirea limitelor autorizării de a accesa informația computerizată – se referă următoarea explicație din Decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție a României nr. 68 din 29.09.2021 privind dispozițiile art. 360 alin. (1) din Codul penal: „Analiza depășirii limitelor autorizării implică, pe de o parte, stabilirea existenței autorizării legale sau contractuale, iar, pe de altă parte, determinarea conținutului acesteia, singurul în măsură să furnizeze criteriile obiective în raport cu care se poate concluziona asupra caracterului legal sau ilegal al accesului la sistemul informatic. În acest sens, în cadrul examenului realizat, organul judiciar verifică, în temeiul actelor normative care reglementează competențele și atribuțiile de serviciu într-un anumit domeniu de activitate, al reglementelor de ordin intern sau al clauzelor specifice din contractele de muncă și al prevederilor din fișele postului, limitele autorizării, dar și conduita materială efectivă a agentului pe durata accesului la sistemul informatic, toate acestea constituind aspecte de natură strict factuală, ce diferă de la caz la caz, în funcție de particularitățile speței deduse judecării, și care urmează a fi stabilite de instanța investită pe baza materialului probator administrat în cauză, care va fundamenta concluzia depășirii sau a nede-pășirii respectivelor limite și, implicit, a caracterului legal ori ilegal al accesului” [4].

Așadar, depășirea limitelor autorizării de a accesa informația computerizată presupune că făptuitorul deține autorizarea de a accesa informația computerizată, însă acesta nu se conformează autorizării respective, arogându-și împuterniciri care nu i-au fost acordate. Analiza unor prevederi relevante dintr-un act normativ ne permite să înțelegem care pot fi împrejurările în care se depășesc limitele autorizării de a accesa informația computerizată. Depășind limitele autorizării de a accesa informația computerizată, făptuitorul își arogă împuterniciri de a accesa: un volum mai mare de informație decât cel autorizat pentru statutul pe care-l deține; informație calitativ diferită de cea autorizată pentru statutul pe care-l deține. Astfel de circumstanțe nu influențează asupra calificării faptei în baza art. 259 CP, însă pot fi luate în calcul la individualizarea pedepsei.

Ultima, a treia ipoteză a ilegalității presupune realizarea accesului la informația computerizată fără permisiunea persoanei competente să folo-

sească, să administreze sau să controleze un sistem informatic ori să desfășoare cercetări științifice sau să efectueze orice altă operațiune într-un sistem informatic.

Această ipoteză implică îndeplinirea următoarelor două condiții:

- 1) făptuitorul nu are permisiunea de a accesa informația computerizată;
- 2) o asemenea permisiune o acordă persoana competentă să folosească, să administreze sau să controleze un sistem informatic ori să desfășoare cercetări științifice, sau să efectueze orice altă operațiune într-un sistem informatic.

Cât privește prima dintre aceste condiții, nu are importanță dacă permisiunea de a accesa informația computerizată (pe care ar fi trebuit să o aibă făptuitorul, însă nu o are) are un caracter verbal sau scris. De asemenea, nu este relevant dacă:

- a) făptuitorul a solicitat permisiunea de a accesa informația computerizată, după care a ignorat refuzul de a da curs unei asemenea solicitări;
- b) făptuitorul nu a solicitat permisiunea de a accesa informația computerizată.

La fel, nu contează dacă:

- a) făptuitorul nu a avut în genere permisiunea de a accesa informația computerizată;
- b) făptuitorul a avut în trecut permisiunea de a accesa informația computerizată, însă, în momentul săvârșirii infracțiunii, nu o mai avea, întrucât fie termenul permisiunii expirase, fie permisiunea a fost suspendată ori revocată;
- c) făptuitorului urma să-i fie acordată permisiunea de a accesa informația computerizată, însă, în momentul săvârșirii infracțiunii, acesta încă nu o avea, întrucât termenul permisiunii nu începuse să curgă.

Astfel de circumstanțe pot fi luate în calcul, eventual, doar la individualizarea pedepsei.

Referitor la cea de-a doua condiție, la calificarea faptei urmează să fie stabilită, în baza prevederilor actelor normative, competența persoanei care a permis accesul făptuitorului la informația computerizată. Dacă o astfel de persoană nu are calitatea de victimă a infracțiunii și nu are competența de a permite accesul făptuitorului la informația computerizată, atunci, în baza art. 259 CP, va răspunde:

- a) doar ea – în cazul în care a acționat cu intenție, în timp ce persoana care a obținut permisiunea lovită de nulitate a acționat fără vinovăție sau din imprudență. În acest caz, persoana care a permis accesul făptuitorului la informația computerizată va răspunde ca autor al infracțiunii;
- b) atât ea, cât și persoana care a obținut permisiunea lovită de nulitate – în cazul în care ambele aceste persoane au acționat cu in-

tenție. În acest caz, persoana care a permis accesul făptuitorului la informația computerizată va răspunde ca instigator sau organizator al infracțiunii. Bineînțeles, persoana care a obținut permisiunea lovită de nulitate va răspunde ca autor al infracțiunii.

Până aici am analizat ilegalitatea accesului la informația computerizată, privită drept condiție de aplicare a art. 259 CP. În cele ce urmează vom examina contrateza – legalitatea accesului la informația computerizată – privită drept condiție de neaplicare a art. 259 CP.

Interpretarea *per a contrario* a sintagmei „al unei persoane care nu este autorizată în temeiul legii sau al unui contract, depășește limitele autorizării ori nu are permisiunea persoanei competente să folosească, să administreze sau să controleze un sistem informatic ori să desfășoare cercetări științifice, sau să efectueze orice altă operațiune într-un sistem informatic”, utilizată în dispoziția din alin. (1) art. 259 CP, ne determină să afirmăm că persoana care realizează accesul la informația computerizată nu este pasibilă de răspundere în baza acestui articol în oricare din următoarele cazuri:

- 1) este autorizată în temeiul legii sau al unui contract;
- 2) nu depășește limitele autorizării;
- 3) are permisiunea, din partea persoanei fizice sau juridice competente, potrivit legii, să acorde, de a folosi, administra sau controla un sistem informatic ori de a desfășura cercetări științifice, sau de a efectua orice altă operațiune într-un sistem informatic.

Fiind pe poziții apropiate, S. Brînza și V. Stati dezvăluie conținutul noțiunii „acces legal la informația computerizată”: „De exemplu, nu poate avea un caracter ilegal accesul care a fost autorizat de către proprietarul sau alt posesor al sistemului informatic vizat. [...] La fel, nu poate fi considerată infracțiune nici interacționarea cu un sistem informatic care permite accesul liber și gratuit al publicului (de exemplu, rețelele Wi-Fi neprotejate sau care oferă servicii de comunicații electronice „la liber” [1, p. 351]. L. Gîrla și Iu. Tabarcea prezintă exemple din aceeași categorie: „Accesul se consideră autorizat în următoarele cazuri: 1) accesul a fost autorizat de către proprietarul sau posesorul resurselor informaționale sau al sistemelor informatice, al tehnologiilor și mijloacelor de asigurare a acestora în vederea verificării sau protejării sistemelor informatice; 2) accesul la resursele informaționale ale sistemelor informatice publice și private este realizat de către organele statului abilitate de lege în vederea asigurării securității naționale, în cursul urmăririi penale sau în procesul de desfășurare a activităților speciale de investigații; 3) accesul în legătură cu activitățile uzuale și legale de proiectare a sistemelor informatice, cu activitățile de funcționare curentă a sistemelor informatice sau cu activitățile comercia-

le licite; 4) accesul pentru a obține informații despre propria persoană” [12, p. 16].

În legătură cu ultimele trei exemple prezentate de către L. Gîrla și Iu. Tabarcea, trebuie să precizăm că prezența unor scopuri legitime nu este suficientă, fiind necesare toate celelalte condiții care asigură respectarea legalității. Or, de exemplu, în conformitate cu alin. (3) art. 28 al Legii nr. 1069 din 22.06.2000 cu privire la informatică, „în scopul asigurării securității naționale, organele abilitate au drept de acces la resursele informaționale din sistemele informatice publice sau private. În procesele penale, organele menționate pot, în baza mandatului emis de procuror, intercepta rețelele informatice, utilizând aparatul tehnic al proprietarului sistemului informatic” [6]. Pentru a fi interpretată la justa valoare, această dispoziție trebuie coroborată cu alin. (1) art. 7 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova: „Procesul penal se desfășoară în strictă conformitate cu principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional, cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, cu prevederile Constituției Republicii Moldova și ale prezentului cod” [2]. De asemenea, conform lit. a) art. 3 al Legii nr. 59 din 29.03.2012 privind activitatea specială de investigații, „activitatea specială de investigații se bazează pe [principiul] legalității” [9].

Prin prisma principiului legalității trebuie privite și alte reglementări care vizează accesul la informația computerizată:

- „În scopul descoperirii și ridicării urmelor infracțiunii, a mijloacelor materiale de probă pentru a stabili circumstanțele infracțiunii ori alte circumstanțe care au importanță pentru cauză, organul de urmărire penală efectuează cercetarea la fața locului a [...] sistemelor informatice sau suporturilor de stocare a datelor informatice [...]” [2] (alin. (1) art. 118 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova);
- „Identificarea [...] unui punct de acces la un sistem informatic constă în solicitarea unui furnizor de servicii de a identifica [...] proprietarul sau utilizatorul [...] unui punct de acces la un sistem informatic sau de a oferi informații despre faptul că [...] un anumit punct de acces la un sistem informatic este folosit sau este activ ori a fost folosit sau a fost activ la o anumită dată” [9] (alin. (1) art. 28 al Legii nr. 59 din 29.03.2012 privind activitatea specială de investigații);
- „Culegerea informației despre persoane și fapte constă în dobândirea informației despre persoane fizice și juridice, despre faptele, evenimentele, circumstanțele care prezintă interes prin studierea nemijlocită a documentelor, a materialelor, a bazelor de date, prin întocmirea de solicitări adresate persoanelor fizice și juridice care posedă sau

care dispun de informația nominalizată” [9] (art. 35 al Legii nr. 59 din 29.03.2012 privind activitatea specială de investigații) etc.

Atunci când vorbim despre legalitatea accesului la informația computerizată, nu trebuie neglijate nici alte prevederi:

- „Exercitarea drepturilor prevăzute în alineatul (1) al prezentului articol poate fi supusă unor restricții pentru motive specifice, ce corespund principiilor dreptului internațional, inclusiv pentru apărarea securității naționale sau vieții private a persoanei” [2] (alin. (2) art. 4 al Legii nr. 982 din 11.05.2000 privind accesul la informație);
- „Datele cu caracter personal care fac obiectul prelucrării trebuie să fie [...] prelucrate în mod corect și conform prevederilor legii” [8] (lit. a) alin. (1) art. 4 al Legii nr. 133 din 08.07.2011 privind protecția datelor cu caracter personal);
- „Activitatea particulară de detectiv și de pază se întemeiază pe [principiul] legalității [...]” [7] (alin. (1) art. 4 al Legii nr. 283 din 04.07.2003 privind activitatea particulară de detectiv și de pază) etc.

Persoana care realizează accesul la informația computerizată se află în câmpul legalității nu doar atunci când este autorizată în temeiul legii sau al unui contract ori atunci când nu depășește limitele autorizării, ci și atunci când are permisiunea – expresă sau tacită – din partea persoanei fizice sau juridice competente, potrivit legii, să o acorde, de a folosi, administra sau controla un sistem informatic ori de a desfășura cercetări științifice, sau de a efectua orice altă operațiune într-un sistem informatic. La baza unei astfel de interpretări, care rezultă din alin. (1) art. 259 CP, este pusă poziția cu valoare de principiu din art. 55 al Constituției Republicii Moldova: „Orice persoană își exercită drepturile și libertățile constituționale cu bună-credință, fără să încalce drepturile și libertățile altora” [3].

Atunci când este vorba despre persoane între care există un anumit climat de încredere, poate fi suficientă permisiunea tacită de a accesa informația computerizată. În context, S. Brînza și V. Stati menționează: „Accesul la informația computerizată aparținând ambilor soți de către unul dintre aceștia nu poate fi considerat ilegal atât timp cât calculatorul, suportul material de informație, sistemul sau rețeaua informatică este în mod uzual folosită de către fiecare dintre aceștia, iar informația computerizată stocată nu este personalizată sau semnalizată prin criptare sau protejare împotriva deschiderii. [...] Dacă ne aflăm în cazul unui computer la care lucrează în mod curent două sau mai multe persoane, se admite faptul că acestea accesează respectivul sistem informatic legal, fiind beneficiarele unei aprobări prelabile sau ale unei înțelegeri. În aceste condiții, fapta uneia dintre persoane de a accesa in-

formația computerizată, stocată sau vehiculată de o alta în interiorul aceluiași computer, nu mai poate fi calificată în baza [...] art. 259 CP” [1, p. 351].

Concluzia este următoarea: este posibil ca două sau mai multe persoane să aibă drept de acces la informația computerizată care se află în același calculator, pe același suport material de informație, în același sistem informatic sau în aceeași rețea informatică. Într-un asemenea caz, se prezumă că toate aceste persoane:

- 1) sunt autorizate în temeiul legii sau al unui contract;
- 2) nu depășesc limitele autorizării;
- 3) au permisiunea, din partea persoanei fizice sau juridice competente, potrivit legii, să acorde, de a folosi, administra sau controla un sistem informatic ori de a desfășura cercetări științifice, sau de a efectua orice altă operațiune într-un sistem informatic.

Această prezumție nu funcționează în ipoteza în care:

- a) pentru una sau mai multe dintre persoanele respective este restricționat dreptul de acces la o anumită informație computerizată care se află în același calculator, pe același suport material de informație, în același sistem informatic sau în aceeași rețea informatică;
- b) una sau unele dintre persoanele respective încalcă acea restricție, ceea ce echivalează cu accesarea ilegală a informației computerizate.

Concluziile acestui studiu sunt:

- 1) accesul la informația computerizată este ilegal, dacă se realizează:
  - a) în lipsa autorizării în temeiul legii sau al unui contract;
  - b) cu depășirea limitelor autorizării;
  - c) fără permisiunea persoanei competente să folosească, să administreze sau să controleze un sistem informatic ori să desfășoare cercetări științifice, sau să efectueze orice altă operațiune într-un sistem informatic;
- 2) lipsa autorizării de a accesa informația computerizată presupune lipsa împuternicirii de a o accesa, pe care o acordă proprietarul informației computerizate sau un alt posesor al acestei informații;
- 3) depășirea limitelor autorizării de a accesa informația computerizată presupune că făptuitorul deține autorizarea de a accesa informația computerizată, însă acesta nu se conformează autorizării respective, arogându-și împuterniciri care nu i-au fost acordate;
- 4) pentru a considera accesul la informația computerizată ilegal, nu este relevant dacă: a) făptuitorul a solicitat permisiunea de a accesa informația computerizată, după care a ignorat refuzul de a da curs unei asemenea solicitări; b)

făptuitorul nu a solicitat permisiunea de a accesa informația computerizată;

- 5) accesul legal la informația computerizată presupune prezența nu doar a unor scopuri legitime, ci și a tuturor celorlalte condiții care asigură respectarea legalității;
- 6) art. 259 CP se aplică în ipoteza în care: a) pentru una sau mai multe persoane – care au drept de acces la informația computerizată aflată în același calculator, pe același suport material de informație, în același sistem informatic sau în aceeași rețea informatică – este restricționat dreptul de acces la o anumită informație computerizată de acest gen și b) una sau unele dintre persoanele respective încalcă acea restricție.

Referințe bibliografice

1. Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. II.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1300 p.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 104-110/447. În vigoare din 12 iunie 2003.
3. Constituția Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1. În vigoare din 27 august 1994.
4. Decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție a României nr. 68 din 29.09.2021 privind dispozițiile art. 360 alin. (1) din Codul penal. În: *Monitorul Oficial al României*, 2022, nr. 56.
5. Dobrinioiu M. Considerații tehnice și juridice privind reținerea infracțiunii de acces ilegal la un sistem informatic în situația interogării unei baze de date prin depășirea limitelor autorizării. În: *Penalmente Relevant*, 2021, nr. 1, p. 70-78.
6. Legea Republicii Moldova cu privire la informatică. Nr. 1069 din 22.06.2000. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2001, nr. 73-74/547. În vigoare din 5 iulie 2001.
7. Legea Republicii Moldova privind activitatea particulară de detectiv și de pază. Nr. 283 din 04.07.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 200-203/769. În vigoare din 19 septembrie 2003.
8. Legea Republicii Moldova privind protecția datelor cu caracter personal. Nr. 133 din 08.07.2011. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2011, nr. 170-175/492. În vigoare din 14 aprilie 2012.
9. Legea Republicii Moldova privind activitatea specială de investigații. Nr. 59 din 29.03.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 113-118/373. În vigoare din 8 decembrie 2012.
10. Legea României privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției. Nr. 161 din 19.04.2003. În: *Monitorul Oficial al României*, 2003, nr. 279. În vigoare din 21 aprilie 2003.
11. Legea României pentru punerea în aplicare a Legii nr. 286/2009 privind Codul penal. Nr. 187 din 24.10.2012. În: *Monitorul Oficial al României*, 2012, nr. 757. În vigoare din 1 februarie 2014.
12. Гырла Л.Г., Табарча Ю.М. *Уголовное право Республики Молдова. Часть Особенная. Том 2.* Кишинэу: Cartdidact, 2010. 592 с.

EPECTELE NEGATIVE ALE CORUPȚIEI ASUPRA SECURITĂȚII NAȚIONALE

Alexandr CAUIA,
doctor în drept,
conferențiar universitar, ULIM
<https://orcid.org/0000-0002-1952-5734>

Mihail POALELUNGI,
doctor habilitat, prof. univ.
interimar, ULIM
<https://orcid.org/0000-0002-8270-5543>

SUMAR

Corupția este un fenomen social complex, sistemic, care se manifestă în aproape toate sferele societății. Răspândirea practicilor corupte este determinată de mulți factori diferiți, inclusiv dezvoltarea economică, procesele sociale și mediul social. Locul, rolul și impactul fenomenului corupțional asupra procesului complex de asigurare a securității naționale a format obiectul de cercetare pentru experți din diverse domenii ale științei.

În cadrul prezentului articol sunt reflectate principalele tendințe în procesul de definire a corupției, sunt analizate unele opinii cu privire la impactul fenomenului corupțional asupra securității naționale și sunt expuse principalele efecte negative ale corupției asupra procesului de asigurare a securității naționale.

Cuvinte-cheie: *efecte negative, combaterea corupției, securitate națională.*

Introducere

Corupția a apărut concomitent cu formarea primelor formațiuni statale și, pe măsură ce a prins rădăcini și s-a dezvoltat, a devenit un fenomen integral atât pentru țările dezvoltate, cât și pentru țările în curs de dezvoltare, unde consecințele ei sunt cele mai vizibile.

Corupția subminează sistemul de administrație publică și bazele reglementării juridice a societății,

THE NEGATIVE EFFECTS OF CORRUPTION ON NATIONAL SECURITY

SUMMARY

Corruption is a complex, systemic social phenomenon that manifests itself in almost all spheres of society. The spread of corrupt practices is determined by many different factors, including economic development, social processes and the social environment factor. The place, role and impact of the corruption phenomenon on the complex process of ensuring national security was the subject of research by experts from various fields of science.

In this article, the main trends in the process of defining corruption are reflected, some opinions are analyzed regarding the impact of the corruption phenomenon on national security, and the main negative effects of corruption on the process of ensuring national security are exposed.

Key-words: *negative effects, fighting corruption, national security.*

accentuează decalajul dintre societate și guvern, înlocuiește relațiile juridice cu practici informale, devenind o formă specifică și stabilă de interacțiune socială.

Prin urmare, recunoaștem corupția ca fiind unul dintre cei mai periculoși factori care au un efect distructiv asupra securității naționale a statului. În același timp, securitatea națională ni se prezintă ca „o activitate care vizează rezistența în fața influențelor distructive interne și externe și asigurarea funcționării normale a societății și a statului, precum și dezvoltarea lor ulterioară” [19, p. 74].

Corupția, din cauza naturii sale distructive și a impactului negativ asupra economiei, reprezintă un pericol pentru asigurarea securității naționale a statului și a societății. De regulă, săvârșirea infracțiunilor de corupție devine posibilă ca urmare a sistemelor juridice și a reglementării legale imperfecte, a lipsei eficienței în procesul de aplicare a legii și a cooperării interinstituționale ineficiente [21, p. 7-16].

Imperfecțiunea sistemului juridic destabilizează relațiile dintre cetățeni, deoarece deschide oportunități pentru rezolvarea problemelor personale cotidiene în alte moduri, nelegale. De asemenea, contribuie la distribuirea incorectă a rolurilor

sociale și a pozițiilor de putere în societate. Cel mai important aspect al securității statului este asigurarea funcționării fiabile a instituțiilor critice ale țării - dotări economice, infrastructură și asigurare socială [17, p. 65-69].

Corupția a devenit una dintre amenințările reale la adresa securității naționale a Republicii Moldova. Această problemă este considerată una dintre cele mai urgente, deoarece diminuarea puterii de control a statului într-o situație economică în declin, împreună cu alți factori externi și interni, poate crește semnificativ probabilitatea de exacerbare a contradicțiilor sociale și poate duce la destabilizarea societății.

Riscurile generate de fenomenul corupțional asupra securității naționale

Corupția reprezintă un risc semnificativ pentru securitatea națională din cauza impactului său negativ și a caracterului perturbator asupra mediului social, dezvoltării economice și imaginii internaționale a statului. Practicile de corupție încalcă direct funcționarea normală a statului, deteriorează mecanismele redistributive ale acestuia și limitează drepturile constituționale ale cetățenilor.

În această lumină, gradul înalt de toleranță publică promovează răspândirea corupției la toate nivelurile și creează premisele pentru transformarea acesteia într-o normă care este percepută ca una nelegală, care nu este conformă cu valorile morale și principiile de funcționare ale democrațiilor dezvoltate. Perturbarea activităților acestor instituții poate duce la distrugerea securității întregului stat, până la prăbușirea completă a acestuia [18, p. 75-79].

Indiferent de legile elaborate în domeniul asigurării securității naționale, indiferent de forțele și mijloacele implicate în acest proces, corupția poate „anula” toate eforturile în materie de securitate națională. „Cadrele decid totul”, spuneau întotdeauna conducătorii înțelepți și monitorizau cu atenție curățenia rândurilor din structurile lor de putere. Problema corupției există atâta timp cât există instituții de guvernare în societate. Chiar și grecii antici considerau corupția principalul motiv al deteriorării regimurilor statale și al morții statelor.

Retrospectiva istorică și filozofică a înțelegerii corupției în diferite etape ale dezvoltării societății ne permite să vorbim despre două moduri principale de definire a corupției: „de la o persoană” și „de la stat”. Prima metodă este tipică pentru cercetătorii perioadei clasice, care au considerat corupția nu ca un fenomen negativ care împiedică activitățile de management, ci ca un fenomen care încalcă conceptele general acceptate de dreptate, onestitate și conștiinciozitate [20, p. 201].

Metoda de studiu a corupției „de la stat” ne spune contrariul: corupția nu este atât depravarea morală a indivizilor, cât un fenomen sistemic asociat cu însăși existența puterii de stat și un derivat al acesteia. În același timp, studiul cel mai complet al

corupției este posibil doar atunci când se stabilește o legătură bidirecțională cu fenomenul studiat, folosind fiecare dintre cele două abordări indicate.

Corupția împiedică dezvoltarea economică deoarece provoacă distorsiuni și ineficiență. În sectorul privat, corupția crește costurile cu valoarea plăților ilegale către funcționari. Chiar dacă unii cred că corupția reduce costurile afacerii, evitând în același timp reglementările, cercetătorii sunt de părere că mita îi determină pe oficialii statului să creeze noi reguli și bariere. În timp ce cresc costurile, în același timp corupția denaturează mediul și protejează împotriva concurenței companiile cu relații, menținând în același timp relativa ineficiență [13, p. 1339].

M. I. Enikeev consideră că corupția este un comportament criminal larg răspândit al funcționarilor de rang înalt, care folosesc îndeplinirea funcțiilor de stat care le sunt atribuite, în scopul îmbogățirii personale și obținerii altor avantaje personale. Aceasta se dezvoltă în condițiile consolidării birocrăției și dotării acesteia cu privilegii de putere, retrăgând-o de sub controlul social [16, p. 97].

Corupția provoacă conflicte și exacerbări în toate sferile relațiilor sociale. Criminalitatea coruptă nu numai că amenință sistemul de stat și dezvoltarea economică a țării, dar dă naștere și la neîncrederea populației în puterea politică [14, p. 24]. Prin urmare, controlul și contracararea corupției ar trebui efectuate atât la nivel legislativ, cât și de către populație, mass-media și instituțiile publice.

Corupția trebuie considerată un nou concept teoretic și parte a elementului de securitate a statului, ce se rezumă la o serie de acțiuni ilegale sau inacțiuni motivate egoist ale unui subiect special, care vizează încălcarea securității naționale a statului.

Impactul corupției asupra securității naționale

Din punct de vedere al securității, deosebit de important este faptul că mediul vulnerabil care rezultă este un temei favorabil pentru intervențiile serviciilor străine, subiecții economici și de altă natură care să influențeze procesul de luare a deciziilor ce sunt importante pentru țară, în direcția care nu corespunde interesului național [13, p. 1339-1340].

Totodată, este de remarcat faptul că corupția este un fenomen care există în orice țară, confirmând răspândirea globală a acestei probleme [8]. La o concluzie similară s-a ajuns în baza analizei situației în 185 de țări în perioada 2012-2015. Astfel, conform concluziilor raportului, corupția afectează negativ activitatea sectorului de afaceri, scăzând confortul activităților acestora [1, p. 1-6].

În același timp, nivelul antreprenorial și indicele de capitalizare bursieră sunt indicatori separați ai dezvoltării sectorului de afaceri, acționează ca un obstacol-cheie în calea dezvoltării economice [2, p. 85-100]. De remarcat este corelația între nivelul de corupție și valoarea indicelui de dezvoltare durabilă a capitalului uman, care sună astfel: „Creșterea cu

1% a nivelului corupției în sistemul social-economic provoacă o scădere a indicelui de dezvoltare durabilă a capitalului uman cu peste 1% în țara studiată” [1, p. 5].

Realitățile existente și practicile sociale reproduse de un număr tot mai mare de subiecți formează norme tacite care înrădăcinează și întăresc comportamentul corupt, adică îl fac „normal” și „de la sine înțeles” ca un comportament tipic în situații specifice. Ca urmare, agenții aplică „norme” sociale corupte învățate în procesul de socializare. Aceste reguli, împreună cu resursele de care dispun, sunt utilizate activ în procesul de interacțiune socială și, ca urmare a intercalării mecanismelor conștiente și inconștiente, precum și a practicilor sociale repetitive, construiesc o structură din ce în ce mai complexă – o rețea de corupție.

Rețeaua de corupție este un sistem de celule relativ autonome care pătrund în structura de management, funcționează în cadrul unor reguli informale și asigură atingerea obiectivelor personale sau de grup. O astfel de structură organizatorică are o capacitate de supraviețuire semnificativă, iar distrugerea segmentelor individuale de rețea nu duce la moartea acesteia, elementele distruse sunt rapid restaurate. În plus, corupția oferă un nivel ridicat de protecție împotriva oricăror mecanisme de control [15, p. 213].

În același timp, se consideră că alegerea unei strategii de evaluare a riscurilor de corupție și minimizarea consecințelor acesteia se dovedesc a fi țesute și în strategia de comportament la risc: deciziile luate incorect sau formele specifice de influență selectate pot avea un efect negativ sau se dovedesc a fi ineficiente în structura din ce în ce mai complexă a practicilor sociale corupte [23, p. 189].

Impactul negativ al fenomenului corupției asupra securității naționale se reflectă nu numai asupra funcționării instituțiilor economice și guvernamentale, ci și asupra instituțiilor care asigură securitatea statului și a societății în mod direct și efectiv. Acest lucru se vede clar în exemplul instituțiilor de aplicare a legii. Dispunând de o putere impresionantă, reprezentanții acestora își pot urma propriile politici, uneori criminalizate și corupte.

Totodată, în contextul securității naționale, care include și securitatea militară, trebuie remarcate procesele de corupție care au loc în una dintre principalele structuri de asigurare a securității – în armată. Armata nu este un mecanism social izolat, ci o parte organică și integrantă a societății noastre. Prin urmare, este supusă acelorași boli ca și societatea în acest stadiu al dezvoltării sale [22, p. 121-127].

Prezența în sistemul instituțional a factorilor distructivi sub formă de elemente de corupție subminează în mod direct nu numai puterea economică și politică a statului, ci pune în pericol securitatea întregului sistem de stat.

Efectele corupției asupra securității economice a statului

Confirmarea impactului negativ al corupției asupra economiei țării și, în special, asupra securității sale economice, a fost analizată de mai mulți autori care susțin că diferite țări au niveluri diferite de productivitate și eficiență instituțională, ceea ce explică diferențele dintre consecințele corupției asupra economiilor acestor țări. În plus, aceste studii încearcă să stabilească nivelul corupției, de la care începe impactul negativ al acesteia [7, p. 345; 4, p. 1173].

O analiză a situației actuale arată că corupția ocupă un loc de frunte printre amenințările la adresa securității naționale. Problemele corupției și lupta împotriva acesteia sunt atât de complexe încât deciziile luate în acest domeniu necesită o abordare fundamentală.

În ciuda opoziției din partea statului și a adoptării diferitelor măsuri, corupția modernă acoperă din ce în ce mai multe domenii noi, creând o amenințare reală la adresa securității naționale, deoarece:

- anulează sau încetinește transformările economice și sociale de amploare din țară, împiedică dezvoltarea statului;
- extinde sectorul economiei subterane, reduce veniturile fiscale la buget, face ca utilizarea fondurilor bugetare să fie ineficientă;
- afectează negativ imaginea țării în ochii partenerilor săi politici și economici, înrăutățește climatul investițional;
- crește inegalitatea de avere a cetățenilor;
- formează în mintea publicului o idee despre lipsa de apărare a cetățenilor atât în fața crimei, cât și în fața puterii;
- este un teren propice pentru crima organizată, terorism și extremism;
- duce la degradarea valorilor morale ale societății, a tradițiilor și obiceiurilor naționale primordiale;
- are un impact negativ asupra formării elitei politice, a procesului electoral, a activităților organelor guvernamentale și a instituțiilor societății civile [24, p. 51].

Un alt impact negativ al corupției asupra economiei se manifestă prin alocarea ineficientă a resurselor. Astfel, se subliniază interconexiunea dintre corupție și dinamica creșterii investițiilor publice, precum și impactul acesteia asupra reducerii eficacității acestor investiții [12].

Aceste efecte sunt de obicei exprimate în următoarele manifestări:

1. Răspândirea economiei subterane, deoarece este direct proporțională cu corupția. Dezvoltarea sectorului gri deschide oportunități pentru eliberarea suplimentară a resurselor din circulația legală, în special a celor financiare, care sunt utilizate în continuare pentru finanțarea corupției. Concomitent, are loc și pierderea resurselor din sistemul de securitate economică, care, în cele din urmă, afectează

eficiența depășirii riscurilor pentru economia țării. În astfel de condiții, una dintre problemele cheie este schimbarea focalizării sistemului de securitate economică de la sprijinirea sectorului juridic la combaterea economiei subterane.

2. Deformarea mecanismelor de concurență pe piață, întrucât concurența „sănătoasă” este posibilă doar dacă este asigurată transparența participanților săi. În condițiile răspândirii active a corupției într-o anumită țară, beneficiile nu vor fi acordate participantului care este cu adevărat competitiv, ci celui care a putut să ofere anumite avantaje înaintea altora în mod ilegal.

3. Crearea unui strat de deținători privați ineficienți, în special – în timpul procesului de privatizare. De fapt, scopul de bază al unor astfel de oameni nu este dezvoltarea procesului de producere, ci obținerea de beneficii rapide. Ca urmare, după obținerea maximului de beneficii de la întreprinderea privatizată, are loc naționalizarea inversă a acesteia, ceea ce conține, de asemenea, o componentă de corupție și permite eliberarea de resurse suplimentare de stat către sectorul gri. Amânarea impactului negativ pentru o anumită perioadă este amenințarea celor menționate mai sus și nu face posibilă evaluarea și prospectarea pe deplin a consecințelor negative pentru economia țării.

4. Eficiență scăzută a alocării și utilizării bugetelor la toate nivelurile, mai ales în timp ce se desfășoară procedura de achiziție publică, timp în care este extrem de dificil să se identifice și să se dovedească supraestimarea valorii reale a bunurilor și serviciilor achiziționate. Are loc odată cu apariția unor fapte precum creșterea excesivă a cheltuielilor bugetare și ca o consecință a deficitului bugetar.

5. Deteriorarea semnificativă a climatului investițional și a atractivității investiționale, în special, din partea investitorilor străini. Acest lucru are loc din cauza că potențialii investitori caută modalități fiabile de investiție. Totuși, în condițiile corupției, răspândindu-se în toate sferile administrației publice, în special, prin procese economice, există un risc acut de pierderi de fonduri sau probabilitatea subestimării profiturilor prin mijloace artificiale datorită fluxului de resurse financiare de la cele legale la cele din umbră. În cele din urmă, acest lucru înrăutățește ratingul internațional al țării, împreună cu declinul poziției sale pe piața mondială, atât politică, cât și economică, precum și socială și juridică [3, p. 1061].

Un grup de autori a investigat impactul negativ al corupției asupra a 22 de țări africane și au relevat faptul că corupția în activitățile autorităților publice reprezintă o amenințare pe termen lung la adresa dezvoltării durabile a țărilor studiate. Mai mult, unele studii arată o corelație între corupție și dezvoltarea economică scăzută [5, p. 180].

O echipă de experți a cercetat impactul negativ al corupției în sfera politică, remarcând: „... că împiedică dezvoltarea democratică și economică a

oricărui stat” [9, p. 157]. Mai mult, examinând problemele corupției în diferite țări ale lumii, unii autori au remarcat că trăsăturile corupției pot fi de natură transnațională, ceea ce complică foarte mult lupta împotriva acestui fenomen, din cauza faptului că urmărirea penală pentru unele fapte de corupție depășește competența instanțelor naționale ale unei anumite țări [11, p. 170].

Statele în care economiile suferă de corupție nu sunt capabile să se dezvolte într-un ritm și într-o astfel de direcție ca țările cu niveluri scăzute de corupție. Acest lucru se întâmplă, în primul rând, din cauza faptului că corupția devine un fel de barieră în calea reglementării naturale a proceselor economice, în conformitate cu nevoile pieței, și, în consecință, provoacă suferință întregii societăți. În plus, corupția are un impact negativ semnificativ asupra securității economice, care, în cele din urmă, are efecte devastatoare asupra economiei țării [3, p. 1060].

Practicile de corupție cu participarea persoanelor care ocupă funcții înalte în stat creează premise la manifestarea riscului pentru securitatea națională, care vizează:

- impactul distructiv asupra sistemului de stat și a fundamentelor democratice pentru funcționarea societății;
- deteriorarea prestigiului țării în fața instituțiilor internaționale;
- pierderea suveranității naționale.

Practicile de corupție în acest domeniu, fiind un risc semnificativ pentru securitatea națională, se manifestă mai ales în următoarele direcții:

- corupția subminează încrederea în democrație și în capacitatea sa ca model optim de funcționare a societății;
- corupția contribuie la criminalizarea mediului în țară, sporind astfel creșterea ratei criminalității;
- corupția întărește pozițiile economiei tenebre;
- corupția demotivează administrația guvernamentală în încercările sale de a lucra eficient pentru prosperitatea socială;
- corupția deteriorează climatul investițional din țară, reducând astfel nivelul investițiilor străine directe;
- și, nu în ultimul rând, corupția duce la pierderea suveranității naționale [13, p. 1343].

Concluzii

Ținând cont de analiza prevederilor normative în vigoare, Republica Moldova are nevoie de o politică anticorupție cuprinzătoare și permanentă, care constă în elaborarea și implementarea unor măsuri versatile și consecvente pentru eliminarea cauzelor și condițiilor care dau naștere și alimentează corupția în diverse sfere ale vieții, precum și măsurile de atragere la răspunde a funcționarilor corupți.

La moment, dispunem de o Strategie anticorupție viabilă, care conține toate elementele necesare.

Marea provocare constă în capacitatea instituțională și umană de a realiza în practică aceste prevederi normative. Având în vedere că corupția tinde să se extindă, funcția anticorupție a statului ar trebui să devină una dintre sarcinile sale de bază.

În același timp, eficacitatea acestei funcții va depinde în mare măsură de cât de activ vor participa structurile societății civile la implementarea acesteia. Politica anticorupție este chemată să joace un dublu rol: în primul rând, să creeze bariere în calea posibilității de răspândire a corupției în aparatul de stat și societate, iar în al doilea rând urmează să producă și să dezvolte instituții democratice, inclusiv instituții de control civil.

Cel mai mare pericol în raport cu procesul de prevenire și combatere a fenomenului de corupție este negarea sau mimarea luptei acerbe contra acestuia. Mecanismele și instrumentele juridice de prevenire și combatere a corupției în Republica Moldova sunt suficient de bine dezvoltate, sunt monitorizate permanent și ciclic în vederea asigurării implementării eficiente a prevederilor acestora.

Cu toate acestea, nivelul corupției în țara noastră este capabil să amenințe direct și poate chiar ireversibil procesul de asigurare a securității naționale, fapt ce ar trebui să servească drept imbold pentru coagularea forțelor tuturor elementelor componente ale societății în vederea iradicării eficiente a acestui flagel care ne amenință direct și perfid algoritmele de prevenire și combatere a efectelor nocive ale riscurilor, amenințărilor și pericolelor asupra securității naționale a Republicii Moldova.

Referințe bibliografice

1. Absalyamova S., Absalyamov T., Khusnullova A., Mukhametgalieva C. The impact of corruption on the sustainable development of human capital. In: *Journal of Physics: Conference Series*, 2016, no.738, p. 1-6.
2. Achim M.V. Corruption, Income and business development. In: *Journal for International Business and Entrepreneurship Development*, 2017, no. 10, p. 85-100.
3. Akimova L.M., Litvinova I. F., Ilchenko H. O., Pomazaponomarenko A. L., Yemets O. I. The Negative Impact of Corruption on the Economic Security of States. In: *International Journal of Management*, 2020, no.11 (5), p. 1058-1071.
4. Bose N., Capasso, A.P. Murshid Threshold effects of corruption: theory and evidence. In: *World Development*, 2008, no.36, p. 1173-1191.
5. Forson J. A., Buracom P., Chen G., Baah-Ennumh T. Y. Genuine wealth per capita as a measure of sustainability and the negative impact of corruption on sustainable growth in sub-Sahara Africa. In: *South African Journal of Economics*, 2017, no.85, p. 178-195.
6. Giddens A. Fate, Risk and Security. In: *Thesis*, 1994, no. 5, p. 107-134.
7. Haque M. E., Kneller R. Corruption clubs: endogenous thresholds in corruption and development. In: *Economics of Governance*, 2009, p. 345-373.
8. Kokhan H. *The Phenomenon of Political Corruption: Theoretical and Methodological Analysis*. Kyiv: NISS, 2013.
9. Kulish A., Andriichenko N., Rezni O. A step forward in the minimization of political corruption in financial support of political parties: The experience of Ukraine and Lithuania. In: *Baltic Journal of Law and Politics*, 2018, no.11(1), p. 157.
10. Luhmann N. *Risk: A Sociological Theory*. N. Y.: Walter de Gruyter, 1993. 344 p.
11. Reznik O. M., Klochko A. M., Pakhomov V. V., Kosytsia, O. O. International aspect of legal regulation of corruption offences commission on the example of law enforcement agencies and banking system of Ukraine. In: *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 2017, no. 8(1), p. 169-177.
12. Tanzi V., Davoodi H. R. Corruption, Growth, and Public Finances. Working Paper No. 2000/182. 27 p.
13. Terziev V., Petkov M. Corruption and national security. In: *The English Historical Review*, 2017, p. 1338-1351.
14. Амаран А. А. Проблемы и недостатки урегулирования конфликта интересов на государственной гражданской службе. В: *Вестник магистратуры*, 2021, № 2-2 (113), с. 24.
15. Дубовиченко С. В. Коррупция как форма социального паразитизма. В: *Организованная преступность и коррупция: результаты криминологических исследований*. Саратов: Сателлит, 2010. Вып. 5, с. 210-215.
16. Еникеев М. И. *Энциклопедия. Юридическая психология*. Мцсква: Приор, 2001. 352 с.
17. Котов О.А. К вопросу трансформации роли войск ПВО сухопутных войск в обеспечении безопасности государства. В: *Проблемы безопасности российского общества*, 2014, №2, с. 65-69.
18. Котов О.А. Состояние войск ПВО сухопутных войск и безопасность государства. В: *Проблемы безопасности российского общества*, 2013, №1, с. 75-79.
19. Лугавцов К. В. Коррупционная культура как угроза национальной безопасности России. В: *Вестник Бурятского государственного университета*. Серия «Философия, социология, политология, культурология», 2015, № 6А, с. 73-77.
20. Лугавцов К. В. Особенности классического подхода к социально-философскому осмыслению феномена коррупции. В: *Социально-культурные процессы в условиях интеграции и дезинтеграции: материалы Всероссийской научной конференции с международным участием*. Улан-Удэ: Издательство Бурятского гос. университета, 2017, с. 200-202.
21. Савенко А.Н., Савенков А.А. Как победить коррупцию: юридические практики Великобритании. В: *Правовое поле современной экономики*, 2012, №7, с. 7-16.
22. Хачатурян К.С., Паук Н.Н. К вопросу о коррупционном потенциале вооруженных сил Российской Федерации В: *Военный академический журнал*, 2014, №1, с. 121-127.
23. Цырендоржиева Д. Ш., Лугавцов К. В. Коррупция как угроза национальной безопасности осмысление в терминах теории риска. В: *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2017, № 11, с. 187-189.
24. Челапченко О. А. Коррупционные проявления как угроза национальной безопасности. В: *Современное право*, 2010, №9, с. 51-53.

DE LA ABANDONUL RAȚIONALISMULUI SPRE REVENIREA LA RAȚIONALITATE

Valentin MARGINEANU,
lector universitar, USM
<https://orcid.org/0000-0002-4223-5890>

SUMAR

Articolul reprezintă o pledoarie pentru revenirea la raționalitate în drept prin abordarea aspectului fundamental, aspectului material al raționalității în drept, acea raționalitate care permite identificarea unor criterii de evaluare a legitimității dreptului și a raportului dintre drept și lege. În acest context, este realizată o retrospectivă istorică a evoluției conceptului raționalității în drept, care demonstrează necesitatea continuării acestui demers teoretic până când nu va deveni realitate în condițiile în care ne propunem depășirea rupturii dintre cadrul teoretic și cel aplicativ și ieșirea din criză a dreptului. De asemenea, este justificată necesitatea vitală de revenire la raționalitate în drept, inclusiv prin argumente de natură practică, dar și științifică. Totodată, studiul reprezintă un apel, o chemare de revenire la raționalitate și responsabilitate în cunoașterea și aplicarea dreptului și de continuare a eforturilor în vederea realizării acestui deziderat.

Cuvinte-cheie: rațiune, drept rațional, drept pozitiv, drept natural, litera legii, spiritul legii, criza dreptului.

Introducere

Datorită rațiunii și capacităților sale, omul poate înțelege esența fenomenelor și legătura dintre ele, poate cunoaște legile evoluției lumii și societății, poate să-și formuleze întrebări și să caute răspunsuri. *Dreptul*, produs al rațiunii umane și fenomen social, are menirea de a reglementa relațiile sociale. Din perspectiva diferenței utilitare și funcționale, *rațiunea* și *dreptul* rămân a fi conectate și strâns legate de particularitățile procesului de gândire și rezultatului acestuia. Ambiționându-ne într-o analiză a problematicii raționalității în drept, parcurgem cu atenție două perspective – una formală și alta fundamentală. Aceste două perspective nu vor fi văzute prin contraponere ori privite ca diametral opuse, care ar putea să se excludă reciproc, fiind raportate diverselor elemente ale juridicului.

O abordare preliminară indică că aspectul formal al raționalității în drept este creația abordărilor etatis-

FROM THE RATIONALISM ABANDONMENT TO THE RETURN TO RATIONALITY

SUMMARY

The article represents a plea for the return to rationality in law by approaching the fundamental aspect, the material aspect of rationality in law, that rationality which allows the identification of criteria for evaluating the legitimacy of law and the relationship between Law and Act. In this context, a historical retrospective of the evolution of the concept of rationality in law is carried out, which demonstrates the need to continue this theoretical approach until it becomes a reality in the conditions in which we aim to overcome the gap between the theoretical and applied framework, and the getting out of the crisis of law. Also, the vital necessity to return to rationality in law is justified, including through practical but also scientific arguments. At the same time, the study represents an appeal, a call to return to rationality and responsibility in the knowledge and application of the law and to continue efforts in order to achieve this desideratum.

Key-words: reason, rational law, positive law, natural law, letter of the law, spirit of the law, crisis of law.

te, care-și are originea în doctrina pozitivistă a dreptului, cu inspirații de la fondatorul pozitivismului, Auguste Comte. Conform abordării etatiste, statul este o creație rațională a omului, iar dreptul este o manifestare exclusivă a voinței statului. În cadrul abordării etatiste raționalitatea se manifestă doar sub forma unor concluzii strict raționale și logic construite, care rezultă din drept, perceput ca un sistem complet și închis. Anume concluzia rațională și logică ce rezultă din textul normelor juridice reprezintă adevărul absolut. Altfel spus, abordarea etatistă urmărește respectarea cât mai fidelă a principiilor logicii formale.

Ținem să accentuăm faptul că logica formală urmărește scopul de a determina formele de raționament valabile și corecte, de a studia raționamentul din punct de vedere structural, apreciind validitatea sau invaliditatea acestuia. Însă logica formală nu studiază procesul de raționare sub aspect empiric, dar nici sub aspectul adevărului. Nici validitatea și adevărul nu pot fi considerați ca termeni sinonimi, atunci când studiem un raționament. Validitatea se referă la modul în care premisele se leagă de raționament,

parcurgând respectarea legilor și procedurilor, în timp ce adevărul reprezintă proprietatea propozițiilor care formează un argument, care, trecut prin tipologizarea realizată de Aristotel, va îmbrăca o anumită formă. Astfel, putem distinge între condiția formală a unui raționament (validitatea) și condiția materială a acestuia (adevărul), care în mai multe aspecte sunt necesare a fi ținute în vizor atunci când ne referim la practici juridice distincte.

Nu punem la îndoială necesitatea respectării principiilor logicii formale în procesul de elaborare a normelor juridice, nici necesitatea respectării principiilor logicii formale în procesul de interpretare a normelor juridice, inclusiv în sensul formulat de adepții abordării etatiste, dar nici necesitatea respectării principiilor logicii formale în procesul de aplicare a dreptului, inclusiv în actele de aplicare a dreptului. Mai mult, susținem poziția conform căreia studiul logicii formale, fie și în cadrul unei formule specifice a logicii juridice, este o condiție obligatorie pentru pregătirea unui specialist în domeniul juridic. Însă acest aspect – reiterăm, extrem de important – va servi drept obiect al unei cercetări ulterioare, prin care vom justifica poziția pe care o susținem pornind de la anumite situații practice concrete înregistrate.

Ceea ce ne propunem în cadrul acestui conținut este să abordăm aspectul fundamental, aspectul material al raționalității în drept, acea raționalitate care permite identificarea unor criterii de evaluare a legitimității dreptului și a raportului dintre drept și lege.

Recurs la istorie

Meritul inițierii și promovării raționalității în calitate de fundament al dreptului aparține jusnaturaliștilor. Aceștia optează pentru existența unei legi universale, superioare dreptului pozitiv, care poate fi percepută de rațiunea umană prin cunoașterea legităților de existență a universului. Abordarea jusnaturalistă a fost predominantă în știința juridică timp îndelungat, motiv pentru care avem diferite forme de manifestare a acesteia. Pornind de la antichitate până în prezent, vom identifica formule distincte în care a fost asumată și promovată ca abordare conceptuală a dreptului din perspectivele analizelor raționalizatoare. Astfel, în perioada antică, dreptul natural era conceput sub forma unor legi naturale raționale, care guvernează întreaga existență. În perioada medievală, dreptul natural a căpătat o dimensiune teologică și a fost reprezentat ca formă de manifestare a rațiunii universale divine, iar în perioada modernă apare în calitate de interpretare individualistă a dreptului natural, conform căreia dreptul natural reprezintă fundamentul drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, care reprezintă esența dreptului natural. Într-un final, la sfârșitul secolului XIX se accentuează înțelegerea dreptului natural în calitate de ideal, spre care trebuie să tindă dreptul pozitiv, adică dreptul impus de stat, idealul fiind conceput ca o totalitate de cerințe morale față de dreptul pozitiv.

Pentru o înțelegere mai exactă, vom face o incurșiune în gândirea filosofică și juridică, întru susținerea ipotezei că legătura dintre rațiune și drept a fost prezentă în istoria umanității și a constituit nucleul evoluției reperelor doctrinare a dreptului contemporan.

Filosoful antic grec Heraclit din Efes [1] percepea *polisul* și legile ca fiind manifestarea ordinii universale. Pentru Heraclit totul în lume este subordonat de o lege care urmărește ca în mijlocul schimbărilor substratului lucrurilor să rămână același, cum cere dreptatea și armonia. Această lege este Logosul (*Rațiunea*) [13, p. 30]. Cei ce vor să vorbească rațional se vor baza pe universalitate, după cum *polisul* se bazează pe lege [20]. În filosofia lui Heraclit identificăm primele premise ale concepțiilor *jusnaturaliste*, care percep dreptul ca o manifestare a ordinii universale, ce urmează a fi exprimată prin legea pozitivă.

Ulterior, mulți gânditori, nu doar din Grecia Antică, contrapun dreptului artificial al *polisului* un drept natural, ca formă de manifestare a rațiunii universale. În acest sens, Socrate și Platon apreciază legile cetății pornind de la fundamente obiective, adică raționale, ideale, divine. Pentru Socrate legile erau înțelepciunea supremă și realizarea acțiunii divine [13, p. 31], pe când concepția lui Platon [16] despre statul ideal a dat naștere doctrinelor care urmăresc dreptul care trebuie să fie. Această nouă abordare s-a manifestat, în primul rând, prin edificarea diverselor modele teoretice, în cadrul cărora rațiunea avea un rol fundamental. În cadrul modelului de analiză înaintat de Platon anume rațiunea este cea care domină și reprezintă valoarea supremă în jurul căreia se realizează întreaga construcție juridico-statală. Platon include raționalitatea și în conceptul legii, afirmând că rațiunea care fundamentează organizarea statală se numește lege. Platon diviza dreptul în drept scris și drept nescris, cel din urmă reprezentând existența unor norme eterne și imuabile [13, p. 31]. Aceste idei au fost dezvoltate într-o formulă critică și avansată de Aristotel, care deosebea dreptul natural și dreptul artificial sau pozitiv. Primul este o lege nescrisă, care exprimă echitatea și derivă din observarea rațională a naturii [13, p. 31]. Legea, în concepție aristotelică, este rațiunea fără predilecții și dorințe. În încercarea de a delimita sufletul omului de alte suflete ale naturii, Aristotel afirmă că doar sufletul uman posedă spirit. La rândul său, spiritul îmbracă două forme – spiritul pasiv, care cuprinde experiența, și spiritul activ, care se manifestă prin activitatea pur rațională a omului și reprezintă factorul principal în evoluția ființei umane.

Gânditorii romani, în marea lor majoritate fiind adepți și susținători, profund influențați de gândirea Greacă, au preluat cosmopolitismul stoicilor greci, conform căruia dreptul este o formă de manifestare a rațiunii supreme universale, după care urmează a fi apreciată legea pozitivă. Pentru Cicero legea naturii este rațiunea supremă după care oamenii deosebesc dreptul de nedrept [6, p. 63]. Anume școala stoică, prin reprezentanții săi din Roma Antică, pentru prima dată a conceput rațiunea ca criteriu universal de re-

glementare a relațiilor între oameni și între popoare prin intermediul dreptului.

Perioada medievală, deși a fost influențată de antichitate, nu a îmbrățișat concepții unice ori preferențiale. Spre exemplu, Sfântul Augustin a balansat între stoicism și creștinism, Sfântul Toma d'Aquino a fost influențat de Aristotel, dar, la general, gândirea sa filosofică a promovat superioritatea voinței divine asupra rațiunii umane. După cum afirma N. Berdeaev, creștinismul l-a făcut pe om dependent de Dumnezeu, și nu de natură [19, p. 159]. Totuși, Toma d'Aquino, chiar dacă este cel care nu poate fi dispersat de creștinism, oferă șansa pentru cunoașterea umană cu ajutorul rațiunii, o parte din voința divină, pe care o numește dreptul natural [6, p. 69].

Gânditorii din perioada revoluțiilor burgheze timpurii au revenit la conceptul antic al fundamentului rațional al dreptului. Astfel, H. Grotius, pornind de la conceptul aristotelic privind caracterul social al omului, a definit dreptul natural ca fiind ceea ce poate fi demonstrat în mod rațional, ca fiind în conformitate cu natura sociabilă a omului [6, p. 82]. H. Grotius găsește fundamentul dreptului natural în tendința omului spre o comunicare liniștită, rațională cu semenii săi [10]. Principiile dreptului natural sunt determinate de necesitățile coexistenței oamenilor. Doar rațiunea, analizând viața oamenilor, este capabilă să descopere aceste principii.

Perioada modernă este cea care a influențat mult preferința pentru raționalitate și a determinat constituirea raționalismului juridic, care pune accentul pe ideea de justiție privată, ca creație a rațiunii umane. Adepții raționalismului dogmatic, spre exemplu, S. Pufendorf sau C. Wolff, au încercat să reproducă un sistem normativ complet, pornind de la câteva principii generale și evidente. Acest sistem a fost numit sistemul dreptului natural și era conceput ca fiind superior dreptului pozitiv, deoarece nu era o manifestare a voinței legislatorului, ci era relevant tuturor oamenilor, oriunde și oricând. Însă elaborarea unui asemenea sistem normativ ideal și universal, care ar servi drept model pentru toate sistemele de drept pozitiv depășea posibilitățile rațiunii umane. Ulterior, apar forme care nu mai cereau respectarea tuturor normelor raționale, ci doar a principiilor fundamentale ale dreptului rațional.

O contribuție remarcabilă în fundamentarea rațională a dreptului o are Im. Kant, care afirmă valoarea pur rațională, regulativă a principiilor dreptului natural. După cum constata Giorgio del Vecchio, prin Kant se încheie școala dreptului natural și începe școala dreptului rațional. Dreptul natural devine drept rațional [6, p. 107]. Kant delimita dreptul natural, format din reguli pe care rațiunea le recunoaște ca fiind valabile *a priori*, independent de experiență, și dreptul pozitiv, care are caracter empiric, fiind bazat pe experiență. Dreptul rațional este un sistem de prescripții stabilite *a priori*, care sunt dictate de rațiune. Aceste prescripții reprezintă imperative categorice, având în vedere diferența dintre *sein* și *sollen*. Prescripția imperativă

supremă la Kant este inserată chiar în definiția dreptului natural formulată de Kant, conform căreia *dreptul este complexul condițiilor datorită cărora voința fiecăruia poate să coexiste cu voința celorlalți, conform unei legi universale de libertate* [6, p. 114]. În sensul acestei definiții, Kant susține *a priori* existența unei morale libere a individului rațional și independent. Altfel spus, fiecare individ este capabil să stabilească legea morală care ar permite coexistența sa cu alți indivizi. Datorită rațiunii, individul înțelege că nu poate stabili legile doar pentru sine, deoarece și alți indivizi, la fel, sunt liberi și raționali. Raționalitatea permite individului să-și stabilească propriile legi și să-și realizeze propriile scopuri în așa mod încât să nu intre în conflict cu alții. Această posibilitate este un criteriu universal pentru evaluarea raționalității comportamentului uman, care poate fi exprimat în forma unei legi universale privind coexistența libertăților – libertatea unei persoane se încheie acolo unde începe libertatea altei persoane. Până și contractul social la Kant [2] nu reprezintă un adevăr istoric, ci este un adevăr pur rațional, un fundament rațional al obligației statului de a-și exercita unica sa funcție – funcția juridică, adică garantarea drepturilor raționale ale omului.

Un sistem rațional complex a creat și G. Hegel [11]. În strictă concordanță cu dialectica sa, Hegel explică evoluția dreptului în dependență de evoluția spiritului lumii, esența căruia constă în libere. În evoluția sa spiritul lumii parcurge trei etape: etapa spiritului subiectiv, care îl face pe om liber față de sine însăși; etapa spiritului obiectiv, care îi oferă libertatea externă și etapa spiritului absolut, care îi oferă libertate deplină. Dreptul aparține spiritului obiectiv, care are trei forme (etape) de manifestare: dreptul, care reprezintă o limitare externă a libertății; morala, care reprezintă o limitare internă; obiceiul, în care omul nu simte nici o limitare, internă sau externă a libertății, dar acționează în conformitate cu principiile etice supreme [6, p. 123-124]. Astfel, G. Hegel definea dreptul ca fiind o formă de manifestare a libertății. Dreptul este forma exterioară de manifestare a libertății, care poate fi realizată doar printr-o gândire rațională. În drept omul trebuie să identifice rațiunea sa și, pe cale de consecință, să perceapă raționalitatea dreptului și aceasta trebuie să reprezinte obiect al investigațiilor științifice, dar nu jurisprudența pozitivă. Fiind un reprezentant al istoricismului obiectiv, Hegel insista asupra faptului că raporturile și instituțiile juridice pot fi raționale doar în situația în care ele sunt în concordanță cu particularitățile evoluției populorului dat la un moment istoric concret.

Analiza filosofiei clasice germane, în cadrul căreia problematica spiritului și rațiunii ocupă un loc central, ne permite să afirmăm că anume această filosofie a reprezentat o ultimă etapă de formare a raționalismului, inclusiv a raționalismului juridic. Anume doctrina clasică germană a fundamentat autonomia omului în cadrul dreptului, iar la originea dreptului au fost plasate atitudinile interne morale ale omului, bazate pe rațiune.

Perioada imediat următoare a fost ghidată de schimbări fundamentale în doctrina juridică, fiind lansate curente precum școala istorică a dreptului, ulterior – utilitarismul, care a fost urmat, la rândul său, de pozitivism.

Școala istorică a dreptului, numită și historicism juridic, se manifestă printr-un spirit antiraționalist pronunțat cu o anumită doză de romantism. Aceasta promovează ideea conform căreia dreptul, de rând cu morala, arta, limbajul, este un produs spontan și imediat al spiritului popular. Astfel, în cadrul respectivei doctrine problema dreptului rațional și a raționalității dreptului nu putea fi abordată în plenitudinea aspectelor la care se referea.

La rândul său, utilitarismul, în forma în care a fost conceput de J. Bentham [17, p. 103-109], pune accentul pe reperi precum plăcerea și utilitatea – acestea reprezentând fundamentul dreptului. Contrar concepțiilor raționaliste, care subordonau sentimentele rațiunii, Bentham afirmă că omul tinde spre plăcere și evită durerea în baza unicului criteriu valabil – utilitatea. Rațiunea și legea reprezintă doar metode pentru atingerea scopului în cauză.

Pozitivismul juridic neagă fundamentele raționale ale moralei și dreptului și invocă un alt temei al acțiunii omului, acesta fiind utilitatea, concept preluat de la J. Bentham. Anume principiul utilității devine criteriu de evaluare a dreptului, luând locul dreptului natural din doctrinele raționaliste. Însă acest nou principiu nu putea servi drept criteriu pentru deducerea unor norme ideale și imuabile, deoarece rațiunea în pozitivism nu reprezintă altceva decât un instrument cu ajutorul căruia sunt adoptate cele mai utile decizii legislative. Anume din acest motiv știința dreptului trebuie să fie preocupată doar de normele juridice în vigoare. Anume așa identifica domeniul de referință al științei dreptului fondatorul pozitivismului juridic, John Austin.

Trebuie să recunoaștem faptul că la începutul sec. XX pozitivismul juridic (în diferitele sale manifestări) devine predominant în doctrina juridică. Mai mult ca atât, considerăm că și astăzi, mai mult sau mai puțin, ideile pozitivismului juridic nu au cedat mult din pozițiile lor. Totuși, astăzi pozitiviștii încearcă să sintetizeze ideile pozitivistice cu cele ale școlii dreptului natural și acceptă evaluarea dreptului pozitiv în baza unor criterii de moralitate și etică, însă fără a influența realitatea juridică [15]. Unii reprezentanți ai pozitivismului juridic percep dreptul pozitiv ca un instrument de ordonare rațională a societății. Această abordare reprezintă o adaptare la principiile pozitivismului a conceptului clasic al raționalității dreptului și a dreptului rațional.

În pofida dominației în secolul XX, cel puțin parțiale, a concepțiilor pozitivistice, remarcăm faptul că doctrinele jusnaturaliste și/sau raționaliste nu au fost abandonate. Dimpotrivă, atestăm o renaștere a concepției dreptului natural, în primul rând, datorită eforturilor neokantienilor. Generic vorbind, în cadrul concepției dreptului natural renăscut se pă-

trează ideea existenței unui drept natural, a unui ideal de justiție, dar acesta este flexibil și adaptabil la necesitățile schimbătoare ale societății. În acest context, putem să nominalizăm, cu titlu de exemplu, așa autori ca Stammler, Radburch, Hall, Giorgio de Vecchio etc.

R. Stammler [21, p. 567-568] formulează conceptul *dreptului natural cu conținut schimbător*. Acest drept natural este orientat spre idealul conceput de societate, de conștiința juridică socială, pe baza percepției progresive a ideii de dreptate. *Dreptul natural cu conținut schimbător* este ideal și este *a priori*, deoarece este format în baza tendinței spre ideal a unei societăți care are la bază voința liberă a indivizilor. Astfel, idealul uman se modifică și se concretizează în dependență de condițiile istorice concrete. Ideea schimbării conținutului dreptului natural este nemijlocit legată de ideea dezvoltării dreptului în procesul de abordare a idealului său. Pentru Stammler anume acest drept natural cu conținut schimbător reprezintă unicul fundament al dreptului și izvor al dreptului pozitiv.

Giorgio del Vecchio, neokantian și reprezentant al raționalismului juridic, formulează un sistem complet de filosofie juridică, pornind de la un principiu *a priori* – principiul justiției. Justiția, susține gânditorul, în înțeles propriu, este principiul de coordonare între ființele subiective [5, p. 64]. Cea mai importantă particularitate a principiului justiției este faptul că prescripțiile dreptului pozitiv trebuie să fie subordonate acestui principiu. Pentru del Vecchio norma de drept pozitiv este conformă principiului justiției doar în cazul în care corespunde atât diversității realității sociale, cât și idealului de dreptate, ca valoare rațională.

Ideea de justiție este epicentrul construcției juridice și la un alt neokantian – Mircea Djuvara. Ideea de justiție reprezintă o simplă schemă rațională pur ideală [7, p. 284]. Din ideea de justiție rezultă normele dreptului rațional, acesta reprezentând idealul material pe care o societate și-l creează. În dreptul rațional sunt judecate faptele sociale numai prin rațiune, din punctul de vedere al rațiunii pure [9, p. 181]. Ceea ce ține de dreptul pozitiv, gânditorul consideră că „fără ideea de justiție care îl domină, dreptul pozitiv rămâne numai o searbădă și revoltătoare încercare de a impune oamenilor forța” [8, p. 96]. De aceea, autorul consideră că dreptul pozitiv este o reflectare a dreptului rațional în viața socială, este un respect adus de viața socială dreptului rațional.

Cu titlu de concluzie prealabilă, putem afirma cu certitudine că ideea raționalității în drept și fundamentarea rațională a acesteia a interesat gândirea filozofico-juridică mondială din cele mai vechi timpuri și acest interes are caracter practic, dar și unul pur teoretic. Este un argument în plus și imbatabil în favoarea necesității continuării acestui demers teoretic până când nu va deveni realitate, în condițiile în care ne propunem depășirea rupturii dintre cadrul teoretic și cel aplicativ și urmărim ieșirea din criză a dreptului, indiferent de formula în care este tratată.

Justificarea revenirii la raționalitate

1. În opinia unor autori, anume pozitivismul juridic ar fi cel care se face responsabil de *criza dreptului*, apariția căreia a devenit evidentă încă în prima jumătate a sec. XX. Criza a fost dictată de atitudinea pozitivismului față de dreptul natural. După cum se exprima Carl Schmitt, „visul dreptului natural a luat sfârșit” [18, p. 59]. Fundamentele dreptului au fost reconsiderate, a fost redefinit conceptul dreptului. Tradițional se consideră că pozitivismul a dat naștere la două direcții diferite de mișcare: 1) mișcarea spre juridicizarea și etatizarea dreptului, numită și formalizarea juridică, manifestată prin teoriile formaliste, care identifică dreptul cu legea, iar unicul izvor al dreptului este considerat statul (pozitivismul exegetic, pozitivismul etatic german, normativismul etc.); 2) mișcarea de înlăturare a dreptului, ca unic fundament al dreptului, manifestată prin teoriile antiformaliste, care s-au dezvoltat pe baza criticilor normativismului (școala liberului drept, realismul american, curentul sociologic etc.).

Redefinirea conceptului dreptului efectuată de pozitivism s-a manifestat, printre altele, prin crearea unui sistem închis, autonom, care se autolegitimează, ignorând, în totalitate sau în parte, valorile umane eterne, rațiunea înăscută a omului, ceea ce, pe cale de consecință, a dus la ruperea legăturilor organice dintre om și drept, în lipsa cărora dreptul nu poate realiza funcția sa socială. După cum constată Ion Craiovan, „în contextul social actual, al suprasolicitărilor multiple, reacția dreptului, ca sistem normativ specific, a devenit ad-hoc, inadecvată, mereu depășită de realități. S-a apreciat că dreptul este în criză, că teoria dreptului trebuie să renunțe la dogmatism, să promoveze dreptul deschis, flexibil, anticipativ, multiplicitatea nivelurilor juridice, pluralismul ordinilor juridice, multiculturalismul, transgresiunea și integrarea” [4, p. 548]. Unul din reperele principale accentuate de autor este postularea omului, pe de o parte, ca un subiect înzestrat cu rațiune și titular de drepturi inalienabile, pe deplin consacrate și, concomitent, ca obiect al cunoașterii pentru a-l cerceta [4, p. 548]. Altfel spus, este necesar de revenit la acele concepte și valori care au promovat existența rațională a dreptului în sensul în care legitimitatea acestuia trebuie căutată și în afara dreptului, dar și în afara statului.

Pe de altă parte, același autor atenționează asupra faptului că „a contura schița unui tablou referențial cu privire la raționalitatea în drept, cu intenția de a desprinde criterii de raționalitate pentru progresul juridic, reprezintă un demers dificil, care pare chiar utopic” [3, p. 152]. Autorul consideră că un asemenea studiu ar implica, inevitabil, o serie de întrebări la care nu s-au oferit răspunsuri, deși se regăsesc în întreaga filosofie și doctrină juridică, cum ar fi: Rațiunea umană cunoaște o anumită tipologie pe terenul juridicității? În ce constă întemeierea rațională a dreptului? Care este experiența rațională a dreptului? Care este experiența rațională a dreptului degajată din locul și rolul dreptului în lume, din specificitatea, funcționalitatea

și finalitățile sale la nivelul sistemului social? Cum poate fi valorificată această experiență? [3, p. 153].

În pofida acestui aparent *utopism*, necesitatea unor asemenea demersuri științifice este cât se poate de argumentată. Pentru stabilirea adevărului în domeniul juridic este necesară stabilirea conformității sau neconformității necesare a faptelor investigate cu valorile dreptului. În mod obișnuit, acest lucru se realizează prin raportarea faptelor la normele juridice pozitive, care reprezintă un consens realizat în cadrul societății, respectiv – asupra posibilității de realizare a justului. Însă istoria, dar și actualitatea ne demonstrează faptul că nu întotdeauna normele juridice pozitive (implicit, dreptul pozitiv) sunt conforme cu înfăptuirea justiției. Anume din acest considerent, în vederea asigurării obiectivității evaluărilor juridice, este necesară raportarea la un element situat deasupra dreptului pozitiv [14, p. 280].

2. În *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului* din 1789, care se consideră că a pus bazele democrației moderne, la art. 5 se prevede că „Legea poate interzice numai acțiunile dăunătoare pentru societate. Orice lucru care nu este interzis prin lege nu poate fi împiedicat și nimeni nu poate fi obligat să facă ceva ce nu este prevăzut”. Acest postulat a fost preluat de legislațiile lumii și reprezintă ideea fundamentală a liberalismului contemporan. Însă, dacă interpretăm acest principiu *ad literam* (este permis tot ceea ce nu este interzis prin lege), vom asista la un dezechilibru social. Societatea nu poate fi stabilă în aceste condiții. Până și românii nu limitau libertatea la prevederile textelor de lege. În *Digestiile lui Iustinian* avem o definiție a libertății formulată de juristul roman Florentinus: *Libertas est naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet, nisi si quid vi aut jure prohibetur* (*Libertatea este facultatea naturală a fiecăruia de a face ceea ce îi place, afară numai dacă nu i se interzice ceva prin forță sau prin drept*) [12, p. 99-100]. Această definiție a ridicat mai multe probleme legate de interpretarea, interpolarea, caracterul juridic și limitele acesteia. Dar soluționarea acestor probleme nu ține de prezentul studiu. Vrem doar să evidențiem faptul că românii nu limitau libertatea la prevederile normative pozitive. Observăm doar că românii, pe lângă *drept*, pun accentul și pe *forță*. Aici se impun câteva precizări terminologice: (1) termenul *drept* nu semnifică (doar) dreptul pozitiv, românii folosind în acest sens noțiunea *lex*; (2) termenul *vi* (*vis*) în română poate fi tradus ca *limită*. Astfel, constatăm că românii, pe lângă *drept* (și nu doar în sens de lege) impuneau și alte limite ale libertății, inclusiv limitele impuse de rațiune și morală, care sunt mai eficiente decât forța fizică.

3. Natura l-a înzestrat pe om cu rațiune, adică cu calitatea supremă de a fi rațional. Dreptul, pe de o parte, este un produs al rațiunii, iar, pe de altă parte, este chemat să garanteze și să asigure raționalitatea. Altfel spus, în lipsa unor norme raționale și garanții raționale, dreptul, în calitate de produs al rațiunii, riscă a-și compromite existența și în acest caz raționali-

tatea este o garanție a aplicării raționale a dreptului în viața socială. Doar în prezența acestor două componente – dreptul, ca produs al rațiunii, și raționalitatea, ca formă de acțiune a dreptului – urmează a fi percepută și analizată esența dreptului.

4. Raționalitatea trebuie privită ca un principiu universal al dreptului. Anume universal, și nu general, dat fiind faptul că raționalitatea se poziționează deasupra dreptului pozitiv și/sau obiectiv. Natura universală a raționalității ne permite să identificăm fundamentele morale, spirituale ale dreptului, care sunt în afara normativității și, totodată, să evaluăm dreptul ca fenomen rațional. Universalitatea și necondiționarea raționalității în egală măsură se referă atât la normele materiale cât și la normele procedurale. În acest sens, spre exemplu, legislația operează frecvent cu noțiunea de *rezonabil*, care ne trimite direct spre raționalitate, însă acest aspect merită a fi examinat în cadrul unui studiu distinct.

5. Nu este suficient ca normele juridice să treacă testul raționalității. Raționalitatea trebuie să urmărească dreptul în toate formele sale de existență și de manifestare. Normele juridice au caracter general. Pe bună dreptate, nu poate legislatorul să prevadă toate situațiile concrete din viața socială care necesită a avea o reglementare juridică. Transpunerea normelor juridice generale la situații concrete din viața socială noi o numim realizarea dreptului. Anume raționalitatea trebuie să fie aceea punte de trecere de la norma generală la cazul concret. Acest deziderat este valabil atât în cazul formelor simple de realizare a dreptului, atunci când se apelează la bunăvoința subiecților de drept, cât și, mai ales, în cazul aplicării dreptului, atunci când procesul de realizare este gestionat de un agent abilitat al statului. Legea trebuie aplicată *in litera*, dar și *in spiritul* ei. Apelarea la spirit implică obligatoriu apelarea la rațiune.

6. În cazul în care legea ar fi aplicată doar *in litera* ei nu am avea nevoie de judecători (în sensul larg al cuvântului) calificați. Ar fi suficient să avem persoane integre pentru ca legea să fie aplicată. Or, calificarea, competența sunt necesare pentru a urmări anume *spiritul* legii, pentru a asigura dreptatea ca valoare juridică rațională supremă. Apropo, în opinia noastră, eliminarea judecătorilor corupți din sistem nu este suficientă pentru a asigura o bună funcționare a justiției. Fără a diminua importanța curățirii sistemului de persoanele corupte, îndrăznim să afirmăm că, pentru funcționarea justiției, la fel de important este nivelul de pregătire a judecătorilor în vederea realizării dreptății. Nu poate fi contestat faptul că activitatea judecătorilor Curții Europene pentru Drepturile Omului constă, în cea mai mare parte, în identificarea și aplicarea *spiritului* Convenției Europene a Drepturilor Omului, și nu a *literelor* acesteia.

În loc de concluzii

Tematica este mult prea variată, profundă și contradictorie pentru a formula concluzii *ad-hoc*. Există, pe lângă cele invocate, multe alte argumente în favoarea raționalității dreptului, după cum pot exista și contraargumente. Mai mult, fiecare argument poate servi drept temă distinctă de cercetare științifică, iar prezentul studiu este mai degrabă ca un apel în acest sens, o chemare de revenire la raționalitate și responsabilitate în cunoașterea și aplicarea dreptului.

Referințe bibliografice

1. Banu I. *Heracit din Efes*. Cluj: Întreprinderea Poligrafică, 1962.
2. Ciobanu R. Omul cetățean între public și privat din perspectivă kantiană. În: *Filosofia și perspectiva umană*, 2014. Chișinău: UnAȘM, 2015, p. 22-32.
3. Craiovan I. *Prin labirintul juridic*. București: Universul Juridic, 2009. 320 p.
4. Craiovan I. *Filosofia dreptului sau dreptul ca filosofie*. București: Pro Universitaria, 2019. 577 p.
5. Del Vecchio G. *Justiția*. București: Cartea Românească, 1936. 197 p.
6. Del Vecchio G. *Lecții de filosofie juridică*. București: Europa Nova, 1994. 352 p.
7. Djuvara M. *Contribuții la teoria cunoașterii juridice. Spiritul filosofiei kantiene și cunoașterea juridică*. București: Tipografia ziarului Universul, 1942; citat după: Djuvara M. *Eseuri de filosofie a dreptului*. București: Ed. Trei, 1997. 320 p.
8. Djuvara M. *Drept și drept pozitiv*. În: *Analele de Drept din București*, 1940, nr. 1; citat după: Djuvara M. *Eseuri de filosofie a dreptului*. București: Ed. Trei, 1997. 320 p.
9. Djuvara M. *Precis de filosofie juridică*. București: Tipografia ziarului Universul, 1941. citat după: Djuvara M. *Eseuri de filosofie a dreptului*, București: Ed. Trei, 1997. 320 p.
10. Grotius H. *Despre dreptul războiului și al păcii*. București: Editura Științifică, 1968. 1091 p.
11. Hegel G.W.F. *Principiile filosofiei dreptului*. București: Univers Enciclopedic, 2015. 334 p.
12. *Iustiniani Digesta. Liber primus. Digestele lui Iustinian*. Prima carte, traducere de T. Sâmbrian. Craiova: Ed. Universitaria, 2002.
13. Lozovanu C. *Filosofia dreptului. Curs de prelegeri*. Chișinău: UTM, 2008. 155 p.
14. Mărgineanu V. Dimensiunea rațională a dreptului și drepturilor din perspectiva lui Mircea Djuvara. În: *Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală, Materialele conferinței științifico-practice internaționale*. Chișinău: CEP USM, 2022, p. 279-291.
15. McLeod I. *Legal Theory*. London: Macmillan, 1999. 245 p.
16. Platon. *Republica*. București: Antet, 2010. 336 p.
17. Rîbca E., Zaharia V., Mărgineanu V., Ciobanu R. *Filosofia dreptului*. Chișinău: Artpoligraf, 2016. 251 p.
18. Schmitt *Verfassungsrechtliche Aufsätze*, p. 398, citat după: Avrigeanu T. *Categoria iuris: Știința dreptului ca știință politică*. București: Universul juridic, 2017. 122 p.
19. Бердяев Н. А. Человек и машина (Проблема социологии и метафизики техники). В: *Вопросы философии*, 1989, №2, с. 143-162.
20. Кессиди Ф.Х. *Гераклит*. Москва: Мысль, 1982. 200 с.
21. Нерсисянц В.С. *Философия права: Учебник для вузов*. - Москва: ИНФРА-М: Норма, 1997. 647 с.

CRITERII MODERNE DE TIPOLOGIE A SISTEMELOR JURIDICE

Ion POSTU,
doctor în drept,
conferențiar universitar, ULIM
<https://orcid.org/0000-0002-5993-8250>

Veronica RUSNAC,
doctorandă, ULIM
<https://orcid.org/0000-0002-1004-8628>

SUMAR

Prezentul articol tratează două criterii moderne de tipologie a sistemelor juridice care au cunoscut o recunoaștere largă în mediul academic occidental – criteriul stilului și criteriul dreptului, ca mijloc de organizare socială. Taxonomia Zweigert-Kötz a ajuns să servească drept bază pentru literatura empirică care urmărea să stabilească consecințele economice ale instituțiilor juridice. Iar taxonomia propusă de Ugo Mattei încearcă să fie imparțială, fără a prejudicia statele care au o înțelegere diferită a dreptului, diferită de tradiția occidentală. Autorii evidențiază, în final, tipul de drept civil, tipul de drept comun, tipul de drept religios și tipul de drept de inspirație filosofică.

Cuvinte-cheie: *tipologie, tipologie juridică, criterii de clasificare, sistem juridic.*

Introducere

Diferitele taxonomii iau poziții diferite cu privire la elementele esențiale sau tipice pentru un sistem juridic. De fapt, dezbaterea este marcată de încercări de găsire a clasificării „corecte”. Dându-și seama de complexitatea dreptului și mai ales de varietatea elementelor, culturilor și influențelor lor juridice, totuși, câțiva savanți comparativi au susținut în mod convingător că este imposibilă realizarea unui sistem de clasificare rațional, solid și exhaustiv [14, p. 56].

MODERN CRITERIA OF TYPOLOGY OF LEGAL SYSTEMS

SUMMARY

This article deals with two modern typology criteria of legal systems, which have been widely recognized in the Western academic literature – the criterion of style and the criterion of law as a means of social organization. The Zweigert-Kötz taxonomy came to serve as the basis for the empirical literature that sought to establish the economic consequences of legal institutions. And the taxonomy proposed by Ugo Mattei tries to be impartial, without prejudicing states that have a different understanding of law, different from the Western tradition. The authors finally highlight the type of civil law, the type of common law, the type of religious law and the type of philosophically inspired law.

Key-words: *typology, legal typology, classification criteria, legal system.*

Clasificările sistemelor juridice în familii, popularizate de Rene David, nu pot fi considerate stricte sau exhaustive. În plus, nu se poate discerne un singur răspuns la întrebarea care criteriu (sau criterii) ar trebui utilizat pentru gruparea sistemelor juridice în familii.

În afara abordării clasicizate a lui Rene David, există cel puțin două criterii moderne care au cunoscut o recunoaștere largă în mediul academic occidental. Acestea sunt criteriul stilului și criteriul dreptului ca mijloc de organizare socială.

Criteriul stilului

Inspirat, în primul rând, de istoria artei și studiile literare, în eseul său din 1961, „Către o doctrină a familiilor juridice”, Konrad Zweigert a introdus ceea ce el a numit mai târziu „doctrina stilului”, împreună cu coautorul său Hein Kötz, în cartea „Introducere în dreptul comparat în domeniul dreptului privat”, publicată în două volume în 1971.

K. Zweigert și H. Kötz au propus să clasifice sistemele juridice naționale pe baza stilului, ca un concept care caracterizează integritatea și forma sistemului juridic, deoarece atât familiile, cât și sistemele juridice individuale au un anumit stil. În cercetarea juridică comparativă ar trebui să se străduiască să învețe să recunoască stilurile juridice, să definească

famiile juridice și ordinele juridice individuale ale acestora în conformitate cu elementele de individualizare ale stilului, alți factori reflectând trăsăturile stilistice ale unei familii juridice sau ordinii juridice [17, p. 135].

În baza faptului că ordinele juridice și grupuri de ordini juridice au, din punctul de vedere al lui Zweigert, un stil specific propriu, știința dreptului urmărește să identifice aceste stiluri juridice, să le grupeze în cercuri juridice și să plaseze ordinele juridice individuale în aceste cercuri juridice în funcție de stilul decisiv, de factorii care exprimă stilul [19, p. 127].

Trebuie să spunem, însă, că rezultatul aplicării criteriului stilistic de clasificare a sistemelor juridice diferă puțin de tipologia altor autori care aderă la abordarea civilizațională.

Pe baza stilurilor descrise mai jos, Zweigert și Hotz au distins opt cercuri juridice: romanice, germanice, scandinave, anglo-americane, socialiste, al orientului îndepărtat, dreptul islamic, dreptul hindus [ibidem].

În plus, se disting familiile juridice „hibride”, care, deși au unele elemente care le apropie de sistemul juridic de orice tip prezentat în clasificare, tot nu pot fi incluse în acesta. Asemănarea abordării stilistice de cea civilizațională în tipologia sistemelor juridice este recunoscută și de ei înșiși, atunci când declară că s-au bazat pe clasificarea familiilor juridice propusă de către Arminjon-Nolde-Wolf, care este în concordanță cu opiniile lor științifice și la care au făcut doar modificări minore [17, p. 135].

Scopul imediat al lui Zweigert a fost taxonomic: să folosească trăsăturile stilistice distinctive ca bază pentru punerea în grupuri a sistemelor juridice și astfel să facă sarcina de comparare tratabilă. Zweigert folosește „stilul” ca un concept de grup, grupând un amestec eclectic de trăsături caracteristice istoriei, limbajului, tehnicilor, doctrinelor și valorilor legilor naționale [2, p. 298].

„Stilul juridic” constă, potrivit autorilor, din cinci factori:

- 1) originea istorică și dezvoltarea sistemului juridic;
- 2) doctrina dominantă a gândirii juridice și specificul acesteia;
- 3) instituții juridice care se remarcă prin originalitate;
- 4) izvoarele juridice și metodele de interpretare a acestora;
- 5) factori ideologici [20, p. 70].

Să analizăm acești factori din perspectiva autorilor.

Faptul că *dezvoltarea istorică*, aflată mereu în câmpul de vedere al dreptului comparat modern, reprezintă un element de formare a stilului, este evident. Acest lucru pare să fie ilustrat cel mai clar de exemplul dreptului comun [21, p. 109].

Unii autori, însă, consideră că incluzând originea istorică printre criteriile stilului, Zweigert amestecă perspectiva istorică și structurală, precum și confundă cauza și efectul, afirmând: „Spunând că stilul unei ordini juridice se exprimă în evoluția sa istorică, acest lucru este incorect. De fapt, mai degrabă acesta se explică prin evoluția istorică. A cunoaște istoria unui sistem juridic nu înseamnă a-i cunoaște structura, ci doar a ști cum a apărut” [2, p. 302].

Specificul gândirii juridice ar trebui să se reflecte în stil. Astfel, familiile juridice germanice și romane se caracterizează prin dorința de a crea norme juridice abstracte, de a acoperi întregul domeniu al dreptului cu un sistem bine structurat și, în sfârșit, de a dezvolta pur și simplu metode de construire a structurilor juridice. Particularitatea acestui „pachet” de elemente de stil este dezvăluită în comparație cu familia juridică anglo-saxonă, în care starea de lucruri este privită dintr-un punct de vedere complet diferit [21, p. 111].

Originalitatea unor instituții juridice este atât de mare încât joacă un rol semnificativ în determinarea stilului sistemului juridic. În *common law*, acestea sunt, de exemplu, reprezentarea, despăgubirea, dreptul de contestare, respingerea fundamentală a unei acțiuni în executarea unei hotărâri, cazuistica sofisticată în materie delictuală, apoi relativitatea personalității juridice a unei persoane juridice, precum și originalitatea uimitoare a probatoriului. Dreptul romanic posedă trăsături formative de stil: creanțele reale împotriva terților în cazurile de îmbogățire fără justă cauză, gradul de răspundere civilă fără culpă, necunoscut dreptului comun, dar disponibil în toate sistemele juridice ale țărilor europene continentale ca „desfășurarea cauzelor în interesul terților fără mandatare” [ibid, p. 115].

L.-J. Constantinesco nu este de acord cu acest element, precizând că, dacă unele dintre instituțiile inițiale ale dreptului *common-law* ar fi desființate și înlocuite cu omologii lor, sistemul juridic englez și-ar menține în continuare structura sa specifică. La urma urmei, aceste elemente, deși originale, sunt fungibile și nu determinate, afirmă autorul [apud: 2, p. 302].

O altă obiecție, mai serioasă, făcută de P. Cserne, față de exercițiul de clasificare al lui Zweigert este aceea că autorul numește doar instituții caracteristice în patru dintre cele opt familii juridice sugerate și niciuna pentru celelalte [ibidem].

Izvoarele juridice și metodele de interpretare sunt, de asemenea, factori de formare a stilului, în principal – în legătură cu particularitățile sistemului judiciar și ale regulilor procedurale. Mulți cercetători au acordat constant atenție acestor factori, mai ales în legătură cu contradicțiile dintre dreptul scris și dreptul comun, cu toată sofisticarea teoriei precedentelor și acuratețea construcției actelor legislative [21, p. 116].

Factorii ideologici, cum ar fi aspectele politice și economice sau juridice ale învățăturilor religioase, servesc, de asemenea, ca elemente stilistice ale familiilor juridice. Dreptul canonic și sistemele juridice ale țărilor socialiste sunt un exemplu potrivit. Ideologia juridică a familiilor juridice anglo-saxone, germane, romanice și scandinave coincide, în general, iar diferențele sunt determinate de alte elemente de stil [ibidem].

Izvoarele juridice și factorii ideologici sunt elemente consonante cu clasificarea lui Rene David, astfel nu doar că sunt pe deplin argumentate, ci și implicit acceptate ca factori de tipologizare a sistemelor juridice.

În acest sens, taxonomia lui Zweigert și Kötz a fost o combinație a multor caracteristici ale clasificărilor anterioare. Cea mai importantă noutate a acestora a fost, încă de la primele ediții germane, divizarea dintre dreptul roman și cel german. Mai mult, Zweigert și Kötz au recunoscut chiar problema sistemelor hibride, care sunt dificil de plasat în cadrul unei singure familii sau grup de drept. Pe o linie similară cu David, ei au mai spus că gruparea lor a îndeplinit funcția de a introduce marile sisteme juridice ale lumii. Pe scurt, metoda lui Zweigert și Kötz coincide, în mare, cu abordarea de „mari sisteme” a lui David, în sens metodologic și epistemologic: regulile și instituțiile juridice formale, precum și căile istorice ale dreptului oficial occidental au jucat un rol dominant [6, p. 9].

Rezumând analiza elementelor de stil, putem spune că presupunerea de bază a lui Zweigert este că stilul unui sistem juridic este un compus de elemente eterogene. Conceptul de stil folosit de autor s-ar referi aproximativ la acele caracteristici care sunt (nu fiecare necesar individual, ci în comun) suficiente pentru a identifica diferențele caracteristice între construcții mentale sau sociale complexe, cum ar fi sistemele juridice și grupurile lor [2, p. 298].

Conform autorilor, scopul lor nu a fost să ofere o nouă grupare a sistemelor juridice, „ci mai degrabă să folosească conceptul de stil în contextul dreptului pentru a elucida mai bine decât s-a făcut până acum criteriile care ar trebui folosite pentru a grupa sistemele juridice împreună și pentru a decide căru grup îi aparține un anumit sistem” [16, p. 75].

Lucrarea lui Zweigert (apoi a lui Zweigert și Kötz) s-a concentrat pe diviziunea dintre common-law și dreptul civil (romanist, germanic și nordic). Secțiuni mai mici s-au ocupat de dreptul chinez, japonez, islamic și hindus și, înainte de căderea comunismului, de familia juridică socialistă. Aceste familii juridice se bazează, în principal, pe stiluri juridice diferite în dreptul privat și, în mod specific, pe istoria sistemelor juridice, modurile de gândire caracteristice ale acestora, instituțiile distinctive, variațiile între izvoarele dreptului și ideologiile dreptului [9, p. 90-91].

După cum am văzut, în această clasificare, familiile juridice de bază originale au fost aceleași ca la David. Aici este interesant de observat că și în astfel de clasificări, care s-au abătut cumva de la ortodoxie, au dominat grupurile tradiționale de drept: dreptul civil, dreptul comun și dreptul socialist. Deci, piesele puzzle-ului au rămas aceleași, în timp ce imaginile au variat [5, p. 14].

S-a afirmat că aceste familii juridice sunt cele care domină în prezent în jurisprudența comparată, constituind baza pentru clarificarea și concretizarea tipologizărilor, în special, pe tipuri de izvoare ale dreptului, modele de procedură legislativă și alte trăsături legislative, elemente de cultură generală și juridică, tradițiile juridice, infrastructura dreptului și structura drepturilor procesuale [18, p. 70].

Schema avansată de Zweigert și Kötz a fost populară și ulterior a ajuns să servească drept bază pentru literatura empirică care urmărea să stabilească consecințele economice ale instituțiilor juridice. Această clasificare a avut însă o importanță relativ minoră în tratatul lor, al cărui scop principal a fost redefinirea studiului dreptului comparat în termeni funcționali – o ambiție intelectuală care era dramatic diferită de proiectul familiilor juridice [3, p. 46].

Manuel Guțan periodizează [4, p. 5] dreptul comparat, divizându-l în drept clasic (cel din perioada 1900-1990) și drept comparat postmodern, de după acea dată. Considerăm că una dintre manifestările acestui drept comparat critic este și următorul criteriu de clasificare a sistemelor juridice.

Criteriul dreptului ca mijloc de organizare socială

Lucrările lui David, ale lui Zweigert și Kötz au formalizat un anumit consens în literatura juridică, ajungând să formeze curentul principal al tipologiei juridice, existând chiar și autori care considerau că acest domeniu trebuie considerat închis, însă de la mijlocul anilor 1990 au fost sugerate noi taxonomii.

O abordare deosebită a fost prezentată în 1997 de către juristul italian Ugo Mattei, în lucrarea publicată în engleză „Trei tipare de drept: Taxonomie și schimbare în sistemele juridice mondiale”, prima versiune fiind în limba italiană.

Mattei și-a dezvoltat propunerea datorită experienței pe care o avea în predarea internațională, observând că era nevoie de o nouă grupare care să faciliteze înțelegerea reciprocă între juriștii care provin din culturi juridice diferite. Astfel, scopurile sale sunt fundamentale pedagogice, așa cum erau și în cazul lui David sau Zweigert și Kötz [5, p. 18-19].

Ugo Mattei însăși afirmă că „clasificările actuale în familii juridice, pe lângă faptul că sunt în mare parte euro-americano-centriste, trebuie revizuite, deoarece harta geo-juridică a lumii este substanțial diferită de cea trasată de Rene David” [7, p. 10].

După cum menționează Laura-Cristiana Spătaru-Negură, prima mare diferență este căderea comunismului în Europa Centrală și de Est, ceea ce pune la îndoială familia de drept socialist, a doua diferență fiind corelativ „succesul” aceluiași sistem politic în China. A treia diferență reprezintă progresul dreptului japonez. A patra diferență este legată de lumea islamică, privind creșterea conștientizării particularităților culturale și legale. A cincea diferență este legată de independența obținută de statele din continentul african [11, p. 60].

Mattei adoptă un sens larg conceptului de „drept”, în opinia sa dreptul fiind mai mult decât normele scrise, iar pentru a aloca un anumit sistem juridic într-una din cele trei familii juridice trebuie să ne uităm la fond și să ignorăm izvoarele formale ale dreptului. Acest lucru este valabil mai ales atunci când avem de-a face cu sistemele juridice care au percepții diferite asupra dreptului în comparație cu ideea occidentală de drept. De fapt, profesorul italian plasează, în principal, toate țările occidentale în cadrul familiei juridice de drept profesional. În încadrarea unei țări în această categorie, Mattei ia în considerare două elemente: separarea câmpurilor juridice și politice de luare a deciziilor și secularizarea pe scară largă a dreptului. Aceste două elemente sunt esențiale pentru modul în care „dreptul” este conceput în cadrul tradiției europene comune. Sunt produse ale culturii europene și strâns legate de istoria europeană [13, p. 34].

Ideea de bază a lui Mattei pornește de la faptul că există (în sensul unui tip ideal) în activitatea socială trei tipuri de norme care afectează comportamentul indivizilor. El recunoaște existența altor norme, dar consideră că poate simplifica tipurile de norme care sunt cele mai importante pentru macrocomparație și împarte sursele de norme corespunzătoare în trei grupe [5, p. 19-20].

El propune trei „tipare” („șabloane”), care sunt decisive pentru o nouă tipologie a sistemelor juridice: (1) dreptul în sens occidental, (2) politica și (3) tradiția filozofică și religioasă. Pe această bază, el propune o taxonomie tripartită a familiilor juridice.

Mattei afirmă că „sistemele juridice pot fi clasificate în funcție de sursa comportamentului social, care joacă rolul principal în ele” [7, p. 13], adică una din cele trei taxonomii indicate mai sus, care nu se limitează doar la drept, considerând că orice tipar de control social poate fi considerat drept.

Tipologia sistemelor juridice, după Ugo Mattei, depinde de modelul dominant de luare a deciziilor juridice într-un sistem, pe care el l-a caracterizat ca „drept profesional”, „drept politic” sau „drept tradițional”.

Gruparea propriu-zisă a familiilor juridice se bazează astfel pe presupunerea teoretică că există norme produse, în principal, din trei surse diferite de norme de tip ideal, prin intermediul cărora este

posibil să se evalueze caracterul de principiu al diferitelor sisteme juridice. Clasificarea propusă astfel este în mod firesc o generalizare puternică, care, totuși, conține cele mai descriptive trăsături ale diferitelor sisteme juridice [5, p. 20].

Această împărțire este dinamică, deoarece transplanturile juridice pot schimba direcția unui sistem național, din cauza influenței unui tipar juridic predominant. Autorul consideră că este posibil ca un sistem juridic să facă parte din două categorii deodată (de ex., dreptul familiei ține de tradițional, în timp ce dreptul comercial – de profesional, iar dreptul penal – de politic) [11, p. 61].

La fel, autorul recunoaște imposibilitatea realizării unei clasificări rigide satisfăcătoare.

Astfel, de-a lungul timpului, un sistem care aparține acum unui anumit grup poate dobândi un nou loc în clasificare, dacă caracteristica sa distinctivă se modifică. Dacă, de exemplu, un sistem aparținând statului de drept politic este transformat astfel încât fie dreptul profesional, fie dreptul tradițional preia poziția dominantă, această transformare trebuie luată în considerare și în clasificare. La fel ca toate celelalte propuneri de clasificare, sugestia lui Mattei este și ea o schiță grosieră. El subliniază în mod specific faptul că clasificările nu sunt un scop ca atare, ci simple instrumente pentru conceptualizarea și compararea sistemelor juridice ale lumii.

Prima familie juridică, asociată cu tradiția juridică occidentală, se caracterizează prin prevalența dreptului profesional (arena juridică se distinge clar de arena politică) și se bazează pe separarea deciziilor juridice și politice și secularizarea dreptului. Cu alte cuvinte, „legitimitatea dreptului nu este nici de origine religioasă, nici de origine politică, ci mai degrabă de natură tehnică” [7, p. 213].

Sistemele juridice din categoria „*drept profesional*” încredințează deciziile importante lumii politice și deciziile mai puțin importante lumii juridice [10, p. 58]. Sistemele juridice atribuite acestei categorii sunt: Marea Britanie, SUA, Oceania, statele sistemului juridic civil din Europa de Vest, sistemele din Scandinavia, unele sisteme „mixte” (Louisiana, Québec, Scoția, Africa de Sud).

În principiu, dreptul în gândirea occidentală este un domeniu autonom, adică este separat conceptual de obicei, moralitate, religie și politică. Astfel, se face o distincție între instituțiile juridice și alte tipuri de instituții și între normele juridice și alte tipuri de norme. Preceptele morale și regulile juridice se pot suprapune într-o oarecare măsură, dar nu sunt sinonime unele cu altele. Legile pot proveni din obiceiurile unei comunități, dar sunt distincte de obiceiuri în măsura în care nu toate obiceiurile sunt legi și nu toate legile derivă din obicei. Legile pot avea o origine religioasă, dar baza autorității și forței lor obligatorii nu este obligația religioasă, ci responsabilitatea civică [8, p. 156].

Familia *dreptului politic* include țările ex-socialiste și în curs de dezvoltare (Europa de Est, Africa Subsahariană și America Latină) în care noțiunea de drept autonom nu este suficient de puternică pentru a împiedica politica să înlocuiască regulile juridice pentru deciziile legale importante [1, p. 805].

Conform lui Mattei, dreptul profesional nu poate fi considerat modelul hegemonic al formării regulilor sociale în aceste sisteme juridice, procesul juridic fiind adesea determinat de relații politice. În acele contexte sociale nu putem considera o distorsiune patologică sporadică, conform căreia rezultatul litigiului depinde de „cine este cine” în lumea politică. Acesta este mai ales cazul conflictelor între guvern și drepturile individuale. În aceste sisteme nu numai deciziile la nivel înalt sunt luate de puterea politică, dar deciziile de nivel de jos sunt, de asemenea, puternic influențate de nevoia imediată de a nu interfera cu cursul relațiilor sociale, așa cum este planificat de acțiunea politică (inclusiv nevoia de a nu zdruncina stabilitatea) [7, p. 28-29].

Mattei a inclus în grupul dreptului politic două subgrupe separate, care sunt următoarele: 1) majoritatea țărilor foste socialiste, cu excepția Poloniei, Ungariei și Cehiei; 2) țările cel mai puțin dezvoltate din Africa și America de Sud. Cu toate acestea, au fost excluse statele în care Islamul este puternic. Cuba aparține și ea acestui grup de drept politic, deși este situată în emisfera vestică. Totodată, China, Mongolia, Vietnam, Laos și Coreea de Nord, precum și fostele republici sovietice care se află în Asia, sunt clasificate conform dreptului tradițional și sunt influențate de cultura juridică asiatică.

Familia de *drept tradițional* este formată din sisteme juridice care ar fi putut absorbi elemente substanțiale din dreptul civil sau dreptul comun (Asia și Africa de Nord), dar în care cultura dominantă care controlează luarea deciziilor juridice este înrădăcinată în confucianism, hinduism sau islam [8, p. 151], adică acolo unde „legea și tradiția religioasă sau filosofică nu sunt clar delimitate” [10, p. 58].

Acest grup juridic conține sistemele juridice în care dreptul și religia sau alte tradiții filozofico-religioase nu au fost separate. Astfel, secularizarea nu a pătruns în sistemul juridic, cum s-a întâmplat în dreptul politic și profesional. Mattei include în acest grup trei subgrupuri diferite, care sunt: 1) țările de drept islamic (versiunile sale diferite), 2) țările de drept indian și alte țări hinduse, 3) alte concepții asiatice sau confuciane despre drept. În aceste sisteme există, în afară de profesiile juridice, corporații sociale (de exemplu, mullahul islamic) care au un efect considerabil asupra normelor care ghidează comportamentul indivizilor. Sistemele care aparțin acestei familii juridice posedă instituții, precum și alte caracteristici formale recunoscute de dreptul occidental, cu excepția faptului că funcționarea lor

diferă de cea a instituțiilor similare din sistemul occidental.

Chiar dacă doctrinarul român Victor Dan Zlătescu afirmă că sistemele religioase reprezintă anacronisme din punct de vedere istoric, vestigii ale altor epoci [15, p. 16], aceste sisteme au un impact major, reglementând statutul juridic al unui număr enorm de persoane.

Un punct destul de evident este că identificarea dreptului religios (în special, dreptul musulman) și a dreptului cutumiar ca grupări principale permite o reprezentare mai completă a sistemelor juridice ale lumii, nu numai prin includerea dreptului formal de stat, ci și reflectând o gamă mai largă de norme care guvernează comportamentul uman. În acest fel, clasificarea servește scopului pedagogic de a dezvălui diversitatea normativă globală și poate facilita o gamă largă de conversații comparative între sisteme care împărtășesc anumite forme de diversitate. Astfel, sistemele care sunt identificate ca având o componentă de drept cutumiar sau islamic pot împărtăși experiențe referitoare la procesul de interacțiune cu legile occidentale și la modul în care valorile (aparent) conflictuale sunt echilibrate și disputele sunt soluționate [12, p. 475].

Putem rezuma că abordarea lui Ugo Mattei asupra clasificării sistemelor juridice, deși ar putea fi utilă în scopuri educaționale, rămâne foarte schematică. De fapt, nu este substanțial diferită de unele dintre clasificările tradiționale ale sistemelor juridice menționate mai devreme, chiar dacă familiile juridice sunt redenumite.

Taxonomia propusă de Ugo Mattei încearcă să fie imparțială. Nu prejudiciază statele care au o înțelegere diferită a dreptului, diferită de tradiția occidentală. Potențial, toate țările pot fi incluse în cadrul uneia dintre familiile juridice pe care le proiectăm, mai aproape sau mai departe de celelalte modele cu care sunt prezente în acel anumit sistem juridic. Valabilitatea clasificării lui Mattei derivă din faptul că, în construirea ei, savantul italian împrumută noțiuni și instrumente din alte discipline, accentuând caracterul multidisciplinar al dreptului comparat. Într-o lume complexă, adesea dominată de dinamica extralegală, avocații vor fi mai bine pregătiți pentru a înțelege aceste realități și instruiți să cultive o abordare deschisă [13, p. 35].

Vom **concluziona**: criteriile de tipologizare variază de la cele mai tehnice – de exemplu, nivelul de codificare – la altele mai generale, cum ar fi istoria și ideologia unei țări. Având în vedere această diversitate, ele nu conduc întotdeauna la clasificări clare.

Cu alte cuvinte, a clasifica țările înseamnă a lua o decizie cu privire la unele aspecte comune care contează, în timp ce le ignori pe altele [9, p. 87].

Astfel, clasificările trebuie să fie supuse modificărilor și evoluției, la fel ca clasificările sistemelor

economice și politice. În ceea ce privește tipurile ideale, este evident că criteriile sunt alese astfel încât să reflecte diferențele dintre sistemele juridice actuale ale lumii. Mai mult decât atât, întrucât susținătorii acestui punct de vedere folosesc criteriile care sunt „permanente” sau „determinante”, nu doar „întâmplătoare sau fungibile”, aici contingențele istorice joacă un rol important. Unele exemple arată, de asemenea, că clasificările amestecă uneori elemente ideale și reale: de exemplu, ele pot începe cu categoria de tip ideal a sistemelor juridice religioase, deși apoi adaugă grupurile de tip real de drept musulman și dreptul hindus.

Pentru realizarea unei tipologii apropiate de diviziunea clasică în familii juridice, **propunem** considerarea trăsăturilor caracteristice ale principalelor sisteme de drept în calitate de elemente ale unor tipuri ideale. Folosind aceste tipuri de drept, din punctul nostru de vedere, astăzi putem evidenția următoarele tipuri:

- de drept civil, de inspirație europeană, bazat pe dreptul romano-germanic, care se manifestă, în particular, în majoritatea statelor occidentale;
- de drept comun, bazat pe dreptul englez și american;
- de drept religios, care înglobează sisteme bazate pe islam, induism, iudaism sau religii africane;
- de drept de inspirație filosofică, care tinde să se secularizeze.

Referințe bibliografice

1. Clark D.S. Classification of Legal Systems. In: *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Vol. 13. Elsevier, 2015, p.800-807.
2. Cserne P. Conceptualising „style” in legal scholarship: the curious case of Zweigert’s „style doctrine”. In: *International Journal of Law in Context*, 2019, Vol. 15, nr. 3, p. 297-309.
3. Garoupa N., Pargendler M. A law and economics perspective on legal families. In: *European Journal of Legal Studies*, 2014, Vol. 7, nr. 2, p. 36-60.
4. Guțan M. *Sisteme de drept comparate. Introducere în teoria generală a dreptului comparat*. București: Hamangiu, 2014. 392 p.
5. Husa J. Classification of Legal Families Today. Is it time for a memorial hymn? In: *Revue internationale de droit comparé*, 2004, Vol. 56, nr. 1, p. 11-38.
6. Husa J. Macro-Comparative Law - Reloaded. In: *SSRN Electronic Journal*, 2018, Vol. 131, p. 1-33.
7. Mattei U. Three Patterns of Law: Taxonomy and Change in the World’s Legal Systems. In: *The American Journal of Comparative Law*, 1997, nr. 45, p. 5-44.
8. Mousourakis G. *Comparative Law and Legal Traditions*. Springer International Publishing, 2019. 318 p.
9. Siems M. *Comparative Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 438 p.
10. Spătaru-Negură L.-C. Old and New Legal Typologies. In: *LESIJ – Lex ET Scientia International Journal*, 2014, nr. 2, p. 48-63.
11. Spătaru-Negură L.-C. *Dreptul Uniunii Europene – o nouă tipologie juridică*. București: Hamangiu, 2016. 305 p.
12. *The Oxford Handbook of Comparative Law*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2019. 1424 p.
13. Trevisanello L. *Comparative Law and Legal Taxonomies in the 21st Century*. Università degli studi de Ferrara. 2018, 141 p.
14. Urscheler L.H. Multidimensional Hybrity: Nepali Law from a Comparative Perspective. In: *Comparative Law and Hybrid Legal Traditions*. Zurich, 2010. ISBN 978-3-7255-6222-0, 160 p.
15. Zlătescu V.D. *Panorama marilor sisteme contemporane de drept*. București: Continent XXI, 1994. 243 p.
16. Zweigert K., Kötz H. *Introduction to Comparative Law*. Oxford: Clarendon Press, 1998. 744 p.
17. Азнагулова Г.М. О проблемах выбора критериев типологии правовых систем в современных условиях. В: *Право и государство: теория и практика*, 2012, №96, с. 133-137.
18. Оксамытний В.В., Мукиенко И. Н. Правовые системы современных государственно-организованных обществ. Монография. Москва, 2008. 164 с.
19. Саидов А.Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности). Москва: Юрист, 2003. 448 с.
20. Талаева А.А., Сорокун П.В. Место правовой системы России среди правовых систем современности. В: *Эпоха науки*. 2018, №16, с. 68-71.
21. Цвайгерт К., Кётц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. Том 1. Мсква: Международные отношения, 2000. 480 с.

DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL

CZU: 343.12

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.1\(64\).05](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.1(64).05)

REVOCARA, ÎNLOCUIREA ȘI ÎNCETAREA DE DREPT A MĂSURILOR PREVENTIVE PRIVATIVE DE LIBERTATE

Ghennadi EPURE,
*procuror în Procuratura
 Anticorupție, doctorand,
 Școala doctorală „Științe penale
 și drept public” a Academiei
 „Ștefan cel Mare” a MAI,
 asistent universitar*
<https://orcid.org/0000-0002-8165-5054>

SUMAR

Revocarea, înlocuirea și încetarea de drept a măsurilor preventive privative de libertate reprezintă o instituție procesuală inerentă măsurilor procesuale de constrângere, care acordă dreptul atât instanței de judecată cât și procurorului de a pune în libertate învinuitul, după caz – inculpatul. Procedura respectivă este reglementată de art. 195 din Codul de procedură penală și necesită o explicație din punct de vedere practic: cum are loc punerea în libertate a persoanei atunci când se află în arest preventiv sau arest la domiciliu, în vederea evitării încălcării dreptului la libertate și siguranța persoanei consacrat de art. 5 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Cuvinte-cheie: *revocare, înlocuire, încetare, arest preventiv, arest la domiciliu, punere în libertate.*

Procedura de înlocuire, revocare sau încetare de drept a măsurilor preventive o putem considera o parte componentă a întregului proces de aplicare sau prelungire a măsuri de constrângere în procesul penal.

În conformitate cu art. 195 din Codul de procedură penală, „(1) Măsura preventivă aplicată poate fi înlocuită cu una mai aspră, dacă necesitatea acesteia este confirmată prin probe sau cu una mai ușoară, dacă prin aplicarea ei se va asigura comportamentul respectiv al bănuțitului, învinuitului, inculpatului, în scopul desfășurării normale a procesului penal și al asigurării executării sentinței.

(2) Măsura preventivă se revocă de către organul care a dispus-o în cazul în care au dispărut temeiurile pentru aplicarea acesteia.

(3) Măsura preventivă sub formă de arestare preventivă, arestare la domiciliu, liberare provizorie sub control judiciar și liberare provizorie pe cauțiune se înlocuiește sau, după caz, se revocă de judecătorul de instrucție

REVOCATION, REPLACEMENT AND TERMINATION BY LAW OF PREVENTIVE MEASURES DEPRIVED OF LIBERTY

SUMMARY

Revoking, replacing or ceasing preventive measures on legal grounds is a procedural institution inherent in coercive procedural measures, which allows the court, as well as the prosecutor to release the accused or the defendant, as appropriate.

This procedure is regulated by art. 195 of the Criminal procedure code and requires to be explained practically: how the release is carried out while the accused/ defendant is kept under preventive arrest or home arrest, in order to avoid the breach of the right to liberty and security, as enshrined in art. 5 of the European Convention on Human Rights.

Key-words: *revoking, replacing, ceasing, preventive arrest, home arrest, release.*

sau, după caz, de instanța de judecată. În cazul în care, la etapa de urmărire penală, până la transmiterea cauzei la instanța de judecată spre examinare, procurorul care conduce sau, după caz, efectuează urmărirea penală consideră că măsura arestarea preventivă sau arestarea la domiciliu nu mai este justificată și temeiurile care au servit la aplicarea sau la prelungirea acesteia au decăzut, acesta revocă neîntârziat măsura arestării preventive sau arestării la domiciliu, punând în libertate persoana sau, după caz, aplicând, conform competenței sale, o altă măsură preventivă și, în termen de până la 5 ore de la revocare, anunță judecătorul de instrucție care a aplicat sau, după caz, a prelungit măsura arestării preventive sau a arestării la domiciliu. În cazul în care termenul arestării a fost prelungit în condițiile art. 186 alin. (10¹), la dispunerea revocării urmează a fi informat și procurorul ierarhic superior sau, după caz, Procurorul General sau adjunctul lui” [1].

Din interpretarea *ad litteram* a normei procesuale prenotate, rezultă că măsura preventivă aplicată sau prelungită se înlocuiește cu altă măsură preventivă atunci când s-au schimbat temeiurile care au determinat aplicarea sau prelungirea măsurii, iar când

nu mai există vreun temei care să justifice menținerea măsurii preventive aceasta trebuie revocată, din oficiu sau la cerere.

Deducem că revocarea măsurii preventive poate fi invocată de părți la orice etapă a procesului penal, atât în faza de urmărire penală, cât și în faza de judecată.

Părțile pot invoca înlocuirea sau revocarea măsurilor preventive la orice nouă prelungire a termenului, pe motiv că orice altă prelungire a măsurii preventive se bazează pe alte temeuri din punct de vedere al materialului probator, prezentat de părți în instanța de judecată, iar obligația instanței este de a aprecia fiecare prelungire în mod individual, respectiv, temeiurile înlocuirii sau revocării măsurii pot fi înaintate de fiecare dată, atunci când se acordă un nou termen de către instanță.

Potrivit pct. 47-48 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a R. Moldova despre aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației de procedură penală privind arestarea preventivă și arestarea la domiciliu, nr. 1 din 15.03.2013 „Măsura preventivă sub formă de arest la domiciliu poate fi înlocuită prin arest, dacă necesitatea arestului este confirmată prin probe. Măsura preventivă sub formă de arest sau arest la domiciliu poate fi înlocuită cu una mai ușoară, dacă au dispărut riscurile menționate în pct. 6) al Hotărârii, sau, datorită schimbării situației, aceste riscuri pot fi înlăturate prin aplicarea altor măsuri preventive. Măsura preventivă sub formă de arestare preventivă, arestare la domiciliu urmează a fi revocată în cazul în care au dispărut temeiurile pentru aplicarea acesteia (art. 195 alin. (2) Cod de procedură penală).

Revocarea sau înlocuirea arestului sau a arestului la domiciliu poate fi dispusă la demersul procurorului sau la cererea persoanei arestate sau a avocatului acesteia. Competența judecării demersului sau a cererii de revocare sau înlocuire a măsurii preventive sub formă de arest sau arest la domiciliu în cadrul urmăririi penale aparține judecătorului de instrucție, chiar și în situația în care măsura privativă de libertate a fost dispusă de instanța ierarhic superioară în cadrul judecării recursului” [6].

În opinia Curții Supreme de Justiție, cererea de înlocuire sau revocare a arestului preventiv sau arestului la domiciliu nu poate fi înaintată în cadrul procedurii de examinare a demersului de aplicare a arestului. Ea poate fi înaintată doar când în privința învinutului există deja aplicat arestul printr-o hotărâre judecătorească irevocabilă.

Așadar, raționamentul Curții Supreme de Justiție se întemeiază pe faptul că la etapa aplicării măsurii preventive arestul preventiv sau arestul la domiciliu, încheierea de aplicare a măsurii preventive nu a fost supusă controlului jurisdicțional de către Curtea de Apel și în aceste circumstanțe, în cazul în care învinutul nu ar fi de acord cu hotărârea, ultimul urmează, înainte de toate, să o conteste cu recurs.

În alt caz, se pune problema înlocuirii sau revocării acestor măsuri preventive, atunci când în privința

învinutului sau inculpatului a fost aplicată măsura preventivă arestul preventiv, în lipsa învinutului/inculpatului, pe motiv că ultimul se sustrage de la urmărirea penală sau de la judecarea cauzei. În acest caz, suntem de părerea că o asemenea cerere, chiar și dacă a fost înaintată de către partea apărării, urmează a fi respinsă ca inadmisibilă.

Pe această dimensiune, sub aspect comparativ, potrivit practicii judiciare a României, „Înlocuirea sau revocarea unei măsuri preventive vizează o măsură efectiv pusă în executare, deoarece numai în această ipoteză se pune problema aplicării prevederilor art. 139 din Codul de procedură penală. Practica judiciară a decis că, atâta vreme cât mandatul de arestare nu a fost pus în executare, deoarece inculpatul este dispărut, se află în străinătate ori se sustrage de la urmărirea penală sau de la judecată, nu se pune problema revocării măsurii preventive” [9, p. 136].

O situație neuniformă de aplicare a legii procesual-penale a fost sesizată în practica judiciară a R. Moldova. În speță, P.N. a fost pusă sub învinuire, în lipsă, pentru un concurs de infracțiuni, dintre care una gravă. Pe motiv că ea s-a eschivat de la urmărirea penală, părăsind hotarele țării, în privința acesteia au fost dispuse investigații în vederea căutării.

Prin urmare, în conformitate cu art. 308 din Codul de procedură penală, procurorul de caz a depus un demers la judecătorul de instrucție și a solicitat aplicarea arestului preventiv în lipsa învinuitei.

Judecătorul de instrucție, examinând demersul procurorului în prezența avocatului ales, a admis integral demersul și a dispus aplicarea arestului preventiv pe un termen de 30 zile, din momentul reținerii. Nefiind de acord cu hotărârea instanței, avocatul a contestat-o în ordinea art. 313 din Codul de procedură penală, motivând că nu sunt temeuri rezonabile de aplicare a arestului preventiv față de clienta sa, cu toate că ultima nu s-a prezentat la examinarea demersului și s-a eschivat intenționat de la urmărirea penală. În pofida acestui fapt, prin Decizia Colegiului Penal al Curții de Apel Chișinău din 31.12.2022, s-a decis admiterea recursului declarat de către avocat, casarea încheierii Judecătorei Chișinău (sediul Ciocana) din 10.10.2022, prin care a fost aplicat arestul preventiv, cu rejudecarea cauzei și pronunțarea unei noi hotărâri prin care lui P.N. i-a fost aplicată, în lipsă, măsura preventivă alternativă arestului – liberarea provizorie sub control judiciar pe un termen de 30 zile [4]. Deși procurorul a argumentat în fața Colegiului penal că învinuita a părăsit intenționat țara pentru a nu fi trasă la răspundere penală, instanța nu a reținut aceste argumente ca fiind pertinente și plauzibile.

În opinia noastră, este un caz arbitrar și abstract, care derapează de la practica judiciară consecventă și creează un precedent periculos care dă naștere unui șir de contradicții, și anume: cum putem anunța învinutul în căutare internațională cu măsura preventivă – liberarea provizorie sub control judiciar, cum va fi posibilă localizarea, reținerea și arestarea învinuitului

lui care se eschivează de la organul de urmărire penală în străinătate și, în general, se atinge sau nu scopul măsurilor de constrângere prin aplicarea unei asemenea măsuri preventive, în coraport cu circumstanțele descrise mai sus, cu rolul infracțional al învinutului, complexitatea cauzei penale?

Suntem de părerea că o asemenea abordare procesuală nu este îndreptată spre atingerea scopului procesului penal de colectare a probelor, identificarea persoanelor care se fac vinovate de comiterea infracțiunii și tragerea lor la răspundere penală.

Un caz similar poate fi reliefat în practica Judecătoriei Chișinău (sediul Ciocana), unde judecătorul de instrucție a dispus aplicarea arestului preventiv în lipsa învinutului, ulterior, peste aproximativ 3 luni de la emiterea încheierii, a admis cererea avocatului de înlocuire a măsurii preventive, în lipsa învinutului, și a dispus aplicarea măsurii preventive – liberarea provizorie sub control judiciar pe un termen de 30 zile, cu stabilirea anumitor obligații prevăzute de art. 191 alin. (3) din Codul de procedură penală.

Potrivit circumstanțelor din speță, rezultă că la 23 septembrie 2022 B.V. a fost pus sub învinuire în lipsă, pe motiv că el a părăsit teritoriul R. Moldova, știind despre faptul că organul de urmărire penală al Centrului Național Anticorupție instrumentează o cauză penală în privința sa.

Prin ordonanța din 23 septembrie 2022, luând în considerație că nu era cunoscut locul aflării învinutului și acesta se sustrage de la urmărirea penală, au fost dispuse investigații în vederea căutării învinutului.

Prin încheierea judecătorului de instrucție din 14 noiembrie 2022, demersul procurorului privind aplicarea arestului preventiv a fost admis integral, pe un termen de 30 zile, din momentul reținerii, cu menținerea persoanei în Penitenciarul nr.13. Ulterior, prin încheierea Judecătoriei Chișinău (sediul Ciocana) nr. 17-40/2023 din 15.02.2023, a fost admisă cererea avocatului de înlocuire a măsurii preventive, fiind înlocuită cu „liberarea provizorie sub control judiciar”, pe un termen de 30 zile.

Considerăm că instanța de judecată a admis în mod arbitrar cererea avocatului, fără a reține vreun motiv plauzibil și verosimil privind necesitatea înlocuirii măsurii preventive – arestul preventiv, iar situația procesuală a învinutului anunțat în căutare nu s-a schimbat. Mai mult, judecătorul de instrucție și-a arogat atribuțiile organului de urmărire penală și în partea dispozitivă a extins obligația stabilită de legiuitor la pct. 3) alin. (3) art. 191 din Codul de procedură penală, formulând-o în felul următor: „să se prezinte la organul de urmărire penală sau, după caz, la instanța de judecată, ori de câte ori este citat; urmând să se prezinte la Procuratura Anticorupție nu mai târziu de 21 (douăzeci și una) zile, de la data adoptării prezentei hotărâri [8]”.

Cu toate că practica judecătorească creează o aparență în societatea noastră precum că are un caracter facultativ în sistemul de drept și nu constituie un precedent judiciar, părțile în proces o folosesc pe

larg, inclusiv judecătorii, la motivarea hotărârilor pe care le adoptă. Din aceste considerente, emiterea unor asemenea decizii cu privire la cazuri penale particulare, atunci când învinutul nu se prezintă cu reavoință în fața instanței – și acest fapt este stabilit prin probe verosimile – poate avea consecințe negative asupra întregii practici judecătorești.

De reținut că învinutul sau inculpatul poate reiterate ori de câte ori consideră că s-au modificat temeiurile care au condus la luarea acestei măsuri. În susținerea acestor cereri repetate, inculpatul nu poate însă invoca aceleași motive, deoarece persistă principiul autorității lucrului judecat.

Este necesar de subliniat că în cazul revocării unei măsuri preventive nu se poate dispune și înlocuirea cu altă măsură preventivă, deoarece o măsură revocată nu mai poate fi înlocuită.

Din conținutul art. 195 alin. (3) din Codul de procedură penală desprindem ideea că competența la soluționarea cererilor privind revocarea măsurilor preventive – arestul preventiv și arestul la domiciliu – înaintate de către părți în procesul penal îi revine în mod exclusiv instanței de judecată sau, după caz, judecătorului de instrucție.

La aceeași normă procesuală legiuitorul a îngăduit la etapa urmăririi penale, până la expedierea cauzei penale în instanța de judecată, revocarea sau înlocuirea măsurilor preventive menționate să fie efectuate de procuror, dacă acesta consideră că măsura arestarea preventivă sau arestarea la domiciliu nu mai este justificată și temeiurile care au servit la aplicarea sau la prelungirea acesteia au decăzut.

În această accepțiune, ordonanța prin care se pune în liberate învinutul sau se înlocuiește măsura preventivă în una mai blândă poate fi contestată de către părți în ordinea art. 196 din Codul de procedură penală, direct la judecătorul de instrucție.

În conformitate cu art. 195 alin. (3) din Codul de procedură penală, „[...] În cazul în care, la etapa de urmărire penală, până la transmiterea cauzei la instanța de judecată spre examinare, procurorul care conduce sau, după caz, efectuează urmărirea penală consideră că măsura arestarea preventivă sau arestarea la domiciliu nu mai este justificată și temeiurile care au servit la aplicarea sau la prelungirea acesteia au decăzut revocă neîntârziat măsura arestării preventive sau arestării la domiciliu, punând în libertate persoana sau, după caz, aplicând, conform competenței sale, o altă măsură preventivă și, în termen de până la 5 ore de la revocare, anunță judecătorul de instrucție care a aplicat sau, după caz, a prelungit măsura arestării preventive sau a arestării la domiciliu [...]”.

În practică se întâlnesc cazuri când informarea judecătorului de instrucție despre revocarea măsurii preventive în conformitate cu art. 195 alin. (3) din Codul de procedură penală este imposibilă în termenul de 5 ore. Sub aspect comparativ, în legislația României acest termen este de 24 ore.

Potrivit art. 242 alin. (4) din Codul de procedură penală al României, „În cazul în care măsura preven-

tivă a fost luată în cursul urmăririi penale de către procuror sau de către judecătorul de drepturi și libertăți, organul de cercetare penală are obligația să îl informeze de îndată, în scris, pe procuror despre orice împrejurare care ar putea conduce la revocarea sau înlocuirea măsurii preventive. Dacă apreciază că informațiile comunicate justifică revocarea sau înlocuirea măsurii preventive, procurorul dispune aceasta sau, după caz, sesizează judecătorul de drepturi și libertăți care a luat măsura, în termen de 24 de ore de la primirea informării. Procurorul este obligat să sesizeze și din oficiu judecătorul de drepturi și libertăți, atunci când constată el însuși existența vreunei împrejurări care justifică revocarea sau înlocuirea măsurii preventive luate de acesta” [2].

De aceea, extinderea acestui termen de la 5 ore până la 24 ore în legislația procesual-penală a Republicii Moldova va oferi posibilitatea procurorului de a informa în timpul prescris judecătorul de instrucție.

Din altă optică, se pune problema cum va proceda instanța în cazul în care inculpatul, aflându-se în arest la domiciliu, comite o altă infracțiune și este reținut în flagrant, iar ca consecință – față de ultimul este aplicat arestul preventiv. În atare situații, procurorul care exercită sau conduce urmărirea penală, având în prealabil informația cu privire la trecutul infracțional al persoanei, este în drept să sesizeze acuzatorul de stat care participă la judecarea cauzei în instanța de judecată despre încălcarea restricțiilor impuse prin măsura preventivă, prin scrisoare, cu anexarea unor acte procesuale care demonstrează încălcarea măsurii preventive – arestul la domiciliu.

Ulterior, acuzatorul de stat, la rândul său, va depune în instanța de judecată un demers prin care va solicita, în baza art. 195 din Codul de procedură penală, înlocuirea arestului la domiciliu cu arestul preventiv. În cazul dat, instanța va examina demersul la următoarea ședință, oferind posibilitatea părților de a se expune pe marginea acestuia.

În situația în care instanța va admite demersul, atunci învinutul va executa concomitent două mandate de arest preventiv: unul pe cauza penală care se află la etapa de urmărire penală și altul pe cauza penală care se examinează în instanța de judecată.

Acest aspect esențial pentru aplicarea corectă și uniformă a legii procesual-penală a fost explicat și de Curtea Constituțională în pct. 18) - 23) din Hotărârea nr. 9 din 29.04.2016, unde a statuat că [...] în pct. 2 lit. c) din dispozitivul hotărârii menționate „termenul de 12 luni se referă la aceeași faptă(e) penală(e) pentru care persoana a fost plasată în arest preventiv, indiferent de eventuala recalificare ulterioară a infracțiunii” [5].

Astfel, cu referire la această teză, Curtea, în conținutul hotărârii enunțate *supra*, a reținut că „...termenul maximal de 12 luni pentru arestul preventiv acoperă și situația în care în privința persoanei au fost înaintate mai multe capete de acuzare. Astfel, Constituția obligă înfăptuirea justiției fără întârziere. În acest sens, orice detenție care depășește terme-

nul total de 12 luni aplicat pentru comiterea aceleiași fapte, indiferent de eventualele recalificări ulterioare ale infracțiunii, este contrară Constituției și, prin urmare, este ilegală”.

În acest context, Curtea menționează că pe parcursul instrumentării unei cauze penale, o faptă penală, în urma aprecierii probelor, poate fi reîncadrată juridic, ceea ce nu trebuie să genereze calcularea unui nou termen de arest preventiv al persoanei, or, reîncadrarea juridică pentru o infracțiune sau mai multe infracțiuni din legea penală nu modifică retroactiv fapta(ele) prejudiciabilă comisă inițial. Mai mult, schimbând încadrarea juridică dată aceleiași fapte, organul judiciar determină doar textul legal just aplicabil faptei prejudiciabile săvârșite, ceea ce nu trebuie să afecteze libertatea individului.

Prin urmare, este prerogativa judecătorului de a aprecia dacă diverse fapte penale ar putea forma obiectul aceleiași cauze penale sau al uneia distincte, sau dacă mai multe cauze penale vizează aceleași fapte.

În același timp, Curtea reține că „...prima teză a pct. 2 lit. c) din dispozitivul Hotărârii nr. 3 din 23 februarie 2016 nu trebuie interpretată ca fiind aplicabilă situațiilor în care măsura arestării preventive se aplică persoanei care a săvârșit o nouă faptă penală în timpul unei cauze penale pendinte sau dacă în timpul cauzei penale pendinte sunt descoperite alte fapte penale săvârșite de aceeași persoană, care nu erau cunoscute organului de urmărire penală”. În consecință, Curtea a hotărât că prima teză a punctului 2 litera c) din dispozitivul Hotărârii Curții Constituționale nr. 3 din 23 februarie 2016 privind excepția de neconstituționalitate a alineatelor (3), (5), (8) și (9) ale articolului 186 din Codul de procedură penală nu este aplicabilă cauzelor penale care vizează altă faptă penală.

În acest sens, aducem următorul caz din practica judiciară națională, care demonstrează că instanțele judecătorești respectă pe această dimensiune jurisprudența Curții Constituționale. Astfel, în speță, G.G., având statut de inculpat într-o cauză penală pe rolul Judecătoriei Chișinău (sediul Buiucani) de învinuire a acestuia în comiterea infracțiunii prevăzută de art. 190 alin. (5) din Codul penal, prin încheierea Judecătoriei Chișinău (sediul Ciocana) din 15.04.2022 în privința lui G.G. a fost aplicat arestul preventiv pe un termen de 30 zile. Ulterior, acest termen a fost prelungit până la 12.06.2022.

Prin încheierea Judecătoriei Chișinău (sediul Buiucani) din 10.06.2022, instanța de judecată a dispus înlocuirea măsurii preventive *arestul preventiv* cu măsura preventivă *arestul la domiciliu* pe un termen de 30 zile, care a fost prelungit până la data de 09.08.2022, ora 15:00 min.

La 28.07.2022, acuzatorul de stat A.N., care reprezenta învinuirea în cauza penală menționată, a înaintat un demers prin care a solicitat înlocuirea măsurii preventive *arestul la domiciliu*, cu măsura preventivă *arestul preventiv* în privința lui G.G. În motivarea demersului, procurorul a menționat că la 26.07.2022 a fost informat de procurorul G.E. că în privința lui

G.G. a fost pornită urmărirea penală în cauza penală nr. 2022970319, pe faptul comiterii infracțiunii prevăzută de art. 326 alin. (1) Codul Penal, iar acesta a fost reținut în flagrant delict la domiciliu, fiindu-i aplicată, totodată, măsura preventivă sub forma de *arest preventiv* pe un termen de 30 zile.

Prin urmare, contrar restricțiilor stabilite prin încheierea Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani) din 10.06.2022, s-a stabilit că G.G., aflându-se la domiciliu, a efectuat convorbiri telefonice, a recepționat și expediat corespondența și a utilizat mijloace de comunicare cu S.N., care la 18.07.2022 a denunțat acțiunile inculpatului G.G., fiind pornită urmărirea penală la 19.07.2022.

Așadar, G.G., având aplicată o măsură preventivă sub formă de arest la domiciliu, încălcând restricțiile și obligațiile stabilite, a săvârșit o nouă infracțiune.

Astfel, la înaintarea demersului privind necesitatea înlocuirii măsurii preventive sub forma de *arest la domiciliu* în *arest preventiv* în privința inculpatului, procurorul a ținut cont de faptul că inculpatul G.G. a încălcat restricțiile stabilite precum și de caracterul și gradul prejudiciabil al faptelor incriminate. Procuratura, la examinarea demersului anterior, a insistat asupra constatării existenței riscului imixtiunii în cursul normal al justiției, în cazul aflării lui G.G. la libertate. La capitolul dat procurorul a reiterat că situația nu s-a modificat, rămânând neschimbată și în continuare.

Urmare a acestui fapt, riscul numit a fost suficient de probat pentru a determina un observator din afara procesului și total necointerestat de a crede în implicarea învinutului în buna derulare a procesului judiciar, în cazul aflării acestuia sub incidența unei măsuri privative mai blânde [7].

În rezultatul examinării demersului nominalizat, instanța de judecată l-a admis și a înlocuit măsura preventivă din *arest la domiciliu* în *arest preventiv*. În atare situație, G.G. urma a executa două mandate de arest, unul în faza de urmărire penală și altul în faza de judecată.

Într-o altă ordine de idei, starea de boală a învinutului sau inculpatului este frecvent folosită în practică drept motiv pentru înlocuirea sau revocarea măsurii preventive. Astfel, starea de boală a inculpatului intervenită în cursul detenției preventive nu poate fi pusă în discuție în sensul art. 195 din Codul de procedură penală, atâta vreme cât temeiurile care au condus la aplicarea măsurii nu au dispărut sau nu și-au pierdut actualitatea. Revocarea arestării este definitivă, ceea ce implică punerea în libertate a inculpatului pe timp nedeterminat. În această situație, reluarea arestării nu ar mai fi posibilă și ar crea serioase dificultăți în buna desfășurare a procesului penal, deoarece starea sănătății inculpatului se poate schimba, existând posibilitatea însănătoșirii acestuia. Pornind de la aceste premise, credem mai curând că starea de boală a inculpatului, la care se adaugă cazul inculpatelor însărcinate, trebuie considerată o schimbare a condițiilor care au existat în momentul luării măsurii preventive.

Cu referire la procedura de încetare a măsurilor preventive, legiuitorul a prevăzut expres condițiile de încetare de drept la art. 195 alin. (5) din Codul de procedură penală, și anume: „1) la expirarea termenelor prevăzute de lege ori stabilite de organul de urmărire penală sau instanță, dacă nu a fost prelungită în conformitate cu legea; 2) în caz de scoatere a persoanei de sub urmărire penală, de încetare a procesului penal sau de achitare a persoanei; 3) în caz de punere în executare a sentinței de condamnare”.

Încetarea de drept a măsurilor preventive la expirarea termenelor prevăzute de lege sau stabilite de organele judiciare poate interveni atât în cursul urmăririi penale, cât și în cursul judecării. Nu necesită ample comentarii această condiție, având în vedere că este logic ca, la expirarea duratei legale ori a celei stabilite de organele judiciare, libertatea individuală să-și recapete toate atributele. În caz contrar, detenția va deveni una ilegală și va fi considerată o încălcare flagrantă a art. 5 din CEDO.

Încetarea de drept a măsurilor preventive în caz de scoatere de sub urmărire penală sau de încetare a urmăririi penale – în cazul dat ar fi vorba de revocarea măsurii preventive, dacă prin ordonanța de scoatere de sub urmărire penală nu se clasează procesul penal și scoaterea de sub urmărire penală are drept temei art. 284 alin. (2) pct. (2) din Codul de procedură penală, adică „scoaterea persoanei de sub urmărire penală are loc atunci când aceasta este bănuită sau învinuită și se constată că: [...] 2) există vreuna din circumstanțele prevăzute la art. 275 pct. 1)–3), inclusiv dacă fapta constituie o contravenție...”.

Putem vorbi exclusiv de încetarea de drept a măsurii preventive la încetarea procesului penal sau achitarea inculpatului de către instanța de judecată. Încetarea procesului penal în privința persoanei se realizează efectiv prin intermediul normei procesuale prevăzută de art. 285 din Codul de procedură penală, pe temeiuri de nereabilitare a persoanei, cum ar fi: „... (2) Încetarea urmăririi penale are loc în cazurile de nereabilitare a persoanei, prevăzute la art. 275 pct. 4)–9) din prezentul cod, precum și dacă există cel puțin una din cauzele prevăzute la art. 53 din Codul penal sau dacă se constată că: 1) plângerea prealabilă a fost retrasă de către partea vătămată, a fost încheiată o tranzacție în cadrul procesului de mediere sau părțile s-au împăcat – în cazurile în care urmărirea penală poate fi pornită numai în baza plângerii prealabile sau legea penală permite împăcarea; 2) persoana nu a atins vârsta la care poate fi trasă la răspundere penală; 3) persoana a săvârșit o faptă prejudiciabilă fiind în stare de irresponsabilitate și nu este necesară aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical...”.

În caz de achitare sau încetare a procesului penal, hotărârea instanței de punere de îndată în libertate a inculpatului arestat preventiv este executorie. Așadar, apelul sau recursul nu suspendă executarea. Există obligația ca instanța să comunice administrației locului de deținere dispoziția de punere de îndată în libertate a inculpatului.

La caz sunt aplicative și prevederile art. 398 din Codul de procedură penală, care prevede expres că „Dacă inculpatul a fost achitat sau eliberat de pedeapsă, sau eliberat de executarea pedepsei, sau a fost condamnat la o pedeapsă neprivativă de libertate, sau în privința lui a fost încetat procesul penal, instanța, dacă inculpatul se află în stare de arest, îl pune imediat în libertate chiar în sala ședinței de judecată. În caz de condamnare la închisoare cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, instanța de judecată îl eliberează pe inculpat de sub arest”.

Al treilea și ultim caz de încetare de drept a măsurii preventive este în cazul pronunțării unei hotărâri de condamnare a persoanei. În acest sens, dispozitivul sentinței de condamnare, obligatoriu pe lângă chestiunile ce trebuie să le conțină de la art. 395 din Codul de procedură penală, trebuie să cuprindă și dispoziția despre computarea reținerii, arestării preventive sau arestării la domiciliu, dacă inculpatul până la darea sentinței se afla în stare de arest.

Dilema cu privire la modul de punere în executare a sentințelor judecătorești de condamnare cu aplicarea pedepsei închisorii a fost dezbătută prin decizia Plenului Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție din 28.02.2019, de examinare a recursului în interesul legii formulat de Procurorul General al Republicii Moldova privind unificarea practicii ce vizează dispoziția de reținere a persoanelor condamnate din sala de judecată adoptată de către instanțele de apel în cazul pronunțării deciziilor de condamnare la pedeapsa cu închisoare.

În context, Plenul Colegiului Penal al CSJ a menționat că „...în perspectivă, o hotărâre judecătorească, adoptată în al doilea grad de jurisdicție, ar putea fi contestată cu recurs de către persoanele condamnate la pedeapsa închisorii cu executare, nu ar genera, în privința ultimilor, o încălcare a dreptului la libertate și siguranță, consfințit în art. 5 al Convenției, deoarece executarea pedepsei a fost dispusă în urma condamnării de către o instanță de judecată competentă. În această ordine de idei, relevante sunt și statuările în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, unde este precizat că un stat poate ține în stare de arest o persoană, chiar dacă aceasta a declarat apel împotriva hotărârii de condamnare și de aplicare a pedepsei, în contextul în care vinovăția persoanei lipsite de libertate a fost stabilită în cursul unui proces care s-a desfășurat conform cerințelor art. 6 al Convenției” [6].

Concluzii

Revocarea sau înlocuirea, după cum am menționat în prezentul demers științific, constă în încetarea existenței tuturor temeiurilor de fapt și de drept care au fost puse la baza hotărârii de aplicare sau prelungire a măsurii preventive. Cu toate acestea, legiuitorul nu a indicat expres la art. 195 din Codul de procedură penală că măsurile preventive pot fi re-

vocate sau înlocuite din oficiu sau la cererea părților, acordând acest drept doar procurorului sau judecătorului de instrucție.

O astfel de reglementare restrânge tacit într-o anumită măsură cercul de subiecți care pot depune o cerere prin care să solicite revocarea măsurilor preventive și vine în contradicție cu dreptul părții apărării de a solicita pe tot parcursul procesului penal revocarea măsurilor preventive.

Altă problemă pusă în discuție este legată de termenul de până la 5 ore, prevăzut la art. 195 alin. (3) din Codul de procedură penală, în interiorul căruia procurorul urmează să informeze judecătorul de instrucție, Procurorul General sau adjunctul lui, în cazul în care au aplicat sau prelungit măsura preventivă, despre revocarea măsurii preventive. Remarcăm că termenul de informare menționat *supra* este necesar de a fi extins până la 24 de ore, în caz contrar există situații în care procurorul este în imposibilitate de a se încadra în termenul de 5 ore.

O altă carență care poate fi reflectată se referă la faptul că art. 195 din Codul de procedură penală nu prevede procedura de soluționare a cererii de revocare a măsurii dispuse de către judecătorul de instrucție, înaintată de părți în faza de urmărire penală.

Referințe bibliografice

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122-XV din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 104-110/447.
2. Codul de procedură penală al României: Legea nr. 135 din 1 iulie 2010. În: *Monitorul Oficial*, 2010, nr. 486. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/185907> (vizitat la 01.12.2022).
3. Decizia Plenului Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție din 28.02.2019 (recurs în interesul legii). Dosar nr. 4-1ril-1/2019. http://jurisprudenta.csj.md/search_interes_lege.php?id=10 (vizitat la 03.12.2022).
4. Decizia Colegiului Penal al Curții de Apel Chișinău din 31.12.2022 (dosarul nr.14r-964/22).
5. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 9 din 29.04.2016 privind modul de executare a Hotărârii Curții Constituționale nr. 3 din 23 februarie 2016 privind excepția de neconstituționalitate a alineatelor (3), (5), (8) și (9) ale articolului 186 din Codul de procedură penală (termenul arestului preventiv). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 184-192.
6. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova despre aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației de procedură penală privind arestarea preventivă și arestarea la domiciliu, nr. 1 din 15.03.2013. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=48 (vizitat la 04.12.2022).
7. Încheierea Judecătoriei Chișinău (sediul Buiucani) din 09.08.2022. Dosarul nr. 1-1299/2022.
8. Încheierea Judecătoriei Chișinău (sediul Ciocana) din 15.02.2023. Dosarul nr. 17-40/2023.
9. Țuculeanu A. Înlocuirea și revocarea măsurilor preventive. Probleme ivite în doctrină și jurisprudență. În: *Dreptul*, 2001, nr. 11, p. 133-140.

CONTROLUL JUDICIAR AL URMĂRIII PENALE ÎN AL DOILEA GRAD DE JURISDICȚIE – CONTROVERSE ȘI OPORTUNITĂȚI DE REGLEMENTARE

Tudor OSOIANU,
doctor în drept,
profesor universitar,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
<https://orcid.org/0000-0003-1506-4501>

Dinu OSTAVCIUC,
doctor în drept,
conferențiar universitar, rector al
Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
<https://orcid.org/0000-0001-5317-3296>

SUMAR

În acest articol autorii operează interpretări teoretice a normelor de procedură aplicate de judecătorii de instrucție, precum și de către instanțele care exercită controlul judiciar al urmăririi penale în al doilea grad de jurisdicție. Controlul judiciar al procedurii prejudiciare este realizat nu numai de judecătorul de instrucție, dar și de judecătorii completelor specializate în cadrul curților de apel, care examinează recursurile depuse asupra încheierilor judecătorilor de instrucție în cazurile prevăzute de lege.

S-a urmărit în egală măsură asigurarea balanței între interesul public general de investigare eficientă a infracțiunilor, pe de o parte, iar pe de altă parte – respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale tuturor persoanelor care, *volens/nolens*, au fost antrenate în sfera justiției penale.

Se optează pentru *revizuirea* procedurii de control judiciar al urmăririi penale, în primul rând – pe cale legislativă. În acest sens, se propune ca în cadrul unui articol distinct să fie reglementată procedura de regulă scrisă de examinare a recursului asupra tuturor încheierilor pronunțate de judecătorul de instrucție în cadrul urmăririi, în afara celor indicate expres în art. 311 CPP.

Cuvinte-cheie: *urmărire penală, judecător de instrucție, curte de apel, recurs, control judiciar.*

JUDICIAL CONTROL OF CRIMINAL PROSECUTION IN THE SECOND DEGREE OF JURISDICTION – CONTROVERSIES AND REGULATORY OPPORTUNITIES

SUMMARY

The authors operate theoretical interpretations of the rules of procedure applied by the investigating judges, as well as by the courts that exercise judicial control of the criminal investigation in the second degree of jurisdiction. The judicial control of the prejudicial procedure is carried out not only by the investigating judge, but also by the judges of the specialized panels of the appeal courts, who examine the appeals filed against the decisions of the investigating judges in the cases provided for by law.

It was equally sought to ensure the balance between the general public interest of effective investigation of crimes, on the one hand, and on the other hand, the respect of the fundamental rights and freedoms of all persons, who were willingly/nolently brought into the sphere of criminal justice.

It is opted for the revision of the procedure of judicial control of the criminal prosecution primarily through legislation. In this sense, it is proposed that a separate article regulates the written rule procedure for examining the appeal on all conclusions pronounced by the investigating judge during the investigation, apart from those expressly indicated in art. 311 CPC,

Key-words: *criminal investigation, investigating judge, appeal court, appeal, judicial control.*

Introducere

Încheierile judecătorului de instrucție, adoptate ca urmare a exercitării controlului judiciar al urmăririi penale, sunt pasibile, de regulă, a fi atacate cu recurs la curtea de apel, care este investită cu atribuții privind controlul legalității încheierilor judecătorului de instrucție. Această competență funcțională revine completelor specializate ale Colegiului penal în cadrul curților de apel.

CPP RM prevede două categorii de recursuri cu temeuri, termene și proceduri diferite, dar care au aceeași funcție de exercitare a controlului judiciar al urmăririi penale în al doilea grad de jurisdicție. În

primul caz, avem în vedere procedura recursului în ordinea prevăzută de art. 311, 312 CPP, în al doilea caz – procedura recursului în ordinea prevăzută de art.437- 451 CPP.

Discuții și rezultate

Din **prima categorie** fac parte încheierile judecătorului de instrucție care sunt susceptibile a fi atacate în termen de 3 zile (în conformitate cu prevederile art. 196 alin. (2), art. 302 alin. (2) CPP și art. 311 alin. (1) CPP):

- privind aplicarea sau neaplicarea arestării preventive sau a arestării la domiciliu; privind prelungirea sau refuzul de a prelungi durata acestor măsuri; privind liberarea provizorie sau refuzul liberării provizorii (art. 196 alin. (2) art. 311 alin. (1) CPP RM);
- privind autorizarea sau respingerea internării forțate a persoanei în instituția medicală (art. 152 alin. (2), (7), 305 alin. (8) CPP);
- privind aplicarea sau prelungirea ordonanței de protecție a victimei violenței în familie (art. 215/1 alin. (6) CPP);
- privind autorizarea sechestrului asupra bunurilor (art. art. 209 alin. (1) CPP, combinat cu art. 302 alin. (2) CPP și art. 306 CPP);
- privind aplicarea amenzii judiciare (art. 184 alin. (4), art. 201 alin. (5), art. 302 alin. (2) CPP);
- privind ridicarea provizorie a permisului de conducere a mijloacelor de transport (art. 182 CPP);
- privind restituirea sau trecerea în contul statului a cauțiunii (art. 194 CPP);
- limitarea dreptului părților în proces de a lua cunoștință de materialele dosarului penal (art. 293 alin. (5) CPP);
- desemnarea reprezentantului persoanei juridice în condițiile art. 521 alin. (2/1) CPP [8, pct.53].

Procedura recursului asupra acestei categorii de încheieri este reglementată de art. 311, 312 CPP. De fapt, dispozițiile art.311, 312 CPP prevăd în mod expres procedura de contestare și examinare a recursurilor asupra încheierilor:

- privind aplicarea sau neaplicarea arestării preventive ori a arestării la domiciliu;
- privind liberarea provizorie sau refuzul liberării provizorii;
- privind prelungirea sau refuzul de a prelungi durata acestor măsuri.

Ar trebui să precizăm că titularii ai dreptului de exercitare a recursului în condițiile art. 311, 312 CPP asupra încheierii pronunțată de judecătorul de instrucție în ordinea prevăzută de art. 306 CPP privind autorizarea sechestrului, de exemplu, pot fi nu numai învinuitul, dar și alte persoane cărora le aparțin bunurile ori care invocă alte drepturi asupra lor.

Potrivit tezei a II -a din art. 302 alin. (2) CPP, „*Recursul se examinează în condițiile art. 311 și 312*”.

Textul „*se examinează în condițiile art. 311 și 312 din articolul 302 alin. (2) din Codul de procedură penală... reprezintă o normă de trimitere la articolele care reglementează procedura examinării recursului împotriva hotărârilor judecătorului de instrucție referitoare la autorizarea măsurilor procesuale de constrângere*” [7, pct. 17].

Deci, procedura examinării recursului asupra încheierilor privind autorizarea măsurilor procesuale de constrângere, inclusiv a aplicării sechestrului, se va realiza în conformitate cu prevederile art. 311 și 312 CPP, care, de fapt, reglementează procedura de depunere și examinare a recursului împotriva încheierii judecătorului de instrucție privind aplicarea sau neaplicarea arestării, arestării la domiciliu sau privind liberarea provizorie ori refuzul liberării provizorii, precum și privind prelungirea sau refuzul de a prelungi durata acestor măsuri.

Interpretarea prin *analogie* se reduce la lămurirea dispozițiilor legale prin recurgerea la alte dispoziții ce reglementează o materie asemănătoare. De fapt, Codul de procedură penală al R. Moldova abundă cu exemple de acest gen (a se vedea, de exemplu, prevederile art. 80 alin. (7), 87 alin. (9), 94 alin. (5), 112, 113 alin. (3), 132/10, 152 alin. (7), 276/1 alin. (6), 284 alin. (4) CPP). Bunăoară, chiar art. 312 alin. (4) CPP prevede că în procedura recursului respectiv se va întocmi proces verbal în condițiile art. 336 CPP, *aplicat în mod corespunzător*.

CC agreează aplicarea prevederilor CPP prin analogie cu ocazia examinării excepției de neconstituționalitate a art. 109 alin. (3) CPP. „*În prezenta cauză, judecătorul de instrucție, care a trimis sesizarea la Curtea Constituțională, trebuie să se pronunțe pe marginea unui demers (depus de către procuror) privind audierea părții vătămate, pentru că aceasta din urmă vrea să plece peste hotarele țării. Curtea observă că dispozițiile contestate pot fi aplicate, mutatis mutandis, și la audierea părții vătămate (a se vedea articolul 111 alin. (2) din Codul de procedură penală)*” [6, pct.17, 18].

CtEDO reiterează că art. 5 par. 4, prin garantarea dreptului persoanelor arestate de a introduce o acțiune de contestare a legalității privării lor de libertate, proclamă și dreptul acestora, ca urmare a inițierii unei astfel de proceduri, la o hotărâre judecătorească rapidă cu privire la legalitatea detenției și dispunerea încetării acesteia, dacă se dovedește ilegală (a se vedea *Denis și Irvine c. Belgiei* [GC], nr. 62819/17 și 63921/17, §187, 1 iunie 2021) [13, par.46].

CtEDO reamintește că articolul 5 § 4 din Convenție garantează dreptul la o instanță imparțială și în procedurile privind dreptul la libertate [11, par.41].

CtEDO reiterează că procesul pe marginea recursului împotriva unei măsuri privative de libertate trebuie să fie contradictoriu și să garanteze egalitatea de arme între părți, adică între procuror și deținut.

Curtea observă că Curtea de Apel Chișinău nu și-a motivat decizia de a respinge cererea apărării de audie-

re a lui S.F. – partea vătămată. Ea notează că apărarea nu a avut posibilitatea să ia cunoștință de plângerea penală depusă de S.F. Ținând cont de natura faptelor imputate reclamantului, Curtea consideră că cunoașterea argumentelor părții vătămate de către reclamant și avocații săi le-ar fi oferit o posibilitate veritabilă de a contesta elementele care au dat naștere acuzațiilor aduse la adresa reclamantului și de a combate, astfel, argumentul persistenței bănuielii rezonabile de a fi săvârșit infracțiunea. În lumina celor de mai sus, Curtea conchide că nu a fost respectată cerința egalității armelor și a contradictorialității, prevăzute de art. 5 §. 4 al Convenției [14, par.146, 147].

În conformitate cu prevederile art. 312 alin. (6) CPP, dacă în ședința de judecată nu sunt prezentate materiale ce confirmă legalitatea aplicării măsurii preventive respective sau prelungirii duratei ei, instanța de recurs pronunță decizia de anulare a măsurii preventive dispuse sau, după caz, a prelungirii duratei ei și eliberează persoana reținută sau arestată.

„Controlul de către instanță trebuie să vizeze toate aspectele care pot conduce la concluzia nelegalității sau netemeinicii privării de libertate: respectarea cerințelor procedurale, caracterul rezonabil al bănuielii ce întemeiază arestarea, legitimitatea scopului urmărit prin arestare” [15, p.1001].

În caz de respingere a recursului, examinarea unui nou recurs privind aceeași persoană în aceeași cauză se admite la fiecare prelungire a duratei măsurii preventive respective sau la dispariția temeiurilor care au servit la aplicarea sau prelungirea arestului.

Decizia Curții de Apel pronunțată în conformitate cu prevederile art. 312 alin. (5) CPP este irevocabilă. „...Decizia prin care a fost respins recursul împotriva încheierii judecătorului de instrucție, adoptată în ordinea reglementată de art.312 Cod de procedură penală, nu cade sub incidența categoriilor de hotărâri irevocabile prevăzute la alin. (1) art. 452 Cod de procedură penală, ce pot fi contestate cu recurs în anulare la Curtea Supremă de Justiție, iar recursul în anulare declarat împotriva unei asemenea decizii este inadmisibil...” [4].

„Analizând dispozițiile legale expuse mai sus în raport cu speța dată, rezultă că decizia instanței de recurs prin care este casată integral încheierea din 04 august 2022 și prelungită măsura preventivă – arestarea la domiciliu, în privința învinutului M.V., adoptată în ordinea reglementată de art. 311-312 CPP, nu cade sub incidența categoriilor de hotărâri irevocabile prevăzute la alin. (1) art. 452 CPP, ce pot fi contestate cu recurs în anulare la Curtea Supremă de Justiție, iar recursul declarat împotriva deciziei instanței de recurs în speță este inadmisibil, deoarece o asemenea hotărâre nu este susceptibilă de a mai fi atacată cu recurs în anulare” [3].

Trebuie să recunoaștem că prevederile art. 312 CPP sunt racordate la standardele CEDO privind contestarea cu recurs a arestului preventiv sau la domiciliu, ce provin din prevederile art. 5 par.4. Totuși, practica de examinare a recursurilor privind încheierile de aplicare a altor măsuri de constrângere în afara

celor indicate în art. 311 CPP denotă că jurisprudența națională în materie nu este uniformă, fiind atestate modalități și opinii alternative de interpretare privind procedura de examinare a cererilor, perfectarea procesului verbal, emiterea încheierilor etc. [10, pct.17, 18]. De asemenea, dispozițiile art. 312 CPP nu conțin garanții privind prezentarea materialelor care au servit judecătorului de instrucție să fundamenteze hotărârea de autorizare a aplicării sechestrului. Astfel, dreptul la exercitarea căii de atac al recursului este supus unei limitări, deoarece învinutul nu poate beneficia efectiv de acest drept constituțional pentru a-și apăra pe cale judiciară dreptul la proprietate, dat fiind faptul că, chiar după primirea copieii hotărârii de autorizare a sechestrului, el nu are acces la materialele examinate în ședință închisă în condițiile art. 305 CPP și pe care le reține sau se bazează instanța de control judiciar pentru a-și motiva soluția. Deci, aplicarea prin analogie a prevederilor art. 312 CPP în cazul contestării altor măsuri de constrângere nu ar fi cea mai reușită abordare a legislatorului.

În a **doua categorie** includem încheierile judecătorului de instrucție care sunt pasibile a fi atacate în termen de 15 zile, adoptate conform prevederilor art. 313 alin. (6) CPP, prin care instanța s-a expus asupra ordonanțelor privind:

- refuzul de a începe urmărirea penală;
- scoaterea persoanei de sub urmărirea penală;
- încetarea urmăririi penale;
- clasarea procesului penal;
- reluarea urmăririi penale;
- încheierile adoptate ca urmare a examinării demersurilor referitoare la efectuarea acțiunilor de urmărire penală, a măsurilor speciale de investigații sau a altor măsuri în condițiile art. 305 alin. (8) CPP (de exemplu, încheierea judecătorului de instrucție referitor la autorizarea percheziției; încheierea judecătorului de instrucție referitor la refuzul de a autoriza cercetarea domiciliului și/sau instalarea în el a aparatelor ce asigură supravegherea și înregistrarea audio și video, a celor de fotografiat și de filmat);
- încheierile pronunțate asupra demersurilor privind autorizarea finalizării urmăririi penale în lipsa învinutului (art. 305/1 alin. (6) CPP).

În cauza *Lisoaia c. Moldovei*, „Guvernul a indicat o nouă cale de atac – anume art. 305 §. 8 din CPP – și a susținut că reclamanta ar fi putut să se bazeze pe acesta ca mijloc de a contesta autorizația de percheziție. Cu toate acestea, Curtea notează că această dispoziție nu era în vigoare în momentul evenimentelor în cauză și că a fost introdusă abia patru ani mai târziu, i.e. la 27.10.2012” [12, par.26].

Încheierile judecătorului de instrucție, specifice în art. 305 alin. (8) CPP, art. 313 alin. (6) CPP, art. 437 alin. (1) pct. 3/1), pct. 4) CPP sunt pasibile a fi atacate cu recurs, care urmează a fi examinat în conformitate cu prevederile Titlului II, Capitolul IV,

secția 2, § 2 din Partea specială a CPP. Instanțele de recurs resping, de regulă, recursurile privind încheierile care nu sunt indicate în art. 313 alin. (6) CPP, precum și în art. 437 alin. (1) pct. 3/1, 4) CPP.

Colegiul penal al Curții de Apel Chișinău din 14.06.2021 a respins, ca inadmisibil, recursul avocatului V.C., cu menținerea încheierii contestate, fără modificări, deoarece în fața judecătorului de instrucție a pretins nulitatea procesului verbal de percheziție. „În contextul normelor art. 313 alin. (1), (6), 437 alin. (1) pct.3/1 și 449 alin. (1) pct.1) lit. c) CPP, s-a ajuns la concluzia inadmisibilității recursului, încheierea Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana, din 29.03.2021 fiind irevocabilă și nu se supune căii de atac în ordine de recurs, or, ea nu se referă la cazurile expres indicate în art. 437 alin. (1) pct. 3/1 CPP” [2].

Instanța de recurs nu s-a expus asupra motivelor invocate în recurs, or, instanța de recurs nici nu purcede la examinarea fondului recursului, deoarece soluția de respingere a recursului ca inadmisibil nu implică o verificare a hotărârii atacate, întrucât instanța de recurs nu poate proceda la o verificare de fapt și de drept a acesteia decât în cadrul unui recurs exercitat în mod legal. „Astfel, s-a menționat că prima instanță a specificat că încheierea emisă este irevocabilă și nu se atacă cu recurs, fapt care a fost omis de către recurent la cazul dedus judecării” [2].

Prin Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 11.10.2017, recursul condamnatului a fost respins ca inadmisibil, „deoarece încheierea privind respingerea plângerii împotriva ordonanței procurorului de refuz în deschiderea procedurii de revizuire nu se atribuie la încheierile care, prin prisma art. 313 alin. (6) CPP, pot fi contestate cu recurs” [1].

Temeiurile indicate în art. 444 alin. (1) pct. 3), 7) – 13) CPP exced sferii de control judiciar al urmăririi penale în al doilea grad de jurisdicție, deoarece analiza conținutului lor denotă că se referă la sentințele pronunțate de judecători privind infracțiunile ușoare, pentru săvârșirea cărora legea prevede în exclusivitate pedeapsa nonprivativă de libertate, precum și la sentințele pronunțate de Curtea Supremă de Justiție. Deci, putem constata că temeiurile de recurs prevăzute în art. 444 alin. (1) pct. 3), 7) – 13) CPP prin definiție nu se pot referi la încheierile pronunțate de judecătorul de instrucție privind autorizarea unor acțiuni de urmărire penală/măsuri speciale de investigații, precum și cele pronunțate în urma examinării plângerilor în ordinea prevăzută de art. 313 CPP, dar sunt incidente recursului asupra sentințelor indicate în art. 437 alin. (1) pct. 1) și pct. 3) CPP.

Instanța de recurs, fiind investită cu atribuții privind controlul legalității încheierilor judecătorului de instrucție, nu este în drept a se expune asupra circumstanțelor de fapt și de drept care constituie obiect de examinare a cauzei penale în fond. Instanța de recurs „a reținut că recurentul își manifestă dezacordul nemijlocit cu analiza circumstanțelor invocate în plângerea sa, adică aceasta nu este de acord

nemijlocit cu aprecierea stării de fapt, însă, în cazul dat, instanța de recurs nu poate obliga procurorul de a dispune o nouă apreciere a probelor, doar axându-se pe dezacordul petiționarului...” [5].

În conformitate cu prevederile ar. 439 CPP, judecând recursul, instanța adoptă una din următoarele decizii:

- respinge recursul, menținând hotărârea atacată, dacă:
  - a) recursul este nefondat;
  - b) recursul este depus peste termen;
  - c) recursul este inadmisibil;
- admite recursul, casând hotărârea, parțial sau integral, rejudecă cauza cu adoptarea unei noi hotărâri. Atunci când circumstanțele de fapt și de drept ale speței o opun, instanța de recurs dispune, concomitent cu admiterea recursului, casarea încheierii judecătorului de instrucție și reluarea urmăririi penale.

Atunci când este admis recursul procurorului asupra încheierii judecătorului de instrucție privind refuzul de a autoriza măsurile speciale de investigații, fiind casată încheierea respectivă, CP al CA emite, în afară de decizie, și mandat judecătoresc de autorizare a măsurii speciale de investigație solicitată de procuror (a se vedea prevederile art. 6 pct. 25/1 și art. 12 alin. (2) CPP).

În conformitate cu prevederile art. 449 alin. (1) pct. 2) CPP, una din soluțiile pronunțate de instanța de recurs este admiterea recursului, casarea hotărârii atacate și dispunerea rejudecării cauzei de către instanța de fond, dacă este necesară administrarea de probe suplimentare.

Atare soluție a instanței de recurs nu poate fi agreată în practica controlului judiciar al urmăririi penale în al doilea grad de jurisdicție, deoarece se referă numai la cazurile în care sunt admise recursurile asupra sentințelor pronunțate de judecătorii.

Curtea Supremă de Justiție nu tolerează practica instanțelor de recurs ordinar privind dispunerea rejudecării plângerii de către judecătorul de instrucție. În acest sens, CSJ conchide că „temeiul prevăzut de legislator la art. 449 alin. (1) pct. 2) lit. c) CPP, și anume când cauza se trimite la o nouă rejudecare, din motiv că este necesar de a administra probe suplimentare, nu se referă la examinarea recursului împotriva încheierii judecătorului de instrucție prevăzută de art. 437 alin. (1) pct. 3/1) CPP, ci este o soluție reglementată de legislator pentru cauzele când se judecă fondul, adică când se contestă sentința pronunțată de judecătorii privind infracțiunile ușoare pentru săvârșirea cărora legea prevede în exclusivitate pedeapsa nonprivativă de libertate, sentințele pronunțate de CSJ (art. 437 alin. (1) pct. 1), 3)) [9].

În Recomandarea CSJ nr. 71 „se specifică faptul că, în caz de casare a încheierii judecătorului de instrucție și dispunerea rejudecării cauzei în instanța de fond, se pune în pericol termenul judecării plângerii și, în general, cel de desfășurare a urmăririi penale, care duce, în

consecință, la încălcarea drepturilor participanților la un proces echitabil, examinat în termene restrânse” [9].

Chiar fără o remitere la judecare, exercitarea controlului judiciar al urmăririi penale în al doilea grad de jurisdicție, în conformitate cu prevederile Titlului II, Capitolul IV, secția 2, § 2 din Partea specială a CPP, presupune consumarea timpului, care, de cele mai multe ori, afectează termenul rezonabil al urmăririi penale.

În caz de refuz în autorizarea acțiunilor de urmărire penală, a măsurilor speciale de investigații, contestarea cu recurs în termen de 15 zile de către procuror a încheierii respective pare a fi inoportună/ irațională, deoarece, potrivit reglementărilor în vigoare și practicii judiciare în acest domeniu, are de suferit confidențialitatea și operativitatea în calitate de condiții indispensabile în procedura de autorizare de către judecătorul de instrucție a unor acțiuni de urmărire penală sau măsuri speciale de investigație. Deși în al doilea grad de jurisdicție ședințele la Curtea de Apel sunt, de asemenea, nepublice, trebuie să menționăm că în cazul depunerii recursului de către procuror asupra încheierii judecătorului de instrucție, emisă în conformitate cu prevederile art. 305 alin. (8) CPP, nu sunt aplicabile în practică prevederile Hotărârii Consiliului Superior al Magistraturii nr. 142/4 din 04.02.2014 cu privire la aprobarea Instrucțiunii referitor la activitatea de evidență și documentare procesuală în judecătoria și curțile de apel. Acest act normativ oferă în mod expres garanții de confidențialitate specifice numai procedurii de examinare a demersurilor de autorizare a unor acțiuni de urmărire penală sau măsuri speciale de investigații.

Concluzii și recomandări

Având în vedere cele expuse, suntem justificați a opta pentru revizuirea procedurii de control judiciar al urmăririi penale, în primul rând, pe cale legislativă. Prevederile art. 312 CPP reglementează, de fapt, procedura controlului judiciar al arestului și al măsurilor alternative ale arestului indicate în art. 311 CPP. Din acest motiv, aplicarea prin analogie a dispozițiilor art. 312 CPP pentru încheierile indicate în art. 302 alin. (2) CPP întâmpină dificultăți în jurisprudența instanțelor naționale. Aceleași considerente le reținem pentru aplicarea în mod corespunzător a prevederilor art. 437-451 CPP, care sunt destinate, în primul rând, pentru contestarea hotărârilor penale prin care prima instanță se expune prin sentință asupra fondului cauzei penale.

Deci, este oportun ca în cadrul unui articol distinct (de exemplu – 313/1 CPP) să fie reglementată procedura de recurs asupra încheierilor prevăzute în art. 301, 302 alin. (2), art. 305 alin. (8), art. 306, art. 313 alin. (6) CPP al Republicii Moldova. Păreră noastră este că nu există standarde care ar interzice examinarea, de regulă, în procedură scrisă a recursurilor în ordinea prevăzută de articolul pe care îl propunem.

Referințe bibliografice

1. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 12.02.2019. Dosar nr.4-1re-44/2019. http://juris-prudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=1733 (vizitat la 19.11.2022).
2. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 13.10.2021. Dosar nr. 1re-149/2021. http://juris-prudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=19622 (vizitat la 19.11.2022).
3. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 16.11.2022. Dosar nr. 1re-133/2022. http://juris-prudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=22310 (vizitat la 23.12.2022).
4. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 23.03.2022. Dosar nr. 1re-23/2022. http://juris-prudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=20468 (vizitat la 29.03.2022).
5. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 27.01.2021. Dosar nr. 1re-20/2021. http://juris-prudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=17786 (vizitat la 12.10.2022).
6. Decizia Curții Constituționale nr. 165 din 20.12.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 205g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a art. 109 alin. (3) din Codul de procedură penală (audierea martorului de către judecătorul de instrucție). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr.119-131.
7. Decizia Curții Constituționale nr. 93 din 15.06.2021 de inadmisibilitate a sesizării nr. 102g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi a art.302 alin. (2) din Codul de procedură penală (procedura examinării recursului împotriva hotărârilor judecătorești de instrucție referitoare la autorizarea măsurilor procesuale de constrângere). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2021, nr.168-174.
8. Hotărârea Curții Constituționale nr. 30 din 22.11.2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din art.521 alin. (2) din Codul de procedură penală. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 513-525.
9. Recomandarea CSJ nr. 71 cu privire la judecarea recursului împotriva încheierilor adoptate în ordinea prevăzută de art. 313 CPP. http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=138 (vizitat la 28.11.2022).
10. Sesizarea nr. 144g din 19 septembrie 2022 privind excepția de neconstituționalitate a prevederilor articolului 305 alin. (8) din Codul de procedură penală. https://constcourt.md/public/ccdoc/sesizari/144g_2022.09.19.pdf (vizitat la 28.11.2022).
11. Speța *Iurcovschi c. Moldovei*, hotărârea din 10.07.2018. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184501> (vizitat la 02.11.2022).
12. Speța *Lisovaia c. Moldovei*, hotărârea din 16.01.2018. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-180287> (vizitat la 19.11.2022).
13. Speța *O.P. c. Moldovei*, hotărârea din 26.10.2022. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-212690> (vizitat la 02.11.2022).
14. Speța *Tripăduș c. Moldovei*, hotărârea din 22.04.2012. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154890> (vizitat la 09.09.2022).
15. Udriou M. ș.a. *Codul de procedură. Comentariu pe articole*. Ed. a II-a. București, C.H. Beck, 2017. 2569 p.

CZU: 340.6

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.1\(64\).07](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.1(64).07)

CERCETARE EMPIRICĂ: APRECIEREA RAPORTULUI DE EXPERTIZĂ MEDICO-LEGALĂ DE CĂTRE INSTANȚA DE JUDECATĂ

Vasile ȘARPE,
doctor în științe medicale,
conferențiar universitar,
USMF „Nicolae Testemițanu”
<https://orcid.org/0000-0001-7884-800X>

Victor ROTARU,
master în drept, USM,
absolvent al cursurilor de formare
inițială a candidaților la funcția de
judecător, INJ
<https://orcid.org/0000-0002-1192-7923>

JUDICIAL ASSESSMENT OF THE MEDICAL FORENSIC EXPERT REPORT. EMPIRICAL STUDY

SUMMARY

The analysis of the judicial practice shows that the medical forensic expert report represents a decisive evidence in the criminal proceedings, regarding crimes against the life and health, provided by articles 145-163 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. Thus, the study carried out allows us to conclude that the medical forensic expert report can determine the court's decision in criminal cases brought to trial. At the same time, the present study allows us to better understand how a medical forensic expert report can influence the qualification of a crime, but also the occurrence of errors in this process, therefore the study pursues the goal of reducing the number of that type of errors.

Key-words: medical forensic expert report, personal injury, bodily injuries, wounds, expert, irresponsibility, qualification of a crime.

SUMAR

Analiza practicii judiciare arată că rapoartele de expertiză medico-legală reprezintă o probă centrală în procesul penal care vizează infracțiunile contra vieții și sănătății persoanei, prevăzute de articolele 145-163 din Codul penal al Republicii Moldova. Astfel, în studiul realizat se trage concluzia că acestea pot determina soluția instanței de judecată în cauzele penale deduse judecării. Totodată, prezentul studiu permite să înțelegem mai bine cum poate un raport de expertiză medico-legală să influențeze calificarea infracțiunii, dar și producerea erorilor la acest exercițiu, prin urmare, urmărindu-se scopul reducerii numărului erorilor de calificare.

Cuvinte-cheie: raport de expertiză medico-legală, vătămare corporală, leziuni corporale, plăgi, expert judiciar, irresponsabilitate, calificarea faptei.

În semestrul III al anului 2022 numărul infracțiunilor înregistrate, prevăzute de articolele 145-147 din Codul penal, conform datelor Biroului Național de Statistică, constituia 40 de cauze [1]. În comparație cu aceeași perioadă a anului precedent, cifra a crescut, numărul din anul precedent constituind 32 de

cauze. În același timp numărul infracțiunilor înregistrate, prevăzute de articolul 151 din Codul penal, în semestrul III al anului 2022 constituia 54 de cauze. Și în acest caz se atestă o creștere a numărului de cauze înregistrate, în anul precedent – 48 de cauze.

Așa deci, elucidând aspectul cantitativ și dinamica infracțiunilor vizate supra pentru o bună înțelegere a fenomenului din punct de vedere al noutății și pertinentei analizei efectuate prin prezentul studiu (aici – în variantă prescurtată), ne-am propus analiza practicii de apreciere de către judecătorii instanțelor judecătorești naționale de nivelul întâi [2] a rapoartelor de expertiză medico-legală (pentru simplitate și abordare uniformă, în continuare vom folosi formula „raport de expertiză medico-legală”) în cadrul cauzelor penale ce vizează infracțiunile contra vieții și sănătății persoanei.

Urmează a fi menționat că scopul prezentului studiu constă în determinarea modului de apreciere a rapoartelor de expertiză medico-legală de către instanțele de judecată, marja de apreciere a acestora sub aspectul „greutății” lor ca probă, precum și problematica întâlnită în procesul studierii actelor judecătorești. Cea ce ține de obiectul prezentului

studiu constă în determinarea rolului raportului de expertiză medico-legală în cadrul instrumentarului probatoriu în procesul penal judiciar.

Metodele de cercetare utilizate în prezentul studiu sunt: logică, istorică, comparativă și cantitativă.

În studiu au fost analizate 52 de sentințe, selectate aleatoriu, intentate în baza articolului 151 din Codul penal al Republicii Moldova. Respectiv, au fost examinate 31 de sentințe, pronunțate de către Judecătoria Chișinău, sediul Buiucani, precum și 21 de sentințe pronunțate de către Judecătoria Bălți, sediul central Bălți și sediul Sângerei. Sub aspectul analizei practice reprezentative, au fost selectate 5 sentințe pronunțate de către Judecătoria Chișinău, sediul Buiucani, și 3 sentințe pronunțate de către Judecătoria Bălți, sediul central Bălți și sediul Sângerei.

Alegerea articolului 151 din Codul penal al Republicii Moldova a fost determinată de faptul că această componentă de infracțiune, din punct de vedere juridico-penal, creează dificultăți în practică, din cauza recalificării faptelor penale, solicitate de către părți din varii considerente. Având în vedere recalificările efectuate la etapa examinării cauzelor penale în cadrul instanței judecătorești, este crucială aprecierea efectuată de către experții judiciari în rapoartele de expertiză medico-legală.

Pentru a face posibilă aprofundarea în tematica studiului propriu-zis, *ab initio* urmează a fi înțeles ce reprezintă aprecierea raportului de expertiză și subsecvent a gradului de gravitate a leziunilor corporale.

Astfel, în conformitate cu prevederile articolului 22 alineatul 1 al Legii nr. 1086 din 23.06.2000 cu privire la expertiza judiciară, raportul de expertiză era apreciat, în conformitate cu legislația de procedură, sub aspectul exactității, obiectivității și plenitudinii cercetărilor, precum și al eficienței și caracterului fundamental al metodelor de cercetare folosite la efectuarea expertizei.

În acest context, este important de menționat că Legea indicată supra a fost abrogată, la moment fiind în vigoare Legea nr. 68 din 14.04.2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar. Aici vom remarca faptul că noua lege reglementează valabilitatea raportului de expertiză prin următoarele condiții cumulative: a) laboratorul în care a fost efectuată expertiza judiciară este autorizat și actul de autorizare este valabil; b) cercetările au fost efectuate pentru specialitatea de expertiză judiciară pentru care laboratorul este autorizat; c) expertiza a fost efectuată prin metode și proceduri aprobate; d) expertiza a fost efectuată cu aparataj standardizat, în cazul expertizelor judiciare efectuate cu utilizarea aparatajului, mijloacelor tehnice sau a altui utilaj; e) expertiza a fost efectuată de un expert judiciar inclus în Registrul de stat al experților judiciari sau de către o persoană recunoscută în calitate de expert judiciar în procesul respectiv de către ordonatorul expertizei.

Pe de altă parte, aprecierea gradului de gravitate al vătămării integrității corporale sau al sănătății se efectuează în baza criteriilor stabilite pentru fiecare

grad de gravitate, stipulate în Regulamentul de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale [3].

Pentru determinarea gradului de gravitate al vătămării corporale este suficientă prezența unuia din semnele calificative. În caz de asociere a câtorva criterii calificative, gravitatea vătămării se apreciază după semnul care corespunde unei vătămări mai grave, cu excepția criteriului incapacității de muncă, când ea este determinată prin sumarea procentelor. Gradul vătămarilor corporale se apreciază separat în cazurile când acest lucru este indicat în ordonanță. Volumul incapacității permanente de muncă se apreciază în conformitate cu actele normative în vigoare. Expertiza medico-legală în baza acestui criteriu se efectuează numai după definitivarea consecințelor vătămării corporale, confirmate prin date obiective. Gradul de gravitate al vătămarilor corporale după criteriul dereglării sănătății se determină conform timpului necesar pentru restabilirea sănătății în funcție de volumul și caracterul lezional, care se apreciază în zile. Sunt stabilite următoarele grade de gravitate a vătămarilor corporale: vătămare gravă, vătămare medie, vătămare ușoară și vătămare neînsemnată.

Totuși, relevant pentru studiul realizat la mod practic, în raport cu infracțiunea prevăzută de articolul 151 al Codului penal, este vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății. Astfel, potrivit pct. 26 al Regulamentului de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale nr. 199 din 27.06.2003, aprobat de către Ministerul Sănătății al Republicii Moldova, vătămările corporale grave pot fi calificate numai în baza următoarelor criterii: prezența pericolului pentru viață; anumite consecințe post-traumatice, neprimejdioase pentru viață – pierderea anatomică a unui organ sau a funcției lui; întreruperea posttraumatică a sarcinii; desfigurarea ireparabilă a feței; infirmitatea psihică postagresională; incapacitatea generală de muncă cu caracter permanent, în volum considerabil, dar nu mai mic de 33%.

Distinct de cele relevate supra, nu ne vom opri la calificarea medico-legală a vătămării grave a integrității corporale, care este expres stabilită în Regulamentul specificat supra la pct. 26-66, ci vom încerca să stabilim care, totuși, este rolul și ponderea rapoartelor de expertiză medico-legală în procesul penal.

Inițial, vor fi examinate 5 sentințe, pronunțate de către Judecătoria Chișinău, sediul Buiucani, ulterior – 3 sentințe pronunțate de către Judecătoria Bălți, sediul central Bălți și sediul Sângerei.

Primul caz examinat este dosarul penal nr. 1-20116524-12-1-22092020 [4], ce vizează comiterea de către inculpatul C.R. a infracțiunii prevăzută de articolul 151, alineatul 1 din Codul penal. Instanța de judecată indică următoarele: „*Sub aspectul laturii obiective, fapta comisă de inculpat a constat în acțiunile de faptă prejudiciabilă exprimată în aplicarea violenței asupra părții vătămate și survenirea urmărilor prejudiciabile sub formă de vătămare gravă a integrității corporale, fapt confirmat prin raportul de expertiză realizat la caz*”.

Observăm că în cauza examinată instanța de judecată atribuie o pondere suficient de mare raportului de expertiză medico-legală, or, aceasta operează cu sintagma „fapt confirmat prin raportul de expertiză realizat la caz”. În viziunea autorilor, asemenea abordare nu este una cea mai reușită, deoarece raportul de expertiză medico-legală confirmă științific prezența anumitor leziuni, dar nu a laturii obiective comise de către inculpat (aplicarea violenței asupra părții vătămate). În acest context, am putea presupune că instanța de judecată a apreciat raportul de expertiză medico-legală în așa mod datorită procedurii speciale de examinare a cauzei penale, prevăzută de articolul 364¹ din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, care stabilește recunoașterea de către inculpat a faptelor indicate în rechizitoriu și, în asemenea circumstanțe, a atribuit raportului de expertiză medico-legală o pondere decisivă, sub aspect probatoriu.

Cel de-al doilea caz examinat în studiu este dosarul penal nr. 12-1-48853-19072018 [5], care conține detalii despre comiterea de către inculpații I.A. și P.M. a infracțiunilor prevăzute de articolul 151, alineatul 4 și articolul 287, alineatul 2, litera b) din Codul penal, instanța de judecată indicând următoarele: *„Medicul T.A., fiind audiat în ședința de judecată, a declarat că activează în calitate de medic legist. Reieșind din concluzia raportului din 08.06.2018 a lui B.S., a calificat ca leziuni corporale grave, deoarece sunt periculoase pentru viață la momentul cauzării. Susține că B.S. a fost internat în spital, unde i-au fost înlăturate hematomul intracerebral, la momentul cauzării leziunile au fost grave, adică periculoase pentru viață. Localizarea acestor leziuni erau doar pe față (cap), mai fiind și leziuni pe membrele posterioare ale ambelor mâini [...]. Nu sunt semne destinatorii, dacă loviturile au fost aplicate de un om simplu sau un sportiv de performanță. A stabilit că loviturile au avut loc la puțin timp una față de alta, în urma modificării morfologice a leziunilor și examinarea microscopică, histologică a leziunilor corporale [...]. O acțiune traumatică este posibilă a fi cauzată cu pumnul, posibilă să fie cauzată și în urma unei singuri lovituri, dar și în urma mai multor. Legătura causală dintre trauma cranio-cerebrală și deces a fost stabilită, deoarece la momentul cauzării leziunilor au fost aplicate leziuni corporale grave care au și cauzat decesul, ele fiind înlăturate chirurgical, dar complicația lor a dus la deces. Aprecierea calității acordării asistenței medicale ține de competența expertizei medico-legale de comisie.*

[...]Astfel, nu a fost dovedită susținerea acuzării precum că A. I. ar fi vătămat intenționat grav integritatea corporală a victimei B.S., în condițiile în care majoritatea martorilor acuzării au indicat că acesta a aplicat doar o singură lovitură victimei, după care acesta din urmă chiar s-a ridicat și a dorit să continue altercația, iar specialistul T.A., fiind audiat în ședința de judecată, a subliniat că prin aplicarea unei singure lovituri nu este posibilă cauzarea unor asemenea traume decedatului, iar ca consecință nu putea surveni decesul victimei – B.S.

Din analiza segmentului indicat supra se desprinde că instanța de judecată poate antrena în proces pentru audiere și expertul judiciar, care a întocmit raportul de expertiză medico-legală, pentru elucidarea circumstanțelor cauzei, procedeu prevăzut la articolul 374 din Codul de procedură penală, care stabilește că dispunerea de către instanță a efectuării expertizei judiciare și audierea expertului în ședința de judecată se fac în cazurile și în condițiile prevăzute în art. 142-155. La rândul său, articolul 153 din Codul de procedură penală prevede că, în cazul în care raportul expertului nu este clar sau are unele deficiențe pentru înlăturarea cărora nu sunt necesare investigații suplimentare, ori a apărut necesitatea de a preciza metodele aplicate de către expert sau unele noțiuni, organul de urmărire penală sau procurorul este în drept să audieze expertul, respectându-se prevederile art.105-109. Audierea expertului nu se admite până la prezentarea raportului și cercetarea acestuia.

Astfel, în cadrul audierii, expertul judiciar a furnizat următoarele circumstanțe relevante studiului, cum ar fi criteriul de clasificare a leziunilor corporale – periculoase pentru viață la momentul cauzării. Interes prezintă scoaterea în evidență a momentului cauzării leziunilor corporale. Autorii pot doar să presupună că logica invocării momentului cauzării leziunilor corporale a fost necesară pentru a fi exclusă ipoteza prin care leziunile ar putea fi cauzate post-altercație, și anume la intervenția chirurgicală de către medici, concluzie ce derivă din întrebarea acordată de avocat în procesul audierii expertului judiciar, la care ultimul a răspuns: *„Aprecierea calității acordării asistenței medicale ține de competența expertizei medico-legale de comisie”*. Mai mult, expertul judiciar desființează ipoteza prin care leziunile s-ar comite post-altercație, prin aceste constatări: *„Legătura causală dintre trauma cranio-cerebrală și deces a fost stabilită deoarece la momentul cauzării leziunilor au fost aplicate leziuni corporale grave care au și cauzat decesul, ele fiind înlăturate chirurgical, dar complicația lor a dus la deces”*.

Un alt aspect ce prezintă interes la capitolul atribuirii unei ponderi cruciale a declarațiilor expertului judiciar sub aspect probatoriu este sinteza pe care o face instanța de judecată, reținând că nu a fost stabilită legătura de cauzalitate dintre fapta comisă de către inculpatul I.A. (o singură lovitură aplicată lui B.S.) și consecințele produse (decesul lui B.S.), raționamente ce derivă din declarațiile expertului judiciar T.A., care, fiind audiat în ședința de judecată, a subliniat că, prin aplicarea unei singure lovituri, nu este posibilă cauzarea unor asemenea traume decedatului.

Al treilea caz examinat în acest studiu este dosarul penal 1-20101579-12-1-20082020 [6], ce ține de comiterea de către inculpatul A.A. a infracțiunii prevăzută de articolul 151, alineatul 4 din Codul penal. De această dată, instanța de judecată menționează următoarele: *„La caz, potrivit concluziilor raportului de expertiză judiciară nr.*****din 28.07.2020, pe corpul victimei au fost depistate plăgi tăiate pe suprafața*

antero-laterală din stânga și posterioară a gâtului, cu lezarea țesuturilor moi și a vaselor sanguine la acest nivel, care au fost produse prin acțiunea traumatică a unui obiect tăietor și conform criteriului (pericol pentru viața), se califică ca vătămare corporală gravă”.

Prin urmare, din analiza textului relevant prezentului studiu, se observă că instanța de judecată face trimitere la concluziile expertului judiciar, care conțin:

1. **Descrierea leziunilor corporale** – plăgi tăiate pe suprafața antero-laterală din stânga și posterioară a gâtului, cu lezarea țesuturilor moi și a vaselor sanguine la acest nivel.
2. **Clasificarea acestora** – grave.
3. **Criteriul de clasificare** – pericol pentru viață.
4. **Geneza apariției leziunilor** – acțiunea traumatică a unui obiect tăietor.

Ulterior, instanța de judecată menționează următoarele: „Decesul victimei urmează să se găsească într-o legătură de cauzalitate directă cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății. Mai mult, această legătură de cauzalitate trebuie să fie cuprinsă de vinovăția făptuitorului. Potrivit aceluiași raport de expertiză menționat supra, leziunile depistate pe corpul victimei au legătura causală cu survenirea decesului. Din însăși declarațiile inculpatului, date în ședința de judecată, sub jurământ, se constată că în urma acțiunilor sale, de lovire cu lopata, un obiect contondent dur și un cuțit de masă, inculpatul a pus în pericol sănătatea victimei și viața”.

Din analiza acestui segment observăm că instanța de judecată corelează concluziile stabilite de către expertul judiciar în raportul de expertiză medico-legală, cu declarațiile inculpatului A.A., astfel stabilind legătura de cauzalitate între decesul victimei și acțiunile făptuitorului. Sub acest aspect, putem observa că instanța de judecată apreciază raportul de expertiză medico-legală în ansamblu cu alte probe (la caz – declarațiile inculpatului), efectuând exercițiul coroborării, ceea ce permite concluzionarea privind stabilirea vinovăției A.A.

Încă un caz examinat în prezentul studiu este dosarul penal nr. 12-1-5425-31012019 [7], în care sunt detaliate circumstanțele comiterii de către inculpatul P.D. a infracțiunii prevăzută de articolul 151, alineatul 1 din Codul penal, instanța de judecată reflectând în sentința aceste considerente: „Instanța de judecată constată cu certitudine că decesul lui S.C. a survenit ca urmare a aplicării unei lovituri în regiunea capului, în rezultatul căreia ultimul a căzut, lovindu-se cu capul de asfalt, astfel cauzându-i acestuia, conform raportului de expertiză judiciară nr.201803C2536 din 26.12.2018, traumă cranio-cerebrală deschisă cu fractura bolții și bazei craniului, hematom subdural, contuzie cerebrală, complicată cu encefalită și bronhopneumonie purulentă. În acest sens, instanța concluzionează că inculpatul P.D., în momentul aplicării loviturii lui S.C. în regiunea capului, trebuia și putea să prevadă posibilitatea survenirii urmărilor grave, care ar duce la decesul persoanei, or, în condițiile în care inculpatul a văzut că victima

este o persoană în etate – avea 76 ani, era în stare de ebrietate, iar în momentul aplicării violenței aceștia se aflau pe carosabil (asfalt), inculpatul fiind, din punct de vedere fizic, superior victimei – nu a calculat și nu a luat în considerație forța cu care a aplicat lovitura, iar după intensitate și în coraport cu cel care a suportat lovitura are o forță majoră, care, în consecință, a dus la cauzarea unor leziuni corporale periculoase pentru viață, urmate de deces”.

Din analiza segmentului indicat supra este posibil de desprins: instanța de judecată a ajuns la concluzia că fapta prejudiciabilă comisă de către inculpatul P.D. urmează a fi calificată în baza articolului 151, alineatul 4, și nu a articolului 149, alineatul 1 din Codul penal, după cum solicită apărarea, reieșind din constatările efectuate de către expertul judiciar în raportul de expertiză medico-legală – intensitatea majoră a forței cu care s-a aplicat lovitura asupra părții vătămate.

La fel, ca și în alte spețe anterior analizate, instanța de judecată atribuie un rol determinant existenței legăturii de cauzalitate dintre lovitura puternică aplicată de către inculpat cu pumnul în regiunea capului părții vătămate, căderea acestuia și lovirea lui puternică de asfalt, cu producerea leziunilor corporale care au dus la decesul părții vătămate. Este un aspect obligatoriu, din punct de vedere al demonstrării existenței faptei infracționale, lucru ce nu era să fie posibil fără de constatările efectuate în raportul de expertiză medico-legală.

Cel de-al cincilea caz examinat a fost descris în dosarul penal nr. 41-1-10669-19082016 [8], în care se conțin detalii privind infracțiunea prevăzută de articolul 151, alineatul 4 din Codul penal, comisă de inculpatul V.V. În contextul acestei cauze instanța de judecată remarcă: „Totodată, în rezultatul accelerării căderii victimei de la propria înălțime, ultimul s-a lovit cu suprafața posterioară a corpului cu formarea leziunilor la nivelul capului, leziuni sub formă de traumă cranio-cerebrală închisă, manifestată prin hemoragii în țesuturile moi pericraniene, fractura bazei craniului, hematom subdural, hemoragii subarahnoidiene, contuzie cerebrală (clinic) și hemoragii secundare în trunchi cerebral, care se califică ca vătămare gravă a sănătății, ce a provocat ulterior decesul. Instanța atestă că în concluzia din raportul de expertiză judiciară nr.43d/1217 din 27.03.2017 expertul a conchis că „reieșind din caracterul morfologic și mecanismul de formare a traumei cranio-cerebrale, aceasta a fost produsă prin lovire de un obiect contondent dur cu suprafața de acțiune nelimitată” (f.d. 123 verso, vol. II), ceea ce denotă că V.V. nu a manifestat intenție față de urmările prejudiciabile care au survenit – vătămarea gravă a sănătății, or, vătămarea gravă a sănătății provocată victimei este nu a urmare a celor două lovituri aplicate de către inculpat, dar în rezultatul lovirii victimei cu capul de un obiect contondent dur, care, în cazul din speță, este trotuarul de pe bd. Moscovei 9/2, mun. Chișinău, ca urmare survenind vătămarea sănătății indicată supra [...]. Intenția de a nu cauza vătămarea gravă a sănătății victimei se confirmă și prin diferența semnificativă

între constituția corporală a victimei și a inculpatului, ultimul fiind mai mic atât în înălțime cât și în greutate, precum și neavând o pregătire specială în sport, iar două lovituri peste față aplicate victimei nu puteau să-i producă vătămare gravă a sănătății, decât din imprudență și prin intervenirea factorilor externi – căderea și lovirea cu capul de un obiect contondent dur”.

Analiza circumstanțelor reținute de către instanța de judecată permit să facem concluzia că calificarea faptei descrise în speța curentă este diametral opusă cu speța nr. 4 (inculpatul P.D.), examinată mai sus. Astfel, se va menționa că în ambele cazuri s-a solicitat recalificarea faptei, din articolul 151 în articolul 149 din Codul penal, dar, spre deosebire de speța nr. 4, în prezenta cauză instanța de judecată a efectuat recalificarea faptei comise, din raționamentul că la caz inculpatul nu a manifestat intenția de a cauza vătămări corporale grave, motivând prin faptul că acesta nu avea pregătire specială în sport, iar două lovituri peste față aplicate victimei nu puteau să-i producă vătămare gravă a sănătății, decât din imprudență, pe când în speța nr. 4 instanța de judecată s-a bazat pe concluziile consemnate în raportul de expertiză medico-legală, și anume intensitatea majoră a forței cu care s-a aplicat lovitura asupra părții vătămate.

În consecință, analiza comparativă a acestor două spețe permite să facem concluzia că constatările indicate în raportul de expertiză medico-legală pot ajuta la stabilirea prezenței în acțiunile inculpatului a laturii subiective a infracțiunii. Acest aspect este indispensabil la stabilirea existenței faptei infracțiunii.

Dosarul penal nr. 09-1-10604-16072018 [9] reprezintă un studiu de caz atipic, ce relatează circumstanțele comiterii infracțiunii prevăzută de articolul 151, alineatul 4 de inculpatul B.S. Instanța de judecată arată următoarele circumstanțe: *„Astfel, raportul de expertiză medico-legală nu expune o poziție fixă a genezei vătămarilor corporale grave și decesului victimei, or, aici instanța de judecată reamintește că, conform art.8 al.2 Cod procedură penală, nimeni nu este obligat să dovedească nevinovăția sa. Concluziile despre vinovăția persoanei de săvârșirea infracțiunii nu pot fi întemeiate pe presupuneri. Toate dubiile în probarea învinuirii care nu pot fi înlăturate, în condițiile Codului de procedură penală, se interpretează în favoarea bănuțului, învinuitului, inculpatului. Așadar, pe baza stării de fapt expuse mai sus, confirmată de probele administrate, cercetând nemijlocit, multiaspectual, totalitatea probelor administrate în prezenta cauză penală, acțiunile inculpatului B.S. instanța de judecată le califică în corespundere cu prevederile art. 149 alin. (1) Cod penal, după următorii indici calificativi: lipsirea de viață din imprudență”.*

Specific prezentei spețe este caracterul incomplet al raportului de expertiză medico-legală. După cum indică instanța de judecată, *„raportul de expertiză legală nu expune o poziție fixă a genezei vătămarilor corporale grave și decesului victimei”,* raționamente din care instanța aplică principiul *in dubio pro*

reo și constată că totalitatea probelor administrate în prezenta cauză penală demonstrează că inculpatul B.S. nu a manifestat intenție spre cauzarea unor vătămări grave victimei, în concluzie recalificând fapta comisă în corespundere cu prevederile articolului 149, alineatul 1 din Codul penal (lipsirea de viață din imprudență).

În concluzie, putem constata că în unele cazuri insuficiența sau lipsa plenitudinii raportului de expertiză medico-legală poate determina soluția instanței de judecată cu privire la constatarea lipsei faptei infracțiunii sau recalificarea acesteia.

Încă un caz ce prezintă interes pentru acest studiu a fost identificat în dosarul penal nr. 1-19178986-09-1-08112019 [10], care are la origine un caz de comitere a infracțiunii prevăzută de articolul 151, alineatul 1 din Codul penal de către inculpatul B.V. Instanța de judecată consideră necesar a menționa că: *„Deoarece, potrivit raportului de expertiză nr. 201937A0369 din 22.10.2019, B.V., în timpul săvârșirii infracțiunii ce i se impută, se afla în starea psihică descrisă mai sus și nu putea să-și dea seama de acțiunile ori inacțiunile sale, nu putea să le dirijeze din cauza unei boli psihice, fiind recunoscut iresponsabil, iar în prezent, conform stării sale psihice, necesită un tratament prin constrângere în spital de psihiatrie cu regim obișnuit de supraveghere, instanța de judecată consideră necesar de a-l libera pe B.V. de răspunderea penală pentru săvârșirea infracțiunii prevăzută de art. 151 alin. (1) Cod penal și a aplica față de el măsuri de constrângere cu caracter medical, cu internarea într-o instituție psihiatrică cu regim obișnuit de supraveghere”.*

Aici se va menționa că în prezenta cauză instanța de judecată a reținut raportul de expertiză judiciară, potrivit căruia inculpatul a fost recunoscut iresponsabil, adică nu putea să-și dea seama de acțiunile ori inacțiunile sale și nu putea să le dirijeze din cauza unei boli psihice. La fel, sub aspect juridico-practic, prezintă interes dispozitivul sentinței, și anume felul în care instanța de judecată atribuie acțiunile comise făptuitorului: *„B.V. a comis fapta prejudiciabilă prevăzută de art. 151, alin. (1) Cod penal”.* Putem doar să presupunem că instanța de judecată a recurs la asemenea formulă pentru a nu-l declara pe B.V. vinovat, or, făptuitorul era iresponsabil în momentul comiterii infracțiunii.

Ultimul caz examinat în acest studiu a fost reflectat în dosarul penal nr. 1-20122097-09-1-02102020 [11], care expune comiterea de către inculpatul P.E. a infracțiunii prevăzută de articolul 151, alineatul 4 din Codul penal. Instanța de judecată învederează asemenea considerente: *„S-au mai depistat: hemoragii în țesuturile pericraniene regiunea parietală, occipitală, temporală și frontală, excoriații și echimoze cap, față, barbă, pavilioanele urechilor. Vătămarile corporale indicate au fost cauzate cu cca 30-40 de minute până la deces, de la acțiunea traumatică prin loviri repetate cu sau de un corp, obiect, suprafață dur-contodent(ă) cu o forță de acțiune în creștere și, după caracterul său, în ansamblu, se califică ca vătă-*

mări corporale grave. În ceea ce privește aplicarea pedepsei față de inculpata P.E., instanța de judecată reține că, potrivit raportului de expertiză judiciară nr.202037A0047 din 19.08.2020, rezultă că P.E. a fost recunoscută iresponsabilă [...]”.

Analizând aprecierea leziunilor corporale, indicată în raportul de expertiză medico-legală, este posibil de stabilit că, pe lângă descrierea leziunilor, clasificarea acestora, criteriul de clasificare și geneza apariției leziunilor, este, de această dată, specificat și timpul comiterii acestor leziuni „cu cca 30-40 de minute până la deces de la acțiunea traumatică”, aspect care, în viziunea autorilor studiului, prezintă interes probatoriu, or, atunci când judecătorul poruncește la cercetarea judecătorească, timpul comiterii/provocării leziunilor corporale poate juca un rol determinant în vederea stabilirii făptuitorului, în ansamblu cu alte probe, cum ar fi, de exemplu, declarațiile martorilor.

Într-un alt rând, sub aspect juridico-practic, în contextul concluziilor consemnate la speța nr. 7 (inculpatul B.V.), se va menționa că și în acest caz instanța de judecată evită să se pronunțe asupra vinovăției făptuitorului, însă alege o formulă mai reușită decât în speța nr. 7, indicând în dispozitivul sentinței următoarele: „Se constată că P.E. a comis fapta prejudiciabilă prevăzută la art. 151, alin. (4) din Codul penal, în stare de iresponsabilitate”.

În rezultatul studiului efectuat, formulăm următoarele **concluzii** generale în ceea ce ține de modul de apreciere a rapoartelor de expertiză medico-legală de către instanțele judecătorești. Astfel, putem evidenția că instanțele de judecată: 1) păstrează intact aprecierile efectuate de către experții judiciari în rapoartele de expertiză medico-legală; 2) utilizează aprecierile efectuate de către experții judiciari în rapoartele de expertiză medico-legală, pentru stabilirea legăturii de cauzalitate între decesul victimei/cauzarea vătămarilor corporale și acțiunile făptuitorului; 3) atribuie o pondere suficient de mare/decisivă raportului de expertiză medico-legală, în cazul în care cauza penală se judecă în procedură specială, prevăzută de art. 364¹ din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, care stabilește recunoașterea de către inculpat a faptelor indicate în rechizitoriul; 4) audiază expertul judiciar, în cazul în care concluziile indicate în raportul de expertiză medico-legală nu sunt clare și/sau suficiente; 5) recalifică fapta inițial indicată în rechizitoriul, în principal – în baza constatărilor indicate în raportul de expertiză medico-legală, coroborat cu alte probe prezente în materialele cauzei; 6) stabilește prezența/lipsa laturii subiective a infracțiunii cu ajutorul constatărilor indicate în raportul de expertiză medico-legală; 7) constată lipsa faptei infracțiunii sau recalifică fapta, în cazul insufi-

cienței sau lipsei plenitudinii raportului de expertiză medico-legală; 8) stabilește, cu ajutorul concluziilor din raportul de expertiză medico-legală, în cumul cu alte probe, circumstanțele cauzei importante pentru justa soluționare a cauzei penale; 9) pune la îndoială, cu ajutorul concluziilor din raportul de expertiză medico-legală, declarațiile participanților la proces; 10) stabilește, din punct de vedere juridico-penal, existența sau inexistența leziunilor corporale.

Referințe bibliografice

1. Infracțiuni înregistrate după tipul infracțiunii, conform datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova. https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__12%20JUS__JUS010/JUS010080.px/table/tableViewLayout1/?rxid=2345d98a-890b-4459-bb1f-9b565f99b3b9 (vizitat 01.11.2022).
2. Legea Republicii Moldova privind organizarea judecătorească. Nr. 514 din 06.07.1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr. 58. În vigoare din 19 octombrie 1995.
3. Regulamentul Ministerului Sănătății de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale. Nr.199 din 27.06.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.170-172.
4. Sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani din 19.10.2020. Dosar nr.1-2526/2020. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/1d6da6e9-8b3a-4a2a-8519-a5ed6146ff10 (vizitat 26.10.2022).
5. Sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani din 26.06.2020. Dosar nr.1-502/2018. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/0654b37a-92fe-47ba-a7a5-dc9f9f903008 (vizitat 26.10.2022).
6. Sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani, din 30.10.2020. Dosar nr.1-2249/2020. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/1649d8e2-30f4-4777-a672-338907fb1ac9 (vizitat 26.10.2022).
7. Sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani, din 19.03.2020. Dosar nr.1-793/2019. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/8279fcd7-faef-41bd-8940-ed971a370f74 (vizitat 01.11.2022).
8. Sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani, din 17.10.2019. Dosar nr.1-584/2017. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/a3e9407f-2c44-4aff-acf5-93c334957043 (vizitat la 01.11.2022).
9. Sentința Judecătoriei Bălți, sediul central, din 03.05.2019. Dosar nr.1-137/2018. https://jbl.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/d556b832-e8b3-4214-86f1-ac7a17df214b (vizitat 01.11.2022).
10. Sentința Judecătoriei Bălți, sediul central, din 06.03.2020. Dosar nr.1-772/2019. https://jbl.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/bc639622-9fc5-48bd-9345-f1254e5d9c20 (vizitat 01.11.2022).
11. Sentința Judecătoriei Bălți, sediul Sângerei, din 18.11.2020. Dosar nr.1-236/2020. https://jbl.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/ba4c1249-4695-4533-811e-681110b00b74 (vizitat 01.11.2022).

DREPT INTERNAȚIONAL

CZU: 341.231.14-053.2:347.63

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.1\(64\).08](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.1(64).08)

CARACTERUL CONTENTIOS AL CAUZELOR PRIVIND RĂPIREA INTERNAȚIONALĂ DE COPII

Valentina DONI,
doctorand, USM
<https://orcid.org/0000-0003-0316-0651>

SUMAR

Prezentul articol constituie o cercetare științifică prin conținutul căreia se examinează caracterul contentios al cauzelor privind răpirea internațională de copii. Prezența litigiilor este iminentă în cauzele privind înapoierea sau exercitarea dreptului de vizitare a copilului din cauza intereselor contrare ale persoanelor în a cărui grijă se află copilul. În acest demers este evidențiată necesitatea asigurării unui echilibru între interesele superioare ale copilului și drepturile părinților săi. În baza prezentei cercetări au fost formulate concluzii și recomandări ce pot fi utile pentru eventualele modificări legislative.

Cuvinte-cheie: litigiu, înapoierea copilului, dreptul de vizitare, răpirea internațională de copii, deplasare, copil.

Introducere

Părinții au drepturi și obligații comune cu privire la copilul minor, iar unul dintre părinți nu poate decide unilateral cu privire la reședința copilului. Exercițarea drepturilor părintești trebuie realizată cu bună credință și respectând drepturile la viața privată și de familie atât a copilului, cât și a celuilalt părinte. Prin urmare, deplasarea, reținerea unui copil sau interzicerea dreptului de vizitare de către unul dintre părinți, împotriva voinței celuilalt, încalcă prevederile legii.

Prin deplasare sau neînapoiere ilicită a unui copil înțelegem deplasarea sau neînapoierea care are loc prin violarea unui drept privind încredințarea, atribuit unei persoane, unei instituții sau oricărui alt organism prin legea statului în care copilul își avea reședința obișnuită, imediat înaintea deplasării sau neînapoierii sale. La fel, deplasarea sau neînapoierea unui copil se consideră ilicită dacă în momentul

CONTENTIOUS NATURE OF CASES CONCERNING INTERNATIONAL CHILD ABDUCTION

SUMMARY

This article constitutes a scientific research which examines the content of which the contentious nature of cases concerning international child abduction is examined. The presence of disputes is eminent in cases concerning the return or exercise of the right of access to the child due to the contrary interests of the persons in whose care the child due to the contrary interests of the persons in whose care the child is located. In this endeavor, it is highlighted the need to ensure a balance between the best interests of the child and the rights of their parents. Through the research carried out, conclusions and recommendations were formulated that can be useful for possible legislative changes.

Key-words: dispute, return of child, right of access, international child abduction, displacement, child.

deplasării sau neînapoierii dreptul de încredințare era exercitat efectiv ori ar fi fost exercitat dacă nu ar fi survenit faptul răpirii.

Dreptul de încredințare include dreptul cu privire la îngrijirile convenite copilului și dreptul de a hotărî asupra reședinței obișnuite a copilului. Conform prevederilor Codului familiei, art. 51 alin.(2), „Fiecare copil are dreptul să locuiască în familie, să-și cunoască părinții, să beneficieze de grija lor, să coabiteze cu ei, cu excepția cazurilor când aceasta contravine intereselor copilului” [2]. Interesele copilului sunt primordiale în cadrul examinării necesității înapoierii copilului în statul reședinței sale obișnuite și oferirii dreptului de vizită a copilului.

În această ordine de idei, prin legea Republicii Moldova pentru modificarea unor acte normative nr. 112 din 09.07.2020 publicată la 14.08.2020 în Monitorul Oficial nr. 205-211 art. 454 [10], în Codul de procedură civilă au fost introduse prevederi privind înapoierea copilului și exercitarea dreptului de vizitare a copilului în cadrul procedurii speciale.

Conform prevederilor art. 279 alin.(1) lit.b¹ Cod de procedură civilă al Republicii Moldova [1], cauzele privind înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite sau exercitarea dreptului de vizitare a copilului, în conformitate cu Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, întocmită la Haga la 25 octombrie 1980, instanța judecătorească le examinează în procedură specială.

La fel, Legea nr. 140/2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți [9] - în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr. 167-172, art. 534 cu modificările ulterioare – a fost completată cu art. 7¹ privind atribuțiile autorității centrale pentru protecția copilului în contextul implementării prevederilor Convenției asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, întocmită la Haga la 25 octombrie 1980.

Menționăm că Regulamentul (CE) nr. 2201/2003 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești [14] stabilește procedura de soluționare a cazurilor în care un părinte răpește un copil dintr-o țară a Uniunii Europene și îl duce într-o altă țară a Uniunii Europene.

Respectivul Regulament prevalează asupra Convenției de la Haga din 25 octombrie 1980 privind aspectele civile ale răpirii internaționale de copii în materiile reglementate de Regulament și în cazul în care copilul își are reședința obișnuită pe teritoriul unui stat membru. Adicional, menționăm că aplicarea art.13 alin.(1) lit.b) din Convenție este restrânsă în cazul în care se stabilește că s-au luat măsuri corespunzătoare pentru a asigura protecția copilului după înapoierea sa.

Discuții și rezultate

Caracterul contencios al cauzelor privind înapoierea copilului și exercitarea dreptului de vizitare a copilului în cazurile răpirii internaționale de copii poate fi constatat din caracterul ilicit al deplasării sau neînapoierii ilicite a copilului la reședința sa obișnuită în raport cu drepturile celuilalt părinte. Caracterul ilicit derivă din încălcarea dreptului celuilalt părinte, ocrotit de lege și întrerupt din exercițiul normal.

Se consideră că unei persoane i-a fost încredințat un copil, în temeiul unei hotărâri, al unui act cu putere de lege sau al unui acord în vigoare, conform legislației statului membru în care copilul își are reședința obișnuită [15]. Aceste prevederi se regăsesc și în legislația Republicii Moldova.

În procedura specială persoana interesată poate să-și apere prin intermediul instanței de judecată drepturile subiective nelitigioase, dar de care ea nu se poate folosi fără recunoașterea acestora de către instanța de judecată [12, p. 57]. Prin această procedură nu se urmărește să se determine cu cine va fi

stabilit domiciliul copilului minor, nici dacă este necesară revizuirea hotărârii prin care s-a stabilit domiciliul copilului minor, ci ea permite evitarea schimbării circumstanțelor produse în mod unilateral de către unul dintre părinți. Prin schimbarea circumstanțelor se are în vedere reședința, rutina zilnică, mediul ambiant, anturajul social etc.

Sub un alt aspect, menționăm că instanța judecătorească nu poate analiza probe privind relațiile dintre părinți și relațiile acestora cu copilul, întrucât este investită doar cu verificarea faptului dacă a avut sau nu loc o deplasare sau o neînapoiere ilicită în sensul Convenției. Totodată, faptele menționate mai sus țin de fondul raporturilor juridice dintre copil și părinții săi, iar instanța nu poate să ofere aprecieri cu care dintre părinți este mai potrivit să domicilieze și să se afle la îngrijire copilul, aceasta ținând de un alt proces.

Conform prevederilor art. 280 alin.(3) Cod de procedură civilă, dacă, la depunerea cererii sau la examinarea cauzei în procedură specială, se constată un litigiu de drept ce ține de competența instanțelor judecătorești, instanța restituie cererea sau o scoate de pe rol printr-o încheiere și explică petiționarului și persoanelor interesate dreptul lor de a soluționa litigiul în procedură de acțiune civilă la instanța competentă.

Litigiul de fapt, cu invocarea elementului material juridic, constituie poziția persoanei interesate ce ar putea consta în opunerea față de constatarea sau dovedirea unui fapt. De exemplu, autoritatea centrală din Republica Moldova pentru implementarea prevederilor Convenției asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, *întocmită la Haga la 25 octombrie 1980* [3], poate face obiecții împotriva constatării faptului, deoarece, după părerea sa, probele aduse de petiționar/reclamant dovedesc despre lipsa faptului dat și, prin urmare, cererea despre constatarea acestui fapt urmează a fi respinsă.

Ceea ce ține de părțile procesului, menționăm că, conform art. 280 Cod de procedură civilă, instanța examinează *în procedură specială cauzele cu participarea petiționarului, altor persoane interesate*, precum și a autorităților publice prevăzute conform art. 74 Cod de procedură civilă. În cadrul procedurii de înapoiere a copilului și exercitare a dreptului de vizitare părțile procesului sunt reclamantul și persoana despre care se susține că a luat sau a reținut copilul, iar din prevederile art. 293² Cod de procedură civilă identificăm denumirea lor în calitate de reclamant și pârât.

La fel, conform art. 293¹ Cod de procedură civilă, cererea privind înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite și cea privind exercitarea dreptului de vizitare a copilului se depun la Curtea de Apel Chișinău de către autoritatea centrală din Republica Moldova pentru implementarea con-

venției menționate sau de către reclamant. Astfel, conform capitolului XXV¹ CPC, se face referire nu la petiționar, ci la reclamant și părât, evidențiind caracterul contencios al procedurii.

În *Hotărârea din 08.08.2018* a Judecătorei Chișinău, sediul Centru [7] și *Hotărârea din 06.12.2018* a Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana [6], *cât și în alte cazuri* se face referire la faptul că a fost examinată în procedură contencioasă cauza civilă intentată în baza cererii de chemare în judecată, a referinței în cauza privind înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite sau privind exercitarea dreptului de vizitare.

În *alt caz* [8], Colegiul civil, comercial și de contencios administrativ al Curții de Apel Chișinău a constatat că reclamantul a eșuat să demonstreze faptul că pârâta îi creează impedimente în exercitarea dreptului de a vizita copilul. Reiterăm că, prin impediment, conform dicționarului limbii române, înțelegem: piedică, obstacol în realizarea unei intenții, impediment legal, obiecție la săvârșirea unui act juridic [5]. La fel considerăm că prezența în calitate de intervenient accesoriu a Ministerului Muncii și Protecției Sociale al Republicii Moldova în cazuri de jurisprudență [6] denotă caracterul contencios.

Procedura specială are semne caracteristice: metode și mijloace specifice de apărare, inexistența părților și a intervenienților, lipsa litigiului de drept, precum și particularități procesuale la examinarea cauzelor în procedura specială.

Calitatea incontestabilă a procedurii speciale se manifestă în sensul lipsei celor două părți cu interese opuse, diferite. Caracterul unilateral al procedurii speciale reprezintă cererea, adresarea petiționarului în judecată cu rugămintea de a i se apăra interesul ocrotit de lege sau de a-i apăra dreptul subiectiv indiscutabil prin constatarea lui pe cale judecătorească. Cu toate acestea, în cazurile privind înapoierea copilului și exercitarea dreptului de vizitare a copilului în cazurile răpirii internaționale de copii deseori se constată un litigiu de drept.

Subliniem că, conform art. 36 alin.(1) din Codul familiei, dacă soții au copii minori comuni și nu au ajuns la un acord privind întreținerea, educația și domiciliul acestora desfacerea căsătoriei are loc pe cale judecătorească. La fel, indicăm că domiciliul copilului care nu a atins vârsta de 14 ani se determină prin acordul părinților. În cazul lipsei acordului părinților cu privire la stabilirea domiciliului copilului și lipsei alegerii de către copilul care a împlinit vârsta de 14 ani cu care dintre *părinți ar vrea să locuiască, domiciliul minorului va fi stabilit de instanța de judecată*.

Aceste prevederi legale indică repetat faptul că răpirea internațională de copii și refuzul întoarcerii benevole a copilului în statul reședinței obișnuite poartă un caracter contencios. Desigur că înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite și

oferirea dreptului de vizită a copilului nu trebuie să implice stabilirea domiciliului copilului, ci identificarea reședinței obișnuite a copilului. Totuși, aceste cazuri denotă un litigiu dintre părinți ce ține de asigurarea examinării cauzei de către autoritatea judecătorească a statului reședinței obișnuite a copilului și asigurarea unei stabilități pentru copil.

Un caz din practica judiciară [4] denotă evident prezența litigiului dintre părinți, reclamantul întocmind o declarație autentificată notarial prin care a declarat că nu este de acord ca fiica minoră să părăsească hotarele Republicii Moldova. Ulterior, contrar dezacordului reclamantului, mama copilului a scos copilul din țară, refuzând înapoierea benevolă a copilului minor. La fel, reclamantul s-a referit și la dreptul de vizitare prin menținerea unui contact cu copilul pentru a întreține relația de rudenie. Constatăm că o separare fizică semnificativă, care ar împiedica vizitele săptămânale sau lunare și chiar anuale, îngrelează considerabil menținerea relației copil-părinte.

Interesele opuse intervin în cazul solicitării înapoierii copilului și exercitării dreptului de vizitare a copilului, cât și solicitării nesatisfacerii integrale sau parțiale a cererii ca având efecte negative asupra copilului sau în cazul lipsei motivelor și actelor confirmative necesare satisfacerii pretenției reclamantului. Considerăm că în procedura respectivă există litigiu de drept și se aplică normele privind înaintarea referinței de către persoana despre care se susține că a luat sau a reținut copilul.

În *cadrul prevederilor Convenției asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii*, la art. 10 se indică că autoritatea centrală a statului, deci Ministerul Muncii și Protecției Sociale va lua sau va face orice măsură susceptibilă să asigure înapoierea copilului de bunăvoie în statul reședinței sale obișnuite. Ulterior, în cazul refuzului înapoierii copilului sau interzicerii dreptului de vizitare intră în acțiune autoritățile judiciare care urmează să statueze privind înapoierea copilului sau oferirea dreptului de vizitare solicitat. Din aici se deduce și caracterul contencios al procedurii.

În *aceeași ordine de idei*, în cursul procedurii de înapoiere a copilului sau de exercitare a dreptului de vizită, trebuie să existe posibilitatea ca părțile să convină că instanța sesizată, în temeiul Convenției de la Haga din 1980, ar trebui să aibă competența de a conferi efecte juridice obligatorii acordului, tranzacției de împăcare, mediere, fie prin încorporarea acestuia într-o hotărâre, fie prin aprobarea, recunoașterea sau prin folosirea oricărei alte modalități prevăzută de dreptul și procedurile naționale.

Conform art. 9 alin.(3) din Legea României nr. 369 din 15.09.2004 privind aplicarea Convenției asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii adoptată la Haga la 25.10.1980 [11], soluționarea cererii se va face în contradictoriu cu persoana

despre care se susține că a deplasat sau a reținut minorul în România.

Termenul de contradictorialitate presupune organizarea procesului astfel încât părțile și ceilalți participanți la proces să aibă posibilitatea de a-și formula, argumenta și dovedi poziția în proces, de a alege modalitățile și mijloacele susținerii ei de sine stătător și independent de instanță, de alte organe și persoane, de a-și expune opinia asupra oricărei probleme de fapt și de drept care are legătură cu cauza dată judecătii și de a-și expune punctul de vedere asupra inițiativelor instanței. Acest termen este definit în art. 26 alin.(2) Cod de procedură civilă al Republicii Moldova în calitate de principiu al desfășurării proceselor civile. Ca efect, considerăm că în cadrul respectivei proceduri există litigiu de drept, părțile având interese contrare, iar procesul desfășurându-se în contradictoriu.

Prevederile art. 11 alin.(4) din legea României sus menționată indică faptul că ascultarea copilului care a împlinit vârsta de 10 ani este obligatorie. Copilul care nu a împlinit vârsta de 10 ani va putea fi audiat atunci când instanța consideră necesar. Prevederile din art. 293³ din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova indică, însă, *că cererea privind înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite și/sau cea privind exercitarea dreptului de vizitare a copilului se examinează cu participarea obligatorie a reclamatului și a pârâtului sau a reprezentanților acestora.*

Legea română prevede în toate situațiile prezența obligatorie a procurorului, iar la audierea copilului – *și a unui psiholog din cadrul direcțiilor generale de asistență socială și protecția copilului. Considerăm că prezența tuturor părților permite respectarea principiului contradictorialității și asigură respectarea interesului superior al copilului.*

Astfel, constatăm că amplasarea în cadrul procedurilor speciale a acestor tipuri de cauze împiedică punerea efectivă în aplicare a Convenției de la Haga, prin lipsa posibilității solicitării unor măsuri de asigurare, în lipsa unui litigiu de drept.

Cu toate acestea, litigiu de drept există în toate cazurile, deoarece interesele reclamantului și a persoanei despre care se susține că a luat sau a reținut copilul sunt diferite. Astfel, dacă ar exista motive care ar justifica temerea că copilul ar putea fi deplasat în afara teritoriului Republicii Moldova pentru a evita procedura de înapoiere deschisă potrivit Convenției, instanța sesizată cu soluționarea cererii de înapoiere ar putea dispune măsuri de asigurare a acțiunii. De exemplu, ridicarea pașaportului sau a altui document de călătorie pe o perioadă determinată și justificată.

Totodată, la faza de executare instanța ar putea dispune prin hotărâre predarea pașaportului sau a documentului de călătorie al copilului, obligarea părintelui pârât de a-și da acordul la eliberarea

unui document de călătorie. La fel, preluarea copilului în cazul refuzului de executare voluntară a obligației de înapoiere în termenul stabilit denotă caracterul litigios al acestui tip de cauze civile. Caracterul litigios se observă și din încălcarea dreptului de vizitare a părintelui reclamant. De obicei, acesta manifestându-se prin refuzul constant al părintelui pârât sau al copilului la care se referă cererea, ca copilul să aibă contact cu părintele reclamant sau manifestă sentimente de aversiune și de alienare parentală.

Autoritățile naționale trebuie să dispună măsuri pozitive în vederea realizării dreptului părintelui de a fi alături de copilul său, dar și să exercite obligațiile pozitive inerente respectării vieții de familie. Toate acestea să aibă loc cu menținerea unui raport de proporționalitate *între interesul părintelui reclamant și interesul superior al copilului la respectarea vieții de familie.*

Exemplificând, facem referire la cauza *Blaga contra României* [16] de la Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Curțile de Justiție române, deși admitând că refuzul mamei de a-și trimite copiii înapoi la reședința lor obișnuită din SUA este în afara legii, conform Convenției de la Haga, au respins cererea domnului Blaga, în mare parte din cauza copiilor care, în mod echivoc și în mod liber, și-au exprimat dorința că nu vor să se întoarcă pe teritoriul SUA.

Constatăm că în astfel de cazuri copilul se poate alege cu o tulburare psihologică, numită alienare parentală, care se manifestă prin faptul că copilul respinge orice contact cu celălalt părinte. Autoritățile trebuie să intervină atunci când drepturile părinților sunt exercitate contrar intereselor copiilor. Este necesar să fie audiat copilul, să fie realizat un raport de expertiză psihologică și să fie respectat principiul contradictorialității pentru a garanta respectarea intereselor superioare ale copilului.

În cauza *Blaga* a fost constatată violarea art. 8 – dreptul la respectarea vieții private și a art. 6 al Convenției Europene a Drepturilor Omului – dreptul la audiere într-o perioadă rezonabilă [13, p.190]. Acest fapt denotă suplimentar necesitatea derulării procesului într-un termen optim, dar oferind părinților cu interese opuse dreptul de a se expune asupra reședinței obișnuite a copilului.

Concluzii și recomandări

În concluzie, problema decisivă constă în menținerea echilibrului echitabil care trebuie să existe între interesul copilului, interesele concurente ale celor doi părinți și ale ordinii publice. Atât timp cât ambii părinți au drepturi părintești pe care le exercită, în fapt și în drept, preluarea copilului de către un părinte, fără consimțământul celuilalt părinte, reprezintă un act ilegal, care este de natură să interfereze cu dreptul la viața privată ocrotit de Convenția Eu-

ropeană a Drepturilor Omului. Elementele factuale definitorii sunt existența reședinței comune și custodia comună asupra copilului. Iar luarea copilului de către un părinte de pe teritoriul țării de reședință fără acordul celuilalt părinte este ilegală, singura excepție fiind lipsa efectivă de ocrotire a copilului și situațiile în care acesta este pus în pericol. Dar dacă aceste situații nu se regăsesc, copilul trebuie înapoiat pe teritoriul reședinței sale obișnuite.

În aceeași ordine de idei, constatăm caracterul predominant contencios al acestui tip de procedură și necesitatea transferării acestui tip de procedură în cadrul procedurilor contencioase. Concluzia dată survine ca rezultat al analizei calității participanților la proces, interesului părților față de proces și al metodelor necesare pentru participanți de a-și apăra drepturile și interesele. Considerăm că calificarea procedurii de înapoiere a copilului și exercitarea dreptului de vizitare ca procedură contencioasă va garanta respectarea intereselor superioare ale copiilor în cazurile de răpire internațională de copii.

Referințe bibliografice

1. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225 din 30.05.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 285-294.
2. Codul familiei al Republicii Moldova. Nr. 1316 din 16.10.2000. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2001, nr. 47-48.
3. Convenția de la Haga din 25 octombrie 1980 asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii. https://assets.hcch.net/upload/text28_ro.pdf (vizitat la 02.03.2022).
4. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții de Apel Chișinău din 10.06.2020. Dosar nr.2a-328/20, https://cac.instante.justice.md/ro/piqd_integration/pdf/aa3646e9-c2c5-48f7-b1b5-c4aeed673455 (vizitat la 02.09.2022).
5. Dicționarul limbii române online. <https://dexonline.ro/definitie/impediment> (vizitat la 19.12.2022).
6. Hotărârea Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana din 06.12.2018. Dosar nr. 2-959/18. https://jc.instante.justice.md/ro/piqd_integration/pdf/dd7a16ee-9d18-e911-80d5-0050568b021b (vizitat la 02.09.2022).
7. Hotărârea Judecătorei Chișinău, sediul Centru din 08.07.2019. Dosar nr.2-3650/19. https://jc.instante.justice.md/ro/piqd_integration/pdf/2573c7d7-844d-4a86-90be-aaf3f6ee671f (vizitat la 02.09.2022).
8. Hotărârea Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții de Apel Chișinău din 21.06.2022. Dosar nr.2-9/22. https://cac.instante.justice.md/ro/piqd_integration/pdf/f01618cf-23c2-4deb-9c31-d1ba87a21177 (vizitat la 02.11.2022).
9. Legea Republicii Moldova privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți. Nr.140 din 14.07.2013. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 167-172.
10. Legea pentru modificarea unor acte normative. Nr. 112 din 09.07.2020. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2020, nr.205-211.
11. Legea României privind aplicarea Convenției asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii. Nr. 369 din 15.09.2004 <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/55474> (vizitat la 02.03.2022).
12. Manualul judecătorului la examinarea pricinilor civile / Coord.: Mihai Poalelungi. Chișinău: Cartier Juridic, 2006. 1014 p.
13. Miron O. Instrumente juridice de drept internațional privat în domeniul protecției drepturilor copilului. În: *Studia Universitatis Moldavia (Seria Științe Sociale)*, 2015, nr. 11, p. 187-194.
14. Regulamentul (CE) nr. 2201/2003 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32003R2201> (vizitat la 02.09.2022).
15. Regulamentul UE 2019/1111 al Consiliului din 25 iunie 2019 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești și privind răpirea internațională de copii. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R1111&from=HU> (vizitat la 02.09.2022).
16. Speța *Octavian Blaga c. României*, hotărârea din 20.09.2010, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-113589> (vizitat la 02.09.2022).

CZU: 341.2

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.1\(64\).09](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.1(64).09)

МЕЖДУНАРОДНЫЕ КРИТЕРИИ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ГАРАНТИРУЕМОЙ ГОСУДАРСТВОМ ЮРИДИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ В ГРАЖДАНСКОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ИХ ПРИМЕНЕНИЯ

Вадим СУХОВ,
докторант, Молдавский
государственный университет
<https://orcid.org/0000-0001-8699-7216>

АННОТАЦИЯ

Сегодня проблема защиты прав и свобод человека вышла за границы отдельного государства. Права и свободы стали проблемой всего мирового сообщества. Сказанное в полной мере относится и к праву на юридическую помощь, которое является существенным аспектом права на справедливый суд, гарантированного многочисленными международными актами как универсального, так и регионального характера.

Согласно стандартам, установленными этими актами и разработанными Комитетом ООН по правам человека и Европейским судом, в некоторых случаях отсутствие юридической помощи в гражданском судопроизводстве может существенным образом отразиться на его справедливости. В таких случаях обязанность предоставления юридической помощи ложится на государство.

В данной работе автор исследует и обобщает международные критерии предоставления гарантируемой государством юридической помощи в гражданском судопроизводстве и зарубежный опыт их применения. Исследование может представлять определенную ценность как в законотворческой, так и в правоприменительной деятельности.

Ключевые слова: право на юридическую помощь, гражданское судопроизводство, справедливый процесс, бесплатная юридическая помощь.

Введение

В условиях современной либеральной модели гражданского судопроизводства с ее принципами состязательности и диспозитивности на фоне динамично развивающегося гражданского оборота и постоянно изменяющегося законодательства тяжущимся бывает очень сложно спра-

CRITERII INTERNAȚIONALE PENTRU OFERIREA ASISTENȚEI JURIDICE GARANTATE DE STAT ÎN PROCESUL CIVIL ȘI EXPERIENȚA STRĂINĂ LA APLICAREA LOR

SUMAR

Astăzi problema protecției drepturilor și libertăților omului a depășit granițele unui stat separat. Drepturile și libertățile au devenit o problemă pentru întreaga comunitate mondială. Același lucru este valabil și pentru dreptul la asistență juridică, care este un aspect esențial al dreptului la un proces echitabil, garantat de numeroase acte internaționale, cu caracter atât universal, cât și regional.

Conform standardelor stabilite prin aceste acte și elaborate de Comitetul pentru Drepturile Omului ONU și Curtea Europeană, în unele cazuri lipsa asistenței juridice în procedurile civile poate afecta semnificativ echitatea acesteia. În astfel de cazuri, obligația de a acorda asistență juridică îi revine statului.

În această lucrare autorul explorează și rezumă criteriile internaționale pentru acordarea de asistență juridică garantată de stat în procedurile civile și experiența străină în aplicarea acestora. Cercetarea poate avea o oarecare valoare atât în activitățile legislative, cât și în cele de aplicare a legii.

Cuvinte-cheie: drept la asistență juridică, proceduri civile, proces echitabil, asistență juridică gratuită.

виться с возложенной на них обязанностью по доказыванию своих требований и возражений без профессиональной помощи юриста-представителя. Однако, рыночные механизмы, действующие в сфере юридической помощи, делают эту помощь недоступной для некоторых слоев населения, лишая их тем самым возможности защищать в суде свои нарушенные права. Решение данной проблемы человечество нашло в создании систем бесплатной юридической помощи, гарантируемой государством.

В настоящей статье делается попытка изучения и комплексного анализа международ-

INTERNATIONAL CRITERIA FOR PROVIDING STATE-GUARANTEED LEGAL AID IN CIVIL PROCEEDINGS AND FOREIGN EXPERIENCE OF THEIR APPLICATION

SUMMARY

Today, the problem of protecting human rights and freedoms has gone beyond the borders of a separate state. Rights and freedoms have ceased to be a problem for the entire world community. The above fully applies to the right to legal assistance, which is an essential aspect of the right to a fair trial, guaranteed by numerous international acts of both universal and regional character.

According to the criteria established by these acts and developed by the UN Human Rights Committee and the European Court, in some cases the lack of legal assistance in civil proceedings may significantly affect its fairness. In such cases, the obligation to provide legal assistance lies with the state.

In this paper, the author explores and summarizes international criteria for the provision of state-guaranteed legal assistance in civil proceedings and foreign experience in their application. Research can be of some value both in legislative and law enforcement activities.

Key-words: right to legal assistance, civil proceedings, fair process, free legal assistance.

ных критериев предоставления такой помощи в гражданском судопроизводстве, являющихся, по своей сути, собирательной категорией, выводимой из содержания международных документов, и отражающей минимальный набор ориентиров для государств в их законотворческой и правоприменительной деятельности.

В процессе данного исследования использовались сравнительно-правовой, формально-юридический, формально-логический методы научного исследования, а также метод обобщения.

Изложение основного материала

Большинство международных документов, в которых упоминается бесплатная юридическая помощь в гражданском судопроизводстве, лишь констатируют необходимость ее предоставления в необходимых случаях, не конкретизируя критериев, исходя из которых она должна предоставляться.

Основополагающие международные документы в области защиты прав человека – Международный пакт о гражданских и политических правах [26] и Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод [20] – упоминают бесплатную юридическую помощь лишь в положениях, касающихся уголовного судопроизводства.

Однако, в Замечании общего порядка, посвященном равенству перед судом и праву на справедливое судебное разбирательство, Комитет по правам человека отметил, что наличие или отсутствие юридической помощи зачастую определяет может ли лицо иметь доступ к надлежащим процедурам или участвовать в них значимым образом, и рекомендовал государствам-участникам оказывать бесплатную юридическую помощь в судебном разбирательстве лицам у которых нет достаточных средств, чтобы оплатить услуги представителя [25].

Комитет по правам человека указал также на то, что государства-участники Пакта обязаны обеспечивать эффективные средства правовой защиты в отношении жалоб на нарушение прав, предусмотренных этим документом. К такому выводу Комитет пришел, рассмотрев дела *Kennedy v. Trihidad and Tobago* [28] и *Evanc v. Trihidad and Tobago* [29], в которых заявителям было отказано в предоставлении бесплатной юридической помощи для обращения в конституционный суд за защитой нарушенных прав, предусмотренных Пактом. По мнению Комитета, отказ в предоставлении бесплатной юридической помощи лишил заявителей эффективных средств правовой защиты и свободного доступа к суду, гарантированных Пактом.

Наиболее полно критерии предоставления бесплатной юридической помощи в гражданском судопроизводстве были разработаны Европейским судом по правам человека в его прецедентных решениях.

Европейский суд по правам человека отмечает, что Европейская конвенция не обязывает государства предоставлять бесплатную юридическую помощь по всем гражданским спорам. (См., например, *Case of Del Sol v. France* [5], *Case of Essaadi v. France* [6], *Case of Bertuzzi v. France* [4]). Существует четкое различие между положениями пункта 3 с) статьи 6, который при определенных условиях гарантирует право на бесплатную юридическую помощь в уголовном судопроизводстве, и пунктом 1, который вообще не упоминает юридическую помощь. Однако, право на доступ к суду и справедливое судебное разбирательство, занимающее видное место в демократическом обществе, которое призвана обеспечить Конвенция, должно быть не теоретическим и иллюзорным, а практическим и эффективным. Поэтому отсутствие в некоторых случаях юридической помощи может существенно ограничить право на судебную защиту, возможность доступа к соответствующим судебным процедурам и эффективное участия в них.

По мнению Европейского суда по правам человека, принцип равенства сторон в представлении своих доказательств может потребовать предоставления бесплатной юридической помо-

щи и в гражданских процессах. Так, например, в деле *Steel and Morris v. the United Kingdom* заявители являлись ответчиками по гражданскому делу о клевете, возбужденному компанией «Макдональдс». Оба были безработными. Но, несмотря на неравенство их возможностей и возможностей команды юристов истца, Стилу и Моррису было отказано в предоставлении бесплатной юридической помощи. Европейский суд пришел к выводу о том, что отказ в предоставлении заявителям бесплатной юридической помощи привел к неравному положению сторон процесса и тем самым существенно нарушил право заявителей на справедливое судебное разбирательство, гарантированное статьей 6 Конвенции [9].

Рассмотрев дело *Airey v. Ireland*, в котором заявительница жаловалась на то, что отказ властей в предоставлении ей бесплатной юридической помощи в гражданском деле, в котором она добивалась разрешения на отдельное проживание с мужем, нарушил ее право на доступ к суду, Европейский суд по правам человека констатировал нарушение пункта 1 статьи 6 Конвенции, указав, что при том, что заявительница не имела достаточных средств для оплаты юридических услуг, она не имела возможности эффективно вести свое дело, поскольку дело являлось сложным. В дополнение к сложным вопросам права процесс требовал доказывания жестокого обращения, что требовало экспертного заключения, вызова и допроса свидетелей. Более того, супружеские споры часто влекут за собой эмоциональную вовлеченность, которая едва ли совместима со степенью объективности, необходимой для защиты интересов в суде [3].

Показательным в данном контексте является также дело *Golder v. the United Kingdom*, в котором заявитель, отбывающий наказание в виде лишения свободы, потребовал предоставить ему возможность бесплатно проконсультироваться с адвокатом по вопросу предъявления иска в защиту чести и достоинства к одному из сотрудников пенитенциара. Отказ властей предоставить ему эту возможность Европейский суд по правам человека квалифицировал как нарушение пункта 1 статьи 6 Конвенции, отметив при этом, что было бы немыслимым, чтобы эта норма содержала описание предоставленных сторонам процессуальных гарантий в гражданских делах и не защищала бы в первую очередь того, что дает возможность практически пользоваться такими гарантиями – доступа к суду. По мнению ЕСПЧ, независимо от того, стал бы настаивать заявитель на своем намерении подать иск против сотрудника пенитенциара, если бы ему разрешили проконсультироваться с адвокатом, отказав ему в предоставлении юридической помощи, являющейся нормальным предварительным шагом в такой ситуации, а в случае заявителя –

просто необходимым в связи с его нахождением в заключении, власти воспрепятствовали началу задуманной акции. Тем самым, из-за отсутствия возможности начать судебное разбирательство были лишены смысла такие его характеристики, как справедливость, публичность и динамизм. «Все вышеуказанное приводит к выводу, что право доступа к правосудию является одним из неотъемлемых составляющих права, гарантированного статьей 6 пункт 1», отметил Европейский суд [7].

Обязательность предоставления бесплатной юридической помощи по гражданским делам ставится Европейским судом по правам человека в зависимость от двух критериев: финансового и предметного. Причем для предоставления такой помощи должны одновременно сосуществовать оба этих критерия.

Ни в Европейской конвенции о защите прав человека, ни в Международном пакте о гражданских и политических правах не дается определения «достаточных средств для оплаты услуг адвоката». Поэтому Европейский суд по правам человека детально разработал финансовый критерий предоставления бесплатной юридической помощи, гарантируемой государством, в своих прецедентных решениях при рассмотрении жалоб на нарушение пункта 3 с) статьи 6 Конвенции, гарантирующего право на бесплатную юридическую помощь в уголовном судопроизводстве. Данный критерий применим и для гражданских дел.

Установление финансового критерия обусловлено стремлением государств обеспечить бесплатной юридической помощью наиболее нуждающихся в этом лиц. В зависимости от объемов денежных средств, выделяемых на оказание бесплатной юридической помощи, круг получателей сужается либо расширяется. Исследователи выделяют три основных способа формирования финансового критерия предоставления бесплатной юридической помощи:

- определение некоторой границы, превышение которой влечет отказ в предоставлении юридической помощи за счет средств государства;
- установление дифференцированной шкалы доходов, в зависимости от которой лицо получает гарантируемую государством юридическую помощь полностью бесплатно или частично участвует в ее оплате;
- отсутствие каких-либо твердо установленных границ и индивидуальное определение нуждаемости в бесплатной юридической помощи исходя из доходов и расходов лица, его возможности оплаты юридической помощи и существа вопроса, с которым обратился заявитель [32 с. 94].

Первый способ реализован, например, в Украине. Согласно украинского Закона о бесплатной правовой помощи, право на бесплатную юридическую помощь имеют лица, среднемесячный совокупный доход семьи которых ниже двух размеров прожиточного минимума, рассчитанного и утвержденного в соответствии с законом [24].

По этому же пути идет и Грузия. Согласно Закона этой страны «О юридической помощи», бесплатное представительство в суде по гражданским делам и административным делам предоставляется, если лицо является неплатежеспособным и юридическая помощь целесообразна в силу значимости и сложности дела. При этом категории лиц, признаваемых неплатежеспособными для целей настоящего закона и порядок доказывания неплатежеспособности, определяются правительством Грузии [21]. Статус неплатежеспособного лица зависит от принадлежности этого лица к семье, зарегистрированной в единой базе социально незащищенных семей, и рейтингового бала данной семьи [27].

Дифференцированная шкала доходов, в зависимости от которых лицо получает гарантируемую государством юридическую помощь бесплатно, либо частично участвуя в ее оплате, существует в Финляндии. Здесь финансовый критерий для получения субсидируемой государством юридической помощи определен Законом о юридической помощи [15] и соответствующим постановлением правительства [17]. Согласно этим документам, юридическая помощь по гражданским делам предоставляется бесплатно либо с финансовым участием заявителя в зависимости от его экономического положения. При этом экономическое положение заявителя оценивается исходя из его среднемесячного дохода и имеющегося у него имущества с учетом необходимых расходов и обязательств. Право на полностью бесплатную юридическую помощь имеют лица, чей среднемесячный доход не превышает 700 евро для одиноких, и 600 евро на одного члена семьи, если заявитель проживает не один. Остальные вправе рассчитывать на частично бесплатную юридическую помощь, оплачивая франшизу в размере от 20 до 75 процентов стоимости оказанных услуг в зависимости от уровня своих доходов. Юридическая помощь, гарантируемая государством, не предоставляется, если наличные средства одного лица превышают 1300 евро, или средства семьи превышают 1200 евро на человека. С получателя юридической помощи может быть взыскана также и дополнительная франшиза, если он или его супруга владеют имуществом на сумму более 5000 евро, за исключением необходимого жилища и автомобиля разумной стоимости, а также имущества, необходимого для ведения коммерческой и сельскохозяйственной деятельности.

В Германии, где порядок предоставления гарантируемой государством юридической помощи по гражданским делам регламентируется Гражданским процессуальным кодексом, сторона, которая в силу своих личных и финансовых обстоятельств не может покрыть затраты на юридическую помощь, или может покрыть их только частично, или в рассрочку, должно это доказать, пройдя довольно сложную процедуру исследования и оценки его финансового положения. Путем сложных вычислений с использованием доходов и установленных законом вычетов выводится так называемый «относимый доход» заявителя, демонстрирующий, соответствует ли он условиям получения бесплатной юридической помощи. Относимый доход ниже 15 евро позволяет лицу получить бесплатную юридическую помощь по гражданскому делу без необходимости какого-либо финансового соучастия. Лицо же, обладающее относимым доходом выше установленного минимума, обязано участвовать в оплате предоставляемых ему юридических слуг своими средствами, делая ежемесячные взносы в размере от 15 до 3000 евро, в зависимости от размера своего относимого дохода [19].

Примером формирования финансового критерия предоставления гарантируемой государством юридической помощи без установления каких-либо твердых границ и индивидуального определения нуждаемости является законодательство Эстонии. Эстонский Закон о государственной юридической помощи предусматривает, что эта помощь по гражданским делам предоставляется лицам, которые нуждаются в юридической помощи, но в силу своего материального положения не могут оплатить компетентные юридические услуги, либо могут оплатить их только частично или в рассрочку, либо материальное положение которых после оплаты юридических услуг не позволит им обеспечить себе элементарное проживание. Материальное положение заявителя оценивается здесь с учетом его имущества и доходов, а также имущества и доходов, проживающих с ним членов семьи, а также количества лиц, находящихся на его иждивении и разумных расходов на проживание. При этом закон не устанавливает каких-либо твердых границ, и оценка материального положения лица отнесена к компетенции судебной инстанции, рассматривающей заявление о предоставлении государственной юридической помощи. Если, по мнению суда, заявитель в состоянии покрыть расходы на юридические услуги за счет имеющегося у него имущества, государственная юридическая помощь не предоставляется. Принимая решение об оказании такой помощи, суд, с учетом материального положения заявителя, может возложить на него обязанность полностью или частично, одноразово или в рассрочку

возместить затраты на государственную юридическую помощь. При этом определение размера возмещения также ничем не регламентируется и полностью находится в усмотрении суда [16].

В Болгарии, так же, как и в Эстонии, уровень дохода, предоставляющий право на получение юридической помощи, гарантируемой государством, прямо не установлен. Согласно болгарского Закона о юридической помощи, в гражданских и административных делах бесплатная юридическая помощь предоставляется в случае, если из представленных заявителем документов, с учетом его доходов и доходов его семьи, его имущественного положения, удостоверенного декларацией, семейного положения, состояния здоровья, возраста и других обстоятельств следует, что он является малоимущим и обладает правом на получение такой помощи [23].

Что касается второго, предметного критерия предоставления бесплатной юридической помощи по гражданским делам, то Европейский суд по правам человека придерживается мнения о том, что Договаривающиеся стороны должны самостоятельно решать каким образом соблюдать обязательства, вытекающие из пункта 1 статьи 6 Конвенции и устанавливать критерии отбора дел, по которым возможно предоставление бесплатной юридической помощи [4], поскольку является очевидным, что системы бесплатной юридической помощи могут функционировать только в том случае, если имеется механизм позволяющий сделать выбор из тех дел, которые ей соответствуют [10].

Предметный критерий касается сути вопроса, по которому заявитель желает получить бесплатную юридическую помощь. При этом ограничение круга дел связано в первую очередь с желанием государств сузить сферу предоставления такой помощи с целью наиболее рационального использования бюджетных средств [31, с. 13].

В деле *Del Sol v. France*, например, заявительница жаловалась на отказ в предоставлении бесплатной юридической помощи при подаче апелляционного заявления. Она указала в жалобе, что отказ в предоставлении юридической помощи был равнозначен отказу в доступе к суду. Отказ при этом был связан с тем, что, желая подать апелляционную жалобу на решение суда первой инстанции, заявительница не смогла предоставить никаких веских оснований для подачи апелляции. Рассмотрев данное дело, Европейский суд по правам человека установил, что причина, на которую сослались национальные власти при отклонении ходатайства заявительницы, а именно отсутствие оснований для апелляции, прямо предусмотрена законодательством Франции. По мнению суда, это вызвано законным беспокойством о том, чтобы юридическая помощь за счет государственных средств предоставлялась толь-

ко тем заявителям, чья апелляция имеет разумные шансы на успех [5].

Разные страны используют различные подходы к определению предметного критерия предоставления юридической помощи, гарантируемой государством, по гражданским делам.

Первый из них максимально широко трактует сферу предоставления юридической помощи, гарантируемой государством. Он предполагает, что эта помощь должна оказываться в любых ситуациях, за исключением сутяжничества по малозначительным поводам и злоупотребления правосудием. Такие ограничения призваны исключить нерациональное использование государственных средств и снизить нагрузку на судебную систему, что злободневно для многих развитых стран.

Согласно законодательству Германии, например, гарантируемая государством юридическая помощь предоставляется во всех случаях, когда предполагаемый судебный иск или юридическая защита имеют достаточные шансы на успех и не выглядят злонамеренными [19].

Гражданский процессуальный кодекс Австрии также предоставляет, при соблюдении финансового критерия, право на гарантируемую государством юридическую помощь во всех случаях, если предполагаемое судебное преследование или защита не кажутся явно бессмысленными или бесполезными [11].

Второй подход к определению предметного критерия предоставления юридической помощи, гарантируемой государством, исходит из принципа справедливости при предоставлении такой помощи за счет средств налогоплательщиков, исключая из ее сферы дела, связанные с коммерческими, налоговыми и некоторыми другими вопросами.

Закон о юридической помощи Северной Македонии, например, исключает из сферы предоставления гарантируемой государством юридической помощи некоторые категории гражданских дел. Это таможенные и налоговые дела; дела о диффамации; дела о возмещении морального вреда, кроме вреда, причиненного преступлением; споры, касающиеся государственных коммунальных услуг. Кроме этого, бесплатная юридическая помощь не предоставляется, когда очевидна необоснованность требований в связи с отсутствием юридического факта, на основании которого могут быть совершены юридические действия; когда речь идет о злоупотреблении правом на юридическую помощь; когда требования заявителя противоречат нравственности [22].

Законодательство Финляндии также устанавливает ряд ограничений. Бесплатная юридическая помощь в Финляндии не предоставляется по некоторым категориям гражданских дел,

таким, как налоговые дела и дела о взыскании государственной пошлины; дела, по которым право на иск основано на членстве в муниципалитете или другом публичном органе; а также так называемые «ходатайственные» дела, в которых путем подачи соответствующего ходатайства запрашивается разрешение районного суда на одобрение каких-либо действий или внесение каких-либо записей в публичный реестр. Это могут быть ходатайства о разводе, об установлении опекуна над детьми, о признании банкротства, об урегулировании долгов частных лиц. Кроме этого, в предоставлении юридической помощи может быть отказано, если вопрос имеет для заявителя второстепенное значение; если затраты на юридическую помощь превысят выгоду, которую она принесет заявителю; если заявитель явно злоупотребляет правом; если дело основано на переданном праве, и есть основания полагать, что передача произошла с целью получения бесплатной юридической помощи [15].

Третий подход к определению предметного критерия предоставления гарантируемой государством юридической помощи по гражданским делам предполагает установление категорий дел, по которым возможно предоставление такой помощи. При этом выбор категорий дел обычно обусловлен их важностью и степенью влияния на благосостояние людей.

Закон Норвегии «О правовой помощи», например, содержит положения, определяющие случаи, в которых заявитель имеет право на юридическую помощь, гарантируемую государством. Это семейные дела, дела связанные с опекой, с расторжением договора аренды жилья и выселением, с оспариванием увольнения, дела о компенсациях жертвам преступлений, дела связанные с вопросами социального обеспечения. По категориям дел, не указанным в Законе о правовой помощи, юридическая помощь обычно не предоставляется. Кроме этого, Закон ограничивает сферу предоставления гарантируемой государством юридической помощи в случаях, когда в конкретной ситуации юридическая помощь не является необходимой, поскольку проблема не является юридической, или потому что юридическая помощь не сможет способствовать ее разрешению. Вместе с тем, по некоторым категориям дел, которые считаются имеющими большую важность для личности и благосостояния лица, гарантируемая государством юридическая помощь предоставляется независимо от финансового положения заявителя без проверки нуждаемости. Это миграционные дела, дела о защите детей, дела о домашнем насилии, о принуждении в области психического здоровья, об отказе от военной службы по убеждениям [14]. Таким образом, устанавливаются даже большие

гарантии справедливого суда, чем это предусмотрено международными документами

Возможность предоставления гарантируемой государством юридической помощи по некоторым категориям гражданских дел независимо от финансового критерия предусмотрена также законодательством Грузии [21] и Украины [24].

Кроме этого, законодательством некоторых стран предусмотрена обязательная, также не зависящая от финансового положения лица, юридическая помощь по некоторым категориям гражданских дел по причине сложности процедуры либо дела.

Согласно гражданского процессуального кодекса Чешской Республики, например, юридическая помощь по гражданским делам является обязательной на стадии кассационного обжалования, за исключением случаев, когда тяжущийся является физическим лицом, имеющим юридическое образование, либо юридическим лицом или органом публичной власти; а также тогда, когда суд признает это необходимым в целях защиты интересов участника процесса. Обязательная юридическая помощь оплачивается государством [18].

В соответствии с положениями гражданского процессуального кодекса Венгрии, юридическая помощь в гражданском процессе является обязательной в общем суде, рассматривающем в первой инстанции все дела за исключением некоторых категорий дел, подведомственных районным судам, таких как имущественные иски небольшой стоимости; иски, связанные с нарушением авторских и смежных прав; иски о возмещении ущерба, причиненного органами государственной власти; иски, связанные с организацией и деятельностью юридических лиц и членством в них и некоторые другие [2]. Расходы на обязательную юридическую помощь авируются противной стороной, взыскиваются со стороны, проигравшей процесс либо принимаются за счет государства согласно Закону о юридической помощи [1].

Еще одним критерием предоставления гарантируемой государством юридической помощи по гражданским делам является так называемый субъективный критерий предполагающий зависимость вопроса о ее предоставлении от особенностей статуса личности, часто без проведения при этом финансового теста, что обусловлено признанием нахождения субъекта в уязвимом положении, либо в качестве льготы или компенсации лицу со стороны государства.

Так, например, законодательством Украины, помимо финансового и предметного критериев предусмотрено также предоставление бесплатной юридической помощи в виде представительства по гражданским делам несовершеннолетним лицам; гражданам Украины – вла-

дельцам земельных участков, проживающим в сельской местности; лицам, на которых распространяется действие Закона Украины «О беженцах и лица, нуждающихся в дополнительной или временной защите»; ветеранам войны и членам семей погибших (умерших) ветеранов войны, членам семей погибших (умерших) Защитников и Защитников Украины, лицам, имеющим особые заслуги и особые трудовые заслуги перед Родиной, лицам, принадлежащие к числу жертв нацистских преследований [24].

Субъектный критерий предоставления гарантируемой государством юридической помощи присутствует и в законодательстве Литовской Республики, где помимо финансового и предметного критерия предоставления этой помощи по гражданским делам предусмотрено, что право на ее получение независимо от уровня доходов имеют лица, которым назначены социальные пособия; лица, содержащиеся в стационарных учреждениях социальной защиты; лица, которым установлена тяжелая степень инвалидности, либо которые признаны нетрудоспособными, либо достигли пенсионного возраста, которым в установленном правовыми актами порядке определен особый уровень потребностей; а также некоторые другие субъекты [13].

О субъектном критерии шла речь в рассмотренном Европейским судом по правам человека деле *Neon v. Bulgaria*. Заявитель по этому делу имел проблемы с психическим здоровьем. Несмотря на то, что он неоднократно, ссылаясь на низкий доход и отсутствие юридической квалификации, обращался за юридической помощью по гражданскому делу, обращение было отклонено, поскольку законодательством Болгарии в то время не предусматривалось предоставление бесплатной юридической помощи в гражданском процессе. Заявитель проиграл дело в национальных судах и обратился в ЕСПЧ. Учитывая важность для заявителя исхода дела, а также сложность процедур и проблемы заявителя с психическим здоровьем, Европейский суд пришел к выводу, что отсутствие юридической помощи повлекло нарушение принципа равенства сторон [8].

Некоторые страны при определении права субъекта на получение юридической помощи, гарантируемой государством, используют одновременно финансовый, предметный и субъектный критерии. Закон о бесплатной юридической помощи в Российской Федерации, например, устанавливая финансовый критерий, предоставляет право на получение всех видов бесплатной юридической помощи гражданам, среднедушевой доход семей которых ниже величины прожиточного минимума, установленного в субъекте Российской Федерации в соответствии с законодательством Российской Федерации, либо оди-

ноко проживающим гражданам, доход которых ниже величины прожиточного минимума. Кроме этого, используя субъектный критерий, Закон предоставляет право на получение бесплатной юридической помощи независимо от финансового критерия некоторым другим лицам: это инвалиды первой и второй группы; ветераны Великой Отечественной Войны, лица, награжденные некоторыми высшими наградами Российской Федерации и бывшего СССР; граждане пожилого возраста и инвалиды, проживающие в организациях социального обслуживания, предоставляющих социальные услуги в стационарной форме; граждане, пострадавшие в результате чрезвычайных ситуаций; и некоторые другие субъекты. При этом предметный критерий, установленный данным законом, ограничивает право перечисленных субъектов на получение бесплатной юридической помощи ограниченным количеством категорий дел, наиболее важных для населения с точки зрения законодателя. Бесплатная юридическая помощь в виде представительства по гражданским делам предоставляется истцам и ответчикам по некоторым спорам, связанным с владением и пользованием жильем и земельными участками, на которых это жилье расположено, а также истцам и заявителям по делам о взыскании алиментов; о возмещении вреда, причиненного смертью кормильца или повреждением здоровья, связанным с трудовой деятельностью или чрезвычайной ситуацией; об усыновлении, опекунов и государственной поддержке детей-инвалидов и детей-сирот; и по некоторым другим категориям дел [30].

Выводы

Право на защиту, как социальная ценность, необходимо для любой социально-человеческой среды, и признание этого права является общим знаменателем во всех процессуальных системах демократических государств, что вытекает из участия государства в международных документах, прямо закрепляющих это право [12 с. 40]. Отказ в предоставлении юридической помощи в гражданском судопроизводстве может существенно нарушить фундаментальное право на доступ к правосудию, если ее отсутствие приведет к неравенству сторон и поставит человека в невыгодное положение. Для обеспечения практического и эффективного доступа к суду международными документами были выработаны общие критерии предоставления гарантируемой государством юридической помощи в гражданском судопроизводстве, детализированные национальными законодательными системами. Эти критерии являются значимыми с точки зрения законодательства Республики Молдова, поскольку, учитывая содержание права на доступ к суду, государство обязано обеспечить механизм

реализации права на квалифицированную юридическую помощь, гарантируемую государством и выработать с этой целью собственные критерии ее предоставления, предоставляющие гарантии не менее международных.

Библиография

2003. évi LXXX. törvény a jogi segítségnyújtásról. 06.11.2003. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0300080.tv> (vizitat 28.04.2022).
2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról. 02.12.2016. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1600130.tv> (vizitat 28.04.2022).
- Case of *Airey v. Ireland*. ECHR. 10.09.1979. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57420> (vizitat 17.07.2020).
- Case of *Bertuzzi v. France*. ECHR. 13.02.2003. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60939> (vizitat 27.02.2022).
- Case of *Del Sol v. France*. ECHR. 26.02.2002. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60166> (vizitat 27.02.2022).
- Case of *Essaadi v. France*. ECHR. 26.02.2002. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60165> (vizitat 27.02.2022).
- Case of *Golderv. the United Kingdom*. ECHR. 21.02.1975. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496> (vizitat 13.02.2022).
- Case of *Nenov v. Bulgaria*. ECHR. 16.07.2009. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93618> (vizitat 18.04.2022).
- Case of *Steel and Morris v. The United Kingdom*. ECHR. 16.02.2005. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68224> (vizitat 12.07.2021).
- Case of *X. v. United Kingdom*. ECHR. 10.07.1980. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-74272&filename=X.%20v.%20the%20UNITED%20KINGDOM.pdf> (vizitat 12.02.2022).
- Gesamte Rechtsvorschrift für Zivilprozessordnung*. 01.08.1895. <https://www.ris.bka.gv.at/Geltende-Fassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001699> (vizitat 18.04.2022).
- Goriuc S., Crasnobaev A. Aspecte cu referire la exercitarea dreptului constituțional de petiționare. În: *Administrarea Publică*, 2018, nr. 3, p. 38-43.
- Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas*. Dokumento nr.: VIII-1591. 28.03.2000. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.98693/pHMeimlQMf> (vizitat 17.04.2022).
- Lov om fri rettshjelp [rettshjelploven]*. 13.06.1980. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1980-06-13-35> (vizitat 17.04.2022).
- Oikeusapulaki 5.4.2002/257*. 05.04.2002. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020257?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=oikeusapulaki> (vizitat 15.03.2022).
- Riigi õigusabi seadus. Vastu võetud 28.06.2004*. 28.06.2004. <https://www.riigiteataja.ee/akt/121062-014056?leiaKehtiv> (vizitat 13.03.2022).
- Valtioneuvooston asetus oikeusavusta 23.5.2002/388*. 23.05.2002. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020388?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Valtioneuvooston%20asetus%20oikeusavusta> (vizitat 15.03.2022).
- Zákon č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád*. 17.12.1963. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-99/zneni-20220101> (vizitat 28.04.2022).
- Zivilprozessordnung. Bundesrecht. In der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 2005 (BGBl. I S. 3202, 2006 I S. 431, 2007 I S. 1781)*. 05.12.2005. http://www.lexsoft.de/cgi-bin/lexsoft/justizportal_nrw.cgi?t=134313291602671218&xid=137460,1,20120401 (vizitat 16.03.2022).
- Европейская конвенция по правам человека*. 04.11.1950. https://www.echr.coe.int/documents/convention_rus.pdf (vizitat 15.12.2022).
- Закон Грузии о юридической помощи*. 19.06.2007. <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/21604?publication=24> (vizitat 01.04.2021).
- Закон за бесплатна правна помош. Бз-08-2895/1, 16 мај 2019 година*. 16.05.2019. <https://www.pravda.gov.mk/Upload/Documents/Zakon%20za%20besplatna%20pravna%20pomos.pdf> (vizitat 17.04.2022).
- Закон за правната помош*. 10.08.2005. <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135511185> (vizitat 01.04.2022).
- Закон України про безоплатну правову допомогу № 3460*. 02.06.2011. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (vizitat 11.05.2022).
- Замечание общего порядка ССРР/С/ГС/32*. 23 08 2007. <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsrdB0H1l5979OVGGB%2bWPAXhRjOXNTTvKgFHBxAcZSvX1dm5CQ5UJ08loAaps4uSEAVEuth7180FRsRvX4lxibsEYcDgS5v0CRicuHFIKTax> (vizitat 15.02.2023).
- Организация Объединенных Наций. *Резолюция 21-й сессии (1966 г.)*. 16.12.1966. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml (vizitat 12.07.2020).
- Постановление Правительства Грузии № 424 от 30.06.2014 Об определении правил доказывания неплатежеспособности лица*. 30.06.2014. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2384252?publication=0> (vizitat 13.03.2022).
- Сообщение по делу № 845/1999 Kennedy v. Trihidad and Tobago*. ОНЧР. 07.12.1998.: <https://juris.ohchr.org/Search/Details/849> (vizitat 21.02.2022).
- Сообщение по делу № 908/2000 Evanc v. Trihidad and Tobago*. ОНЧР. 21.03.2003. <https://juris.ohchr.org/Search/Details/1041> (vizitat 21.02.2022).
- Федеральный закон от 21.11.2011 № 324-ФЗ „О бесплатной юридической помощи в Российской Федерации“*. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_121887/ (vizitat 21.04.2022).
- Шабельников Д.Б., Шепелева О.С. Программы субсидируемой юридической помощи в контексте доступа к правосудию и обеспечения эффективности правового регулирования: основные условия успеха. В: *Доступ к правосудию и субсидируемая юридическая помощь: анализ международного и российского опыта. Сборник материалов*. Москва: ООО «Вариант», 2019, с. 10-39.
- Шереметова Г.С. *Право на бесплатную юридическую помощь в гражданском процессе*. Москва: Статут, 2015. 176 с.

DREPTUL CIVIL: NATURA JURIDICĂ A OBLIGAȚIILOR PECUNIARE

Aspectul juridic al banilor și obligațiilor pecuniare cuprinde o materie fascinantă și provocatoare pentru cultura juridică. Prezenți milenar în realitatea cotidiană, însă ocoliți de gândirea juridică, banii adesea sunt priviți doar prin aspectul aparent economic, fără aprofundare asupra naturii și esenței ca instituție juridică... Este important să conștientizăm că banii nu sunt o instituție juridică clasică pentru știința dreptului civil, precum actul juridic, nulitatea, contractul, rezoluțiunea, dreptul de proprietate, moștenirea etc. Subliniem această caracteristică deoarece literatura de specialitate nu s-a preocupat de instituția banilor decât prin dezvoltarea primelor teorii abia la începutul secolului XX. Despre acest lucru ne vorbește Vladimir Palamarciuc, doctor în drept, prezentând cititorului cartea sa, apărută recent, „Banii și obligațiile pecuniare în Dreptul civil”.

Este un volum apărut la editura Bestseller și susținut de mai multe personalități științifice, precum Alexander Trunk, directorul Institute of East European Law al Universității Kiel din Germania, Octavian Cazac, dr., conf. la Facultatea de Drept a Universității de Stat din Chișinău, prof. univ., dr. Sergiu Baieș, șeful Departamentului Drept privat al Universității de Stat din Chișinău, care menționează următoarele în

prefața pentru această lucrare: „Monografia „Banii și obligațiile pecuniare în Dreptul civil”, elaborată de către Vladimir Palamarciuc, tratează unul dintre cele mai importante mijloace de stingere a obligațiilor – banii, care, în cuprinsul lucrării, sunt analizați prin prisma regimului juridic al obligațiilor pecuniare... Remarcăm faptul că Vladimir Palamarciuc efectuează această analiză complexă în scopul clarificării unor idei expuse în cele două domenii ale științei: economie și drept, care, de multe ori, au la bază temeuri diferite de cercetare, ceea ce face ca uneori să apară o serie de controverse legate de regimul juridic al banilor”.

Monografia cuprinde trei capitole, dedicate teoriilor juridice a banilor, analizei de principiu complexe a obligațiilor pecuniare, precum și efectelor specifice ale obligațiilor pecuniare.

Această apariție editorială este adresată, în primul rând, teoreticienilor dreptului, dar și practicienilor, judecătorilor, avocaților, notarilor, executorilor judicari. Este utilă și studenților facultăților de drept de la toate cele trei cicluri: licență, masterat, doctorat.

CRIMINALISTICĂ: CERCETAREA CAUZELOR PENALE

O altă monografie, proaspăt apărută la editura LEXON, semnată de procurorul dr. Armen Oganesean, a fost recomandată spre publicare de către Departamentul Drept Procedural al Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova. Autorul dezbate în această lucrare – care conține trei capitole – probleme ce țin de interacțiunea subiecților procesuali în cadrul cercetării cauzelor penale.

Despre importanța acestui studiu se menționează chiar în textul de deschidere a ediției: „Deși interacțiunea subiecților procesuali în cadrul cercetării cauzelor nu și-a găsit o reglementare juridică explicită, problema dată a provocat discuții contradictorii atât în doctrină, cât și în practică. Importanța crescândă a interacțiunii a constituit unul dintre factorii fundamentali în armonizarea dreptului procesual-penal național, iar studierea și aplicarea în permanență a bogatului potențial de care dispun toți actorii implicați în cercetarea infracțiunilor este un element indispensabil în realizarea echitabilă a acestui proces. Cercetarea interacțiunii dintre diferite organe, instituții capătă o importanță majoră din perspectiva reformării sectorului justiției în Republica Moldova”.

Finalitatea studiului efectuat prin cercetarea opiniilor expuse de doctrina autohtonă și străină în primul capitol – „Analiza situației în domeniul interacțiunii subiecților procesuali în cadrul cercetării cauzelor penale” – denotă faptul că, în prezent, pentru doctrina națională este deosebit de actuală determinarea și definitivarea aspectelor procesual-penale și științifico-criminalistice ale interacțiunii, ca instrument eficace de realizare a sarcinilor procesului penal. Cercetările realizate în acest capitol au permis să se demonstreze că, în prezent, legislația procesul-penală a Republicii Moldova nu reglementează explicit conceptul de interacțiune a organului de urmărire penală cu alte instituții la investigarea infracțiunilor.

După ce face o totalizare a capitolului trei al lucrării – „Particularitățile interacțiunii subiecților procesuali la diferite etape ale urmăririi penale” – autorul concluzionează: „Studierea practicii în domeniul contracarării criminalității în Republica Moldova denotă faptul că reușita interacțiunii depinde de reformarea întregului sistem și implementarea tuturor mecanismelor disponibile în contextul cooperării cu organele de drept ale altor state”.

Monografia poate fi găsită la Biblioteca Publică de Drept, dar și la cea a Institutului Național al Justiției.

INSTITUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

